

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КИРЮХА КАТЕРИНА ІВАНІВНА

УДК 342.95:[328.185:351.74](477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

081 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела
_____ К. І. Кирюха

Науковий керівник – Йосифович Данило Ігорович, кандидат юридичних наук,
доцент

Львів – 2022

АНОТАЦІЯ

Кирюха К. І. Адміністративно-правове регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2022.

У роботі здійснено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання щодо адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в Національній поліції України, що окреслило відповідні концептуально-методологічні засади, які спрямовані на вирішення актуальних науково-прикладних проблем у галузі адміністративного права та антикорупційного законодавства, і можуть слугувати підвищенню ефективності впроваджуваних практик запобігання корупції в поліцейському середовищі.

Проведеним дослідженням розкрито стан адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах поліції на етапі адаптації вітчизняного антикорупційного законодавства до вимог ЄС та з урахуванням запровадження в Україні воєнного стану.

Аналіз нормативно-правової бази дає можливість стверджувати, що юридична визначеність поняття «корупція» у законодавствах різних зарубіжних країн зумовлена підтримуваною пріоритетністю єдиних підходів закріплених у міжнародно-правових актах.

Доведено, що для здійснення ефективної протидії корупції та формування комплексного підходу до розробки й впровадження практичних заходів особливу увагу слід приділяти встановленню причин та умов вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. З цією метою виділено та проаналізовано такі групи факторів: правові, політичні, економічні та соціально-політичні. З урахуванням специфіки діяльності

Національної поліції, аналіз причин виникнення та поширення корупції в поліцейському середовищі було проведено виходячи з їх поділу на дві групи: об'єктивні (пов'язані з особливостями професійної діяльності) та суб'єктивні (зумовлені особистісними характеристиками окремого працівника). Запропоновано серед причин суб'єктивного характеру виокремити такі: здатність особи «пливти за течією» та піддаватися сторонньому впливу; відсутність стійких моральних переконань та принципів, що зумовлює неготовність рішуче протидіяти корупції; бажання будь-що залишатися «своїм» у колі співпрацівників; відсутність чіткого розуміння належної поведінки поліцейського з дотримання етичних норм та стандартів доброчесності; неналежний рівень розвитку морально-ділових якостей.

Аналіз проявів корупції в діяльності поліції здійснено з урахуванням ідеї їх поділу на зовнішні (прийняття поліцейським від громадян пропозиції вчинення певних дій за винагороду) та внутрішні (корупційні відносини між членами поліцейського колективу, підрозділу, органу). Окремо приділено увагу вивченню корупційних проявів у різних сферах професійної діяльності, а також з урахуванням способу організації та скоєння корупційних правопорушень в результаті чого акцентовано на необхідності впровадження заходів запобігання корупції спрямованих на утвердження норм доброчесності в роботі поліцейських.

Виокремлено такі корупційні прояви, які мають місце в діяльності поліцейських в умовах дії правового режиму воєнного стану, а саме: ті, що зумовлені відсутністю або суттєвою зміною правового регулювання і супроводжуються розширенням дискреційних повноважень; ті, що зумовлені виконанням не притаманних для поліції функцій, у порівнянні з роботою у мирний час.

Підтверджено, що поширеність корупції в правоохоронних органах не лише підриває довіру до державних інституцій та деформує належний розвиток суспільних відносин, а й може нести загрозу національній безпеці, особливо у період воєнного стану.

Проаналізовано наукові підходи до визначення і розуміння поняття механізму адміністративно-правового регулювання та погляди вчених стосовно його структури та елементів. Запропоновано авторську дефініцію механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції, під яким пропонується розуміти комплекс адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється імперативно-нормативне врегулювання діяльності, спрямованої на попередження корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень серед поліцейських.

Встановлено, що одним із шляхів підвищення ефективності вказаного механізму є потреба удосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання корупції, зокрема нормативного. З цією метою удосконалено класифікаційні підходи нормативно-правового регулювання запобігання та протидії корупції в Україні залежно від юридичної сили шляхом виокремлення в цьому критерії такої ієрархічної послідовності Законів України: загальний («Про запобігання корупції»); профільний («Про Національну поліцію»); спеціальний («Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни»).

Аналіз співвідношення понять «запобігання», «протидія» та «боротьба», з'ясування етимологічного значення цих слів та опрацювання поглядів науковців щодо розуміння їх змісту дало можливість обґрунтувати доцільність розмежування понять «механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції» та «механізм адміністративно-правового регулювання протидії корупції», оскільки останнє вважається ширшим за обсягом та поглинає перше.

Вважаємо, що механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції є складником більшої за обсягом категорії – адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в цілому, оскільки спрямований на виконання лише окремої функції

держави – запобігання корупції в органах Національної поліції за допомогою адміністративно-правових засобів.

Аналіз змісту адміністративно-правового статусу окремих державних органів у сфері запобігання корупції проведено з використанням «блокової структури», при чому перевага надавалася з'ясуванню змісту компетенційного та цільового блоків, а не структурно-організаційного.

Опрацювання завдань, функцій та прав суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції, з урахуванням критерію функціонального призначення та виконуваних завдань, дало змогу запропонувати наступну класифікацію:

1) загальні суб'єкти, до яких можемо віднести:

а) органи публічної влади – Президент України (Національна рада з питань антикорупційної політики), Верховна Рада України (Комітет з питань антикорупційної політики), Кабінет Міністрів України (Департамент з питань безпеки, оборони, діяльності органів юстиції та запобігання корупції), державні органи та органи місцевого самоврядування;

б) громадські організації, громадяни;

2) спеціальні суб'єкти, до яких можемо віднести органи:

а) визначені в Законі України «Про запобігання корупції» – органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;

б) правоохоронної спрямованості – Державне бюро розслідувань, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

3) суб'єкти координаційної спрямованості – Рада національної безпеки і оборони при Президентові України, Координаційна робоча група з питань антикорупційної політики при НАЗК.

Аналіз адміністративно-правового статусу Національної поліції, як одного зі спеціальних суб'єктів у сфері запобігання корупції, було проведено за двома напрямками: зовнішньому та внутрішньому. Встановлено, що зовнішня адміністративна діяльність, включаючи юрисдикційну,

здійснюється Департаментом стратегічних розслідувань Національної поліції України стосовно непідпорядкованих суб'єктів. Здійснення внутрішньої адміністративної діяльності забезпечується діяльністю Управління запобігання корупції Національної поліції України та Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції, з виконанням останнім юрисдикційних повноважень.

Доведено, що застосування адміністративно-правових засобів запобігання корупції в органах Національної поліції має бути пріоритетним, оскільки має попереджувальний характер, завдяки чому впливає на регульовані відносини в цій сфері на ранньому етапі, утримуючи поліцейських від учинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, не допускає заподіяння шкоди.

Встановлено, що досвід правового регулювання протидії корупції в правоохоронних органах зарубіжних країн широко застосовується в діяльності поліції, що зумовлюється наступним: а) значну роль у формуванні вітчизняного антикорупційного законодавства відіграють норми міжнародних правових актів, які після їх ратифікації у встановленому порядку, імплементуються в сучасне правове поле стосовно запобігання та протидії корупції; б) деякі антикорупційні інструменти вже активно використовуються у сфері протидії корупції, а певні перебувають на стадії запровадження та потребують підтримки і популяризації; в) участь України у міжнародних організаціях сприяє поступовій реалізації задекларованих намірів під тиском взятих на себе зобов'язань; г) діяльності правоохоронних органів, в тому числі і поліції притаманне послідовне звуження кола дискреційних повноважень, упорядкування надання адміністративних послуг, збільшення відкритості та прозорості.

Доведено, що вдосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України, в межах напрямку пов'язаного із професійним забезпеченням діяльності поліцейських слід вирішувати шляхом обов'язкового включення спеціалізованих

антикорупційних курсів або навчальних дисциплін до програм підготовки поліцейських у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Встановлено необхідність удосконалення чинного законодавства, у зв'язку з чим розроблено відповідні пропозиції.

Ключові слова: корупція, корупційні прояви, елементи механізму адміністративно-правового регулювання, адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, Національна поліція України, запобігання та протидія корупції.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кирюха К. І. Корупційні прояви в окремих сферах діяльності органів Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 95. С. 111-118.

2. Кирюха К. І. Напрями підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 73. Частина 2. С. 32-37.

3. Кирюха К. І. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 104. С. 33-40.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кирюха К. І. Напрями удосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства. *Механізм функціонування громадянського суспільства: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (22 листопада 2019 року)*. Львів: ЛьвДУВС. 2019. С.165-167.

2. Кирюха К. І. Історико-правові аспекти визначення підходів до розуміння поняття «корупція». *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції*

корупційних проявів: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 28 травня 2021 року). Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 26-28.

3. Кирюха К. І. Причини існування корупції в українському суспільстві. *Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання)*: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (19 листопада 2021 року). Львів: ЛьвДУВС. 2021. С. 197-199.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Кирюха К. І. Детермінанти корупції в органах Національної поліції України. *Visegrad journal on human rights*. 2021. № 4. С. 117-121.

ABSTRACT

Kyriukha K. I. Administrative and legal regulation of corruption prevention in the bodies of the National Police of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for obtaining the educational and scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. Lviv State University of Internal Affairs. Lviv, 2022.

In the dissertation, a theoretical generalization and a new solution to the scientific task regarding the administrative-legal regulation of corruption prevention in the National Police of Ukraine is carried out. The relevant conceptual and methodological principles are outlined, which are aimed at solving relevant scientific and applied problems in the field of administrative law and anti-corruption legislation, they can serve to increase the effectiveness of implemented practices to prevent corruption in the police environment.

The conducted research revealed the state of administrative and legal regulation of corruption prevention in police bodies at the stage of adaptation of domestic anti-corruption legislation to EU requirements and taking into account the introduction of martial law in Ukraine.

The analysis of the regulatory and legal framework makes it possible to assert that the legal definition of the concept of “corruption” in the legislation of various foreign countries is due to the supported priority of unified approaches enshrined in international legal acts.

It has been proven that in order to implement effective anti-corruption measures and form a comprehensive approach to the development and implementation of practical measures, special attention should be paid to establishing the reasons and conditions for committing corruption and corruption-related offenses. For this purpose, the following groups of factors were identified and analyzed: legal, political, economic and socio-political. Taking into account the specifics of the activities of the National Police, the analysis of the causes of

the occurrence and spread of corruption in the police environment is carried out based on their division into two groups: objective (related to the peculiarities of professional activity) and subjective (determined by the personal characteristics of an individual employee). Among the reasons of a subjective nature, it is suggested to single out the following: a person's ability to "go with the flow" and be affected by extraneous influence; lack of stable moral convictions and principles, which leads to unwillingness to resolutely oppose corruption; the desire to gain trust in the circle of colleagues; lack of a clear understanding of the proper behavior of a police officer in compliance with ethical norms and standards of integrity; improper level of development of moral and business qualities.

The analysis of manifestations of corruption in police activities is carried out taking into account the idea of dividing them into external (acceptance of the offer by a police officer from the citizens to perform certain actions for a reward) and internal (corrupt relations between members of the police team, unit, body). Separate attention is paid to the study of corruption manifestations in various spheres of professional activity, as well as taking into account the way of organizing and committing corruption offenses, as a result of which the need to implement measures to prevent corruption aimed at establishing standards of integrity in the work of police officers is emphasized.

The following corruption manifestations that take place in the activities of police officers under the conditions of the legal regime of martial law are singled out, namely: those caused by the absence or significant change of legal regulation and accompanied by the expansion of discretionary powers; those that are conditioned to the performance of unsuitable to police functions compared to peacetime work.

It has been confirmed that the prevalence of corruption in law enforcement agencies not only undermines trust in state institutions and deforms the proper development of social relations, but can also pose a threat to national security, especially during martial law.

Scientific approaches to the definition and understanding of the concept of the mechanism of administrative and legal regulation and the views of scientists regarding its structure and elements are analyzed. The author's definition of the mechanism of administrative-legal regulation of the prevention of corruption in the bodies of the National Police is suggested, under which it is proposed to understand a complex of administrative-legal means, with the help of which the imperative-normative regulation of activities aimed at preventing corruption and corruption-related offenses among police officers is carried out.

It was established that one of the ways to increase the effectiveness of the specified mechanism is the need to improve the administrative and legal regulation of corruption prevention, in particular, the regulatory one. For this purpose, the classification approaches of the normative-legal regulation of the prevention and counteraction to corruption in Ukraine depending on the legal force have been improved by distinguishing in this criterion the following hierarchical sequence of the Laws of Ukraine: general (“On the prevention of corruption”); specialized (“About the National Police”); special (“On protection of interests of subjects of reporting and other documents during martial law or state of war”).

The analysis of the correlation between the concepts of “prevention”, “counteraction” and “struggle”, the clarification of the etymological meaning of these words and the elaboration of the views of scientists regarding the understanding of their content make it possible to substantiate the expediency of distinguishing between the concepts “mechanism of administrative and legal regulation of corruption prevention” and “mechanism of administrative and legal regulation of counteraction to corruption”, since the latter is considered wider in scope and absorbs the former.

We believe that the mechanism of administrative-legal regulation of the prevention of corruption in the National Police bodies is a component of a larger category – administrative and legal regulation of the prevention of corruption in general, since it is aimed at the implementation of only a separate function of the

state – the prevention of corruption in the National Police bodies with the help of administrative-legal means

The analysis of the content of the administrative and legal status of individual state bodies in the field of corruption prevention is carried out using the “block structure”, whereby priority was given to clarifying the content of the competence and target blocks, rather than the structural-organizational one.

The processing tasks, functions and rights of subjects in the field of prevention and counteraction to corruption, taking into account the criterion of functional purpose and performed tasks, make it possible to suggest the following classification:

1) general entities, which can include:

a) public authorities – the President of Ukraine (National Council on Anti-Corruption Policy), the Verkhovna Rada of Ukraine (Committee on Anti-Corruption Policy), the Cabinet of Ministers of Ukraine (Department of Security, Defense, activities of Justice authorities and Corruption Prevention), state bodies and local governments;

b) public organizations, citizens;

2) special subjects, to which we can refer bodies:

a) defined in the Law of Ukraine “On Prevention of Corruption” – bodies of the Prosecutor's Office, the National Police, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the National Agency on Corruption Prevention ;

b) law enforcement orientation – the State Bureau of Investigation, the National agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes;

3) subjects of coordination orientation – the National Security and Defense Council under the President of Ukraine, the Coordination Working Group on Anti-corruption Policy under the National Agency on Corruption Prevention.

The analysis of the administrative and legal status of the National Police, as one of the special subjects in the field of corruption prevention, is carried out in two directions: external and internal. It was established that external administrative

activities, including jurisdictional ones, are carried out by the Department of Strategic Investigations of the National Police of Ukraine in relation to non-subordinate subjects. Implementation of internal administrative activities is ensured by the activities of the Department on Corruption Prevention of the National Police of Ukraine and the Department of Internal Security of the National Police, with the latter exercising jurisdictional powers.

It has been proven that the application of administrative and legal means of preventing corruption in the National Police bodies should be a priority, as it has a preventive nature, due to which it affects regulated relations in this area at an early stage, preventing police officers from committing corruption and corruption-related offenses, not allows damage.

It has been established that the experience of legal regulation of corruption counteraction in law enforcement agencies of foreign countries is widely used in police activities, which is due to the following: a) a significant role in the formation of domestic anti-corruption legislation is played by the norms of international legal acts, which, after their ratification in the established order, are implemented in the modern legal field regarding the prevention and counteraction to corruption; b) some anti-corruption tools are already actively used in the field of corruption counteraction, and some are at the stage of implementation and need support and popularization; c) Ukraine's participation in international organizations contributes to the gradual realization of the declared intentions under the pressure of the commitments undertaken; d) the activities of law enforcement agencies, including the police, are characterized by a consistent narrowing of the range of discretionary powers, arrangement of the provision of administrative services, and an increase in openness and transparency.

It has been proven that the improvement of the administrative and legal regulation of the prevention of corruption in the bodies of the National Police of Ukraine, within the direction related to the professional support of the activities of police officers, should be solved by the mandatory inclusion of specialized anti-

corruption courses or educational disciplines in the training programs of police officers in institutions of higher education with specific learning conditions.

The need to improve the current legislation is established, in connection with which relevant suggestions are developed.

Key words: corruption, manifestations of corruption, elements of the mechanism of administrative and legal regulation, administrative offenses related to corruption, National Police of Ukraine, prevention and counteraction to corruption.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кирюха К. І. Корупційні прояви в окремих сферах діяльності органів Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 95. С. 111-118.

2. Кирюха К. І. Напрями підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 73. Частина 2. С. 32-37.

3. Кирюха К. І. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 104. С. 33-40.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кирюха К. І. Напрями удосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства. *Механізм функціонування громадянського суспільства: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (22 листопада 2019 року)*. Львів: ЛьвДУВС. 2019. С.165-167.

2. Кирюха К. І. Історико-правові аспекти визначення підходів до розуміння поняття «корупція». *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 28 травня 2021 року)*. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 26-28.

3. Кирюха К. І. Причини існування корупції в українському суспільстві. *Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання): збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (19 листопада 2021 року)*. Львів: ЛьвДУВС. 2021. С. 197-199.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Кирюха К. І. Детермінанти корупції в органах Національної поліції України. *Visegrad journal on human rights*. 2021. № 4. С. 117-121.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	28
1.1. Стан адміністративно-правового розуміння корупції, її змісту та сутності: історичний аспект та сучасне бачення.....	28
1.2. Детермінанти виникнення та поширення корупції в органах Національної поліції України.....	42
1.3. Прояви корупції в органах Національної поліції України.....	61
1.4. Суспільна небезпека явища корупції в органах Національної поліції України та його наслідки.....	72
Висновки до розділу 1.....	87
РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ ПИТАННЯ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	93
2.1. Нормативне забезпечення запобігання корупції в органах Національної поліції України як складова механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції.....	93
2.2. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України та місце в системі спеціальних суб'єктів у сфері протидії корупції.....	118
2.3. Поліцейські як суб'єкти адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією.....	147
Висновки до розділу 2.....	166

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	169
3.1. Зарубіжний досвід і практика запобігання корупції в правоохоронних органах окремих країн та міжнародні механізми протидії.....	169
3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України.....	201
Висновки до розділу 3.....	215
ВИСНОВКИ.....	220
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	227
ДОДАТКИ.....	249

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

НПУ – Національна поліція України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

ЄС – Європейський Союз

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ЗМІ – засоби масової інформації

РЄ – Рада Європи

ФБР – Федеральне бюро розслідувань

США – Сполучені Штати Америки

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

EUR – євро (валюта)

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Трансформаційні процеси соціального, економічного, політичного та правового характеру, що відбуваються в Україні та актуалізуються впливом воєнної агресії, викристалізують потребу протидії соціальним явищам, які створюють загрозу існуванню принципів, притаманних правовій державі. Одним із таких небезпечних явищ, яке стоїть на заваді належного розвитку будь-якої держави, є корупція. Вона створює перешкоди нормальному розвитку правової, економічної, політичної та інших сфер суспільного життя, а в умовах воєнного стану може становити загрозу національній безпеці. За таких умов у суспільстві виникає соціальна напруга, породжується недовіра громадян до органів державної влади, зокрема до осіб, що її представляють.

Поряд з проявами в економічній та соціально-культурній сферах, корупція не залишила осторонь державні органи, котрі за своїм функціональним призначенням повинні боротися з її проявами. Особливого розголосу та суспільного резонансу набуває інформація про корупційні правопорушення, вчинені працівниками Національної поліції.

Факти корупції всередині правоохоронних органів особливо вражають суспільство і громадськість, підривають довіру громадян до всієї системи правоохоронних органів та державних інституцій. Корупція в поліцейському середовищі негативно впливає на результати боротьби зі злочинністю. Вона є тим фактором, який сприяє уникненню злочинців від відповідальності, позначається на дотриманні самими поліцейськими дисципліни та законності.

Негативні прояви в діяльності поліції, у тому числі пов'язані з корупцією, призводять до несприйняття громадянами правоохоронців як повноцінних представників влади та держави. У суспільстві набувають поширення стереотипи про служіння співробітників правоохоронної сфери своїм корисливим інтересам, у той же час, інтереси держави та громадян

мають для них другорядне значення. Умови, які сприяють таким правопорушенням, різні. Традиційно до них відносять: відсутність дієвої системи попередження і складність викриття таких правопорушень, а також високий рівень їх латентності.

У цьому контексті одним із пріоритетних напрямів роботи Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України є вдосконалення системи заходів запобігання корупції у поліцейських колективах. Окрім створення належних умов проходження служби, перспектив кар'єрного зростання, підвищення престижу служби, гарантій соціального захисту, умовою успішної протидії корупції серед поліцейських є визначення можливих напрямів професійної діяльності співробітників цього відомства з потенційною вірогідністю вчинення ними правопорушень з ознаками корупції.

В умовах сьогодення особливої ваги набувають наукові праці, у яких досліджуються проблеми запобігання та протидії корупції, у тому числі і серед працівників поліції. Удосконалення існуючих і запровадження нових антикорупційних заходів повинні призупинити тенденцію до збільшення кількості правопорушень з ознаками корупції серед поліцейських, забезпечити ефективну діяльність правоохоронної системи відповідно до її суспільного призначення. Окреслені вектори зумовили необхідність та актуальність наукового дослідження адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України.

Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження є загальнотеоретичні праці вітчизняних та закордонних фахівців як адміністративного, так і інших галузей права, зокрема праці В.Б.Авер'янова, О.Ф.Андрійко, О.М. Бандурки, Д.М.Бахраха, Ю.П.Битяка, О.І.Безпалової, Р.А.Калюжного, С.В.Ківалова, М.В.Коваліва, Л.В.Ковалюка, І.Б.Коліушка, В.К.Колпакова, А.Т.Комзюка, Д.М.Лук'янця, Ю.С.Назара, О.В.Негодченка, О.І.Остапенка, С.Г.Стеценка, В.В.Сташиса, Л.Г.Чистоклєтова, Ю.С.Шемшученка, В.К.Шкарупи та ін. Підґрунтям для безпосереднього

дослідження корупції як комплексного наукового поняття, вдосконалення заходів запобігання та протидії корупції стали роботи вітчизняних вчених С.М.Алфьорова, Л.В.Багрій-Шахматова, А.В.Гайдука, І.П.Голосніченка, М.П.Гурковського, Д.Г.Заброди, Д.І.Йосифовича, М.І.Камлика, М.В.Маринюка, М.І.Мельника, Р.В.Мельничука, Є.В.Невмержицького, О.Я.Прохоренка, А.І.Редьки, С.С. Рогульського, О.В.Ткаченка, М.І.Хавронюка, С.О. Шатрави, а також праці закордонних дослідників.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, існує нагальна потреба в розробці наукових проблем, пов'язаних з особливостями адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в правоохоронних органах, та зокрема, серед поліцейських. Розробка вказаних питань актуалізує окреслену тематику, дослідження якої дасть змогу, зокрема, вдосконалити підходи до законотворчої діяльності щодо адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в контексті наукових досліджень пункту 3.4.2.5 «Україна в системі сучасного міжнародного правопорядку. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом» Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 роки, пункту 4 «Правове регулювання державної служби в Україні та правові механізми усунення корупційних явищ у системі державної служби» розділу «Правове забезпечення державного будівництва та розвитку політичної системи» Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки Національної академії правових наук України, пункту 4.6 «Удосконалення нормативно-правового регулювання трудових відносин та проходження служби в органах внутрішніх справ» Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015

№ 275, а також теми державної реєстрації Львівського державного університету внутрішніх справ «Проблеми правового регулювання публічного управління у сфері правоохоронної діяльності» (номер державної реєстрації 0119U001743 на 2019–2022 роки, номер державної реєстрації 0122U200304 на 2022–2027 роки).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є науковий комплексний аналіз явища корупції та її проявів в поліцейському середовищі, з'ясування причин та умов, які сприяють її поширенню серед поліцейських, розробка науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій, спрямованих на протидію корупції в Національній поліції з урахуванням зарубіжного досвіду в цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети сформульовано низку *завдань*:

- здійснити загальнотеоретичний аналіз наукових поглядів щодо розуміння і тлумачення поняття «корупція» та визначити ступінь наукової розробленості проблеми запобігання корупції в Національній поліції;
- дослідити причини та умови, що сприяють виникненню корупційних проявів серед поліцейських;
- з'ясувати наслідки корупції в поліцейському середовищі та їх вплив на розвиток суспільних відносин у державі;
- дослідити можливі форми прояву корупції у діяльності поліцейських;
- проаналізувати елементи механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в Національній поліції, окреслити шляхи підвищення його ефективності;
- охарактеризувати розвиток та актуальний стан нормативно-правового регулювання запобігання та протидії корупції в Україні;
- з'ясувати адміністративно-правовий статус Національної поліції як одного із спеціальних суб'єктів у сфері запобігання корупції;
- визначити суб'єктів запобігання та протидії корупції в Національній поліції;

– дослідити ефективність антикорупційних заходів, запроваджених у поліцейських відомствах зарубіжних країн та визначити можливість їх використання для запобігання корупції в органах Національної поліції України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері запобігання корупції в Національній поліції України.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України.

Методологічну основу дисертації становить комплекс наукових методів пізнання явищ соціальної реальності та соціально-правових інститутів в їх історичному розвитку і взаємозумовленості з погляду теорії та практики, історії й сучасності (системний, комплексний, статистичний, структурно-функціональний та ін.). При здійсненні аналізу поняття корупції застосовувався *історико-правовий* метод (підрозділ 1.1). Дослідженню причин та умов, що сприяють існуванню корупції, окресленню форм прояву цього явища та з'ясуванню його наслідків сприяв *діалектичний* метод (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4). Основні висновки та положення дослідження обґрунтовані за допомогою *формально-юридичного* методу та методу *системного аналізу* національного законодавства, а також міжнародно-правових документів, практики їх застосування (підрозділи 2.1, 3.2). *Системно-структурний метод* використаний при аналізі адміністративно-правового статусу суб'єктів запобігання та протидії корупції (підрозділи 2.2, 2.3). *Порівняльно-правовий метод* слугував вивченню норм права, спрямованих на запобігання поширенню корупції серед співробітників поліцейських відомств зарубіжних країн, та порівнянню їх з нормами чинного законодавства України (підрозділ 3.1). За допомогою *статистичного* методу проводилась обробка матеріалів, котрі характеризують діяльність суб'єктів протидії корупції та аналіз судової практики (підрозділи 2.1, 2.2). Вказані й інші методи у взаємозв'язку із загальними методами і прийомами (аналіз, синтез, індукція, дедукція,

аналогія) дали змогу всебічно й ефективно дослідити виявлені проблеми, розв'язати які можна за умови удосконалення норм адміністративного та антикорупційного законодавства.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, адміністративне, конституційне, міжнародне та кримінальне законодавство, закони й підзаконні нормативно-правові акти органів державної влади України, джерела міжнародного права і законодавства про протидію корупції в правоохоронних органах інших держав.

Емпірична база дослідження: статистичні й аналітичні узагальнення, аналіз наукових публікацій, довідкових видань, статистичних даних за формою № 1-КОР, затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони, Державної судової адміністрації України від 22.04.2013 р. № 52/394/172/71/268/60, результати анкетування 157 поліцейських Західного регіону України, результати соціологічних досліджень, які проводилися фахівцями в рамках здійснення окремих проєктів.

Наукова новизна одержаних результатів характеризується тим, що дисертація є комплексним системним дослідженням концептуальних питань теорії і практики адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України, з урахуванням умов дії особливого правового режиму – воєнного стану. У результаті дослідження сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

уперше:

- запропоновано авторську дефініцію механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції, під яким пропонується розуміти комплекс адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється імперативно-нормативне врегулювання

діяльності, спрямованої на попередження корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень серед поліцейських;

- проаналізовано і визначено можливі форми прояву правопорушень, пов'язаних із корупцією, які мають місце в діяльності поліцейських в умовах дії правового режиму воєнного стану, що викликано наявністю широких дискреційних повноважень, зумовлених відсутністю або суттєвою зміною правової регламентації, а також виконанням не притаманних для поліції функцій, у порівнянні з мирним часом;

удосконалено:

- позиції науковців і практиків про доцільність розмежування понять «механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції» та «механізм адміністративно-правового регулювання протидії корупції», оскільки останнє вважається ширшим за обсягом та поглинає перше;

- класифікаційні підходи нормативно-правового регулювання запобігання та протидії корупції в Україні залежно від юридичної сили шляхом виокремлення в цьому критерії такої ієрархічної послідовності:

закони України:

- загальний – «Про запобігання корупції» (2014);
- профільний – «Про Національну поліцію» (2015);
- спеціальний – «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» (2022);

- підходи до розгляду адміністративно-правового статусу Національної поліції як одного зі спеціальних суб'єктів у сфері запобігання корупції з позицій здійснення зовнішньої адміністративної діяльності Департаментом стратегічних розслідувань (поширюється на непідпорядкованих суб'єктів) і внутрішньої – Управлінням запобігання корупції Національної поліції України та Департаментом внутрішньої безпеки Національної поліції України;

набули подальшого розвитку:

- наукові підходи щодо розуміння сутності поняття корупції в органах Національної поліції;
- підходи стосовно дослідження причин та умов, що сприяють виникненню корупційних проявів серед поліцейських;
- положення щодо розуміння підвищеної шкоди від поширеності корупції в Національній поліції та її негативних наслідків у розвитку суспільних відносин у державі;
- наукове обґрунтування доцільності використання досвіду протидії корупції у поліцейських відомствах зарубіжних країн шляхом включення спеціалізованих антикорупційних курсів до програм підготовки поліцейських у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання;
- рекомендації стосовно правового регулювання окремих питань шляхом надання пропозицій щодо внесення змін і доповнень до антикорупційного законодавства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять і науково-теоретичний, і практичний інтерес у:

- науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки актуальних проблем теорії та практики адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в правоохоронних органах;
- правотворчій діяльності – для удосконалення законодавства, норми якого регулюють суспільні відносини антикорупційного спрямування;
- правозастосовній діяльності – для підвищення професійного рівня поліцейських щодо забезпечення законності, дисципліни та запобігання корупції (акт впровадження у практичну діяльність відділу запобігання корупції Департаменту патрульної поліції Національної поліції України від 05.12.2022 № 9848/41/45/05-2022);
- освітньому процесі – для розробки та викладання навчальних дисциплін «Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції», «Адміністративне право», «Поліцейська діяльність» (акт впровадження в

освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 30.11.2022 № 50).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані й обґрунтовані в дисертації концептуальні положення, висновки та пропозиції одержані особисто здобувачем на основі аналітичного осмислення спеціальної літератури, міжнародних і внутрішньодержавних джерел законодавства, матеріалів практики діяльності органів влади, статистичних даних, інформаційних довідок.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї положень дисертаційної роботи були апробовані на: Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти «Механізм функціонування громадянського суспільства» (Львів, 22 листопада 2019 р.); постійно діючому науково-практичному семінарі «Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів» (м. Львів, 28 травня 2021 року); Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти «Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання)» (19 листопада 2021 р.).

Публікації. Результати дисертації висвітлено у 7 публікаціях, із яких – 3 – у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань України, 1 – у зарубіжному фаховому виданні (Словацька Республіка) та 3 тезах виступів на науково-практичних заходах.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Стан адміністративно-правового розуміння корупції, її змісту та сутності: історичний аспект та сучасне бачення

Очевидним є те, що корупція, підвалини якої закладені здавна, являє собою негативне явище суспільної дійсності і заслуговує звання проблеми, що кинула виклик чи не кожній державі в цілому світі. Втім, згадана проблема є властивою не лише державам, а й міжнародним організаціям. Жодному з режимів – як демократичному, так і тоталітарному – не вдалось отримати звиягу в боротьбі з вищезгаданим негативним суспільним явищем. Наслідки впливу корупції катастрофічні – остання призводить до пікової антипродуктивності численних державних програм та реформ, вкрай різкого падіння рівня життя населення тієї чи іншої країни, необґрунтованого виділення груп населення за їхніми майновими характеристиками чи можливостями тощо. Все вищенаведене чинить безумовний вплив на міжнародне співтовариство, примушуючи його та відповідні організації, займатися пошуками як правових механізмів, так і шляхів вирішення даної непростой та багатоаспектної проблематики.

Аналіз сучасного стану адміністративно-правового розуміння корупції слід розпочати з дослідження етимології відповідного поняття. Адже лише завдяки проведенню даного дослідження виникає можливість для більш глибокого аналізу явища корупції в цілому та сутності останнього зокрема.

На переконання німецької вченої Карен Йостен кожна спроба представників наукової спільноти здійснити переклад терміну «корупція» є одночасною спробою здійснити тлумачення такого терміну [1, с. 19]. Дану думку слід вважати відправною точкою в проведенні згаданого вище етимологічного аналізу.

Перш за все, вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що поняття «корупція» має давньоримську генезу. Це можна підтвердити, зокрема тим, що слово «*corruptio*» саме собою складається з двох окремих слів-частин: слова «*cor*» та «*ruptum*». Перше дослівно перекладається як серце, душа, розум, тоді як друге – руйнувати, завдавати шкоди.

Похідне ж словосполучення «*corrumpere*» означає розламувати, знищувати, підкупляти тощо.

Додатково, відзначаємо, що за часів Стародавнього Риму такі процеси як пошкодження, руйнація тощо можна було описати словом «*ruptio*», а особу, яка вчиняє відповідні дії, – словом «*ruptor*».

Окрім цього, в Стародавньому Римі слово «*eruptio*» використовувалося для опису руйнівної дії, що виникала зсередини, тоді як слово «*irruptio*» – з метою позначення впливу відповідної дії ззовні.

Варто взяти до уваги думку польської дослідниці Яніни Філек, котра стверджує, що слово «*corruptio*» жителями тогочасного Риму використовувалось у двох значеннях: по-перше, для опису забруднення чи псування і, по-друге, для опису хабарництва [2, с. 159].

Відтак, можемо стверджувати про наявність певної тенденції: зміст поняття «корупція» складається з двох сутнісних напрямів. Перший пов'язує із фізичним аспектом – руйнуванням, тоді як другий – з моральним. Останній охоплює собою обман, спокусу.

Підсумовуючи викладене вище, робимо висновок про те, що слово «*corruption*» можна описати як своєрідний вид руйнування (фальшування) чогось єдиного, цілого у зв'язку із наявністю в конкретних осіб приватного інтересу, спокуси на отримання неправомірної вигоди – хабаря.

Слід додати, що проведений аналіз доводить – одне із першопочаткових значень терміну «корупція» є суб'єктивно залежним, а ключовими учасниками є дві складові сторони:

- «*corruptor*» – той, хто спокушає і, тим самим, руйнує щось ціле;
- «*corruptus*» – той, хто може бути підданий впливу, спокуси, продажний.

Говорячи про нормативно-правові підходи до розуміння сутності поняття «корупція» слід зазначити наступне.

З врахуванням складності явища корупції та згубного впливу останнього на суспільні відносини всередині держави та розвиток держави в цілому дедалі важливішого значення набуває принцип змістової визначеності як правотворчої, так і правозастосовної діяльності. Це означає наявність певних гарантій в частині доступності та сприйняття інформації юридичного характеру для всіх без винятку суб'єктів права. Одну з ключових ролей у реалізації описаного нами принципу відіграють дефініції понять.

В практичній площині існує два підходи до формування відповідного наукового поняття. Перший з них – доктринальний. Його основу складають праці, вчення, дослідження фахівців, вчених певної галузі, сфери. Другий – офіційний, інша його назва – легальний. Останній ґрунтується на нормативно-правових актах, міжнародних приписах тощо, що мають юридичну силу.

Разом з тим, далеко не всі нормативно-правові акти, пов'язані з корупцією, містять в собі дефініцію такої. Більше того, суб'єктам міжнародної нормотворчості властива відсутність єдиної позиції в частині цінності саме дефініцій, ось чому в одних ситуаціях таким приділяють увагу, а інших – цілковито ігнорують.

Наприклад, у Конвенції Організації Об'єднаних Націй (ООН) проти корупції [3], що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 року, міститься цілих 9 визначень, що побічно пов'язані з корупцією, однак дефініція останньої відсутня.

Не знаходимо визначення поняття «корупція» і в Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) 1999 року [4].

Ситуація, за якої міжнародно-правові акти не містять дефініцій ключових для відповідної сфери дії таких актів понять, в науковій літературі відома під назвою дефектність дефініцій.

Ціла низка міжнародно-правових актів, у яких згадується корупція, наводять різні її тлумачення.

Так, у Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією, що датована 04 листопада 1999 року, наведено наступне тлумачення корупції: «...прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабаря чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабаря, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» [5].

Кодексом поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, який був прийнятий 17 грудня 1979 року на 34-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН, закріплено, що хоча й поняття «корупція» повинно визначатись нормами національного права, слід розуміти, що воно охоплює здійснення чи утримання від здійснення певної дії під час виконання обов'язків або у зв'язку з виконанням таких обов'язків внаслідок подарунків, які або вимагають, або приймають, обіцянок чи стимулів, або ж їх незаконне одержання кожного разу, коли є наявною така діяльність чи бездіяльність [6].

Варто згадати про Рамкове Рішення Ради від 22 липня 2003 року про боротьбу з корупцією в приватному секторі (2003/568/JNA). Даний документ не містить визначення корупції, однак розкриває зміст понять «активна» та «пасивна» корупція.

Так, змістом поняття «активна» корупція є «діяння, яке полягає в обіцянці, пропозиції чи наданні, безпосередньо або через третіх осіб, особі, котра здійснює на будь-якій підставі керівну функцію чи роботу на користь організації, що відноситься до приватного сектора, неналежної вигоди будь-якого характеру, призначеної йому ж самому чи третій особі, для того, щоб ця особа, порушивши свої обов'язки, вчинила дію чи утрималась від вчинення дій».

Змістом ж «пасивної» корупції є «діяння, коли під час реалізації на будь-якій підставі керівної функції чи роботи на користь організації, що

відноситься до приватного сектора, особа пропонує чи отримує, безпосередньо або через третіх осіб, неналежну вигоду будь-якого характеру, призначену йому ж самому чи третій особі, або приймає обіцянку такої вигоди для того, щоб, в порушення своїх обов'язків, така особа вчинила дію чи утрималась від вчинення дій» [7].

Організація Об'єднаних Націй, прагнучи створити уніфіковану дефініцію поняття «корупція», у довідковому документі щодо боротьби з досліджуваним нами негативним суспільним явищем визначає таке як зловживання державною владою для задоволення особистих інтересів [8, с. 172].

Втім, незважаючи на відсутність сталого визначення поняття «корупція» в міжнародних нормативно-правових актах, ми погоджуємося з думкою про те, що наявність такого визначення може бути навіть небажаним. Це можна пояснити тим, що встановлення чітких меж обсягу та змісту згаданого вище поняття матиме своїм наслідком позбавлення права можливості з легкістю пристосовуватися до тих чи інших національних умов.

Підтвердженням нашої позиції слугує Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією у пояснювальній записці до якої зазначено: «...те, чи кваліфікуватиметься якась практика як корупційна і чи тому засуджуватиметься суспільною мораллю, залежить від конкретної держави» [4].

Перша спроба закріпити визначення поняття «корупція» датується 05 жовтня 1995 року, коли незалежною Україною було прийнято перший антикорупційний закон – Закон України «Про боротьбу з корупцією» № 356/95-ВР.

Так, відповідно до приписів статті 1 вищезгаданого закону під корупцією «...розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг» [9].

Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07 квітня 2011 року № 3206-VI було закріплено таке визначення корупції: «Використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей» [10].

У чинному, станом на сьогодні, Законі України «Про запобігання корупції» передбачено дещо уточнену, порівнюючи з попереднім законом, дефініцію поняття «корупція»: «Використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [11].

Метою вищенаведених законів було приведення вітчизняного законодавства у відповідність з вимогами раніше згаданих нами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, Додаткового протоколу до неї, а також Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції.

Очевидним є те, що визначення корупції, наведене в Законі України «Про запобігання корупції», є свого роду особливим, оскільки таке не є універсальним, а його зміст не охоплює всієї низки корупційних проявів, за скоєння яких українськими законами передбачено міру відповідальності.

Відтак, вказана дефініція сформульована виключно для потреб даного закону.

Далі пропонуємо розглянути історичний аспект явища корупції, зокрема дослідити еволюцію підходів до розуміння даного поняття різними народами у відповідні історичні епохи.

Явище корупції сягає своїм корінням давніх-давен. Історичні дослідження підтверджують сказане нами вище: корупція, як негативне явище суспільної дійсності, існувало у соціумі завжди, ще з моменту виникнення перших держав.

Поза тим, варто зазначити про наявність концепцій, основною ідеєю яких являється заперечення існування історичного факту явища корупції. Такі гіпотези ґрунтуються виключно на певних засадах ідеології та розцінюють досліджуване нами негативне суспільне явище як таке, що властиве виключно деяким суспільним угрупованням. До останніх можна віднести такі доктрини як юридична та радянська політична [12, с. 10].

Разом з тим, з огляду на те, що більшість наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених вказують на існування корупційної складової у суспільних відносинах стародавніх держав, ми залишаємось прихильниками того факту, що корупція паразитує та чинить свій негативний вплив на держави ще з часів сивої давнини.

Так, в часи первіснообщинного суспільного ладу усталеною нормою являлась ситуація, коли особа здійснювала плату вождю за його особисте втручання чи сприяння у вирішенні певного питання. Втім, такий стан речей зазнав змін у зв'язку із введенням в державний апарат різних професій та рангів, відбулось так зване «ускладнення» державних установ. Відтоді, якщо вимога високопоставлених правителів полягала у розвитку особистих та професійних якостей службовцями державного апарату, одержання ними усталеної заробітної плати, то останні були не проти одержувати різного роду платню від заінтересованих осіб за вчинення, із використанням службових повноважень, певних дій на їхню користь [13, с. 145].

Можна говорити про те, що на першопочатках античних часів корупції фактично не існувало. Це було обумовлено відсутністю державних службовців, які працювали на професійні основі. Явище корупції починає розвиватися з моменту занепаду античності. Влучно і лаконічно описує тогочасну ситуацію в контексті існування та процвітання корупції наступний вислів: «Він приїхав бідним у багату провінцію, а поїхав багатим з бідної» [13, с. 145].

Науковцями достеменно встановлено, що наслідком слабкої влади центрального уряду була можливість використання тогочасними державними чиновниками власних повноважень задля задоволення приватних інтересів: як своїх, так і чужих.

І навпаки: міцніша та стабільніша влада уряду давала державі змогу реалізовувати заходи щодо суворішого обмеження громадян у власній самостійності. Такі дії, тим самим, зіграли роль своєрідної провокації і «надихнули» службовців державних установ приховано порушувати вимоги законів на користь громадян, котрі мали непереборне бажання позбутися контролю зі сторони держави. Державні каральні заходи щодо виявлених корумпованих службовців, по суті, не мали жодного результату, оскільки вакантні місця займали інші хабарники. Відтак, з огляду на обмеженість ресурсів та фізичну неможливість центральної влади забезпечити цілковитий контроль за виконанням чиновниками своїх обов'язків, закріпилось неписане правило поведінки, за яким уряд закривав очі на корупційні прояви за умови дотримання розумних меж і реагував виключно на вкрай небезпечні прояви корупції.

Здійснений нами аналіз доводить, що азійські країни того часу були найбільшими прихильниками концепції «помірної терпимості» до проявів явища корупції. Виникненню досліджень явища корупції слід завдячувати саме східному суспільству. До прикладу, автором праці «Артхашастра» здійснено виокремлення понад 40 способів, які використовувались тогочасними чиновниками при розкраданні майна держави. Автор констатує:

«Так само як не можна не сприйняти мед, коли той вже перебуває на язиці, так і майно царя, не може бути, хоча і малою мірою, не присвоєне тими, у віданні кого воно перебуває» [13, с. 146].

За часів Стародавньої Греції (V-IV століття до нашої ери) під корупцією розуміли деякі вчинки побутового характеру, як-от псування їжі чи марне використання питної води. Згодом у зміст поняття «прояви корупції» почали вкладати нове значення: тепер про корупцію говорили, коли мали на увазі розпусні дії молодих осіб, гріховність, розгляд справ щодо правопорядку в державі-полісі тощо.

У найвідомішому збірнику княжого законодавства, «Руській Правді», що була кодифікована князем Ярославом Мудрим, містилось застереження для суддів наступного змісту: «Не виправдовувати нечестивого заради мзди і не віднімати від правдивого правду» [14].

Варто зазначити про такий термін як «посул», що був поширеним на теренах тогочасної Русі. Під останнім розуміли незаконну винагороду. Багато вчених встановлюють зв'язок між вищезгаданим терміном та Двінською уставною грамотою, що датується 1397-1398 роками. Однією із статей даного документа наміснику заборонялось відпускати злочинців за винагороду – хабар. Втім, все-таки переважна більшість науковців, предметом дослідження яких було тогочасне російське законодавство, стверджують, що термін «посул» вперше окреслюється саме в Псковській судній грамоті, котра датується 1462-1471 роками.

В часи Запорізької Січі боротьба з корупцією була вкрай жорстокою – основою правосуддя були стародавні звичай-обряди та словесне право. Подекуди траплялись випадки, коли за вчинену крадіжку не лише позбавляли займаної посади, а й життя. Як і сьогодні, тогочасне суспільство обирало міру покарання з урахуванням певних обставин, зокрема, до уваги бралась особа-порушника, його ставлення до скоєного, а також ставлення інших до злочинця.

В епоху Руїни та за часів Гетьманщини явище корупції завдало непоправного удару Україні. До прикладу, полковник Бурляй за хабар здав фортецю Біла Церква московським підданам, а Іван Мазепа здобув булаву гетьмана.

Значну роль в частині протидії проявам корупції як в цей, так і в наступні історичні періоди відіграло так зване громадське правосуддя: на землях України часів XVI-XX століть діяли копні суди. Судді таких судів складали урочисту присягу, зміст якої, з-поміж іншого, полягав у тому, що вони не будуть брати хабарі при виконанні своїх обов'язків.

В роки правління Івана IV відповідно до положень «Судебника» вважалось, що отримання хабаря чи вимагання останнього, є протиправним та кримінально караним діянням за вчинення якого винну особу засуджували до страти. Втім, слід зауважити, що ні такі жорстокі методи, ні проведена в середині XVI століття відповідна реформа не змогли викоренити корупцію навіть частково.

Часи правління Петра I ознаменувалися з одного боку різким зростанням рівня корупції та відповідним збільшенням чисельності заходів щодо боротьби з нею з іншого. Наприклад, за корупційні діяння було звинувачено та страчено на очах в інших сибірського губернатора Гагаріна. Проте, такі методи не дали свого результату, відтак рокам Петра I при владі властиве розповсюдження проявів корупції. Навіть якщо взяти до уваги, що за добросесністю державних службовців стежили спеціально навчені для цього люди, то останні ж за своє потурання та мовчання брали частину корупційного доходу.

Не кращою була ситуація, коли до влади прийшла Катерина II: боротьба з корупційними ризиками була програна і припинена. Це можна пояснити тим, що державна казна була розорена внаслідок проведення тривалих воєн, відтак не було коштів й на фінансування чиновників. Як наслідок, темпи росту хабарництва невпинно зростали [13, с. 147-148].

Першими спробами продемонструвати антикорупційний напрям знаходить своє місце в ХІХ столітті: з'являється концептуальне розуміння поняття «конфлікт інтересів», а імператором Олександром ІІІ вводилась заборона поєднувати державну службу з паралельною роботою в банку, іншій фінансовій установі чи підприємству.

Епоха Радянського Союзу з його тоталітарним режимом хоча й проголосили всезагальну відразу до корупції та початок боротьби з нею, все ж останню не подолали. Пропаганда, на якій будувався тогочасний СРСР, стверджувала, що явище корупції не є властивим для соціалістичної системи. І лише наприкінці 1990-х років окремі видавництва підтвердили, що корупція справді є невід'ємною ознакою усіх без винятків державних устроїв [15, с. 15].

Новий етап у розвитку явища корупції в прогресивних країнах розпочався в кінці ХІХ – на початку ХХ століть: можна спостерігати нову тенденцію – епізодичний підкуп окремих чиновників зі сторони зацікавлених осіб поступився масштабним скуповуванням цілих політичних партій з метою як забезпечення, так і збільшення власного, приватного капіталу. Таким чином, великі політичні гравці стали розглядати себе і відповідну партію як джерело додаткового, значно більшого та в рази швидшого прибутку.

З появою у другій половині ХХ століття значної кількості відносно самостійних в політичному аспекті країн «третього світу» політичний апарат останніх був поглинутий систематичною корупцією. Типовою моделлю корупційних діянь була «знизу догори»: начальник без жодних докорів сумління перекладав всю вину на підлеглих. Втім, виникали ситуації, коли чиновники вищого ешелону не соромились брати хабарі не лише собі, а й ділитись одержаною неправомірною вигодою з підпорядкованими їм працівниками (модель «зверху донизу»). «Третій світ» опинився в цілковитому полоні клептократичних режимів: корупційні прояви були присутні в усіх сферах соціально-економічного життя і, таким чином, жодне

питання не вирішувалося без пропозиції одержання неправомірної вигоди [13, с. 148].

Ще більш гостро проблема з корупцією постала в 1990-х роках на теренах пост-соціалістичних держав: часто траплялися випадки, коли топ-чиновники займали одночасно посаду державного службовця та члена приватної комерційної структури. Як наслідок, виник тип корупції, за якого державні службовці не брали хабарів, а, зловживаючи наданими їм повноваженнями, захищали інтереси потрібних для них суб'єктів господарювання тощо.

Було б неправдою стверджувати, що корупційна складова відсутня в Україні. Корупція була і залишається одним з основних соціальних явищ, існування якого ставить під загрозу економічну безпеку нашої держави. Відносини з корупційною компонентою дедалі частіше займають місце етичних та правових відносин між індивідами. Корупція із категорії «аномалія» переходить у своєрідну усталену норму поведінки.

Відповідно до даних дослідження, проведеного Transparency International, у 2020 році Україна дещо покращила свій показник (+ 3 бали) в Індексі сприйняття корупції (англ. Corruption Perceptions Index – CPI). Наша держава отримала 33 зі 100 можливих балів, посівши, тим самим, 117 залікове місце зі 180 держав зі списку CPI. Втім, причин для втіхи нема: Україна все ще займає передостаннє місце в списку серед країн-сусідів, випереджаючи, при цьому, лише Росію з показником 30 зі 100, котра займає 129 залікове місце [16].

Показовими з цієї проблематики є результати соціологічного дослідження «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення», проведеного програмою сприяння громадській активності «Долучайся!» (USAID/ENGAGE) [17].

Так, наприклад, обираючи з-поміж політичної корупції серед топ-чиновників, повсякденної та корупції в корпоративному секторі, більшість респондентів впевнено обрали корупцію в політичному житті країни.

Близько 87 % наших співвітчизників переконані, що цю проблему слід віднести до категорії «серйозна» або навіть «дуже серйозна». Беручи за основу статеву ознаку, можна навести такі дані: жінки в порівнянні з чоловіками менше (65,3 % на противагу 68,2 %) вважають корупцію в політиці вкрай серйозною проблематикою. Разом з тим, 49,9 % і чоловіків, і жінок одноголосно визнають дуже серйозною проблемою повсякденну корупцію. Політичну та повсякденну корупцію засуджують респонденти, яким від 60 років, ті, хто проживають в сільській місцевості, а також особи, які мають початкову або середню освіту.

Загалом спостерігається тенденція зростання довіри українців до антикорупційних програм та заходів, однак таку інформацію не варто розглядати як показник зростання у 2021 році сприйняття респондентами держави в якості ефективного борця проти проявів корупції. Втім, результати свідчать, що відсоток осіб, котрі вважали державні антикорупційні органи вкрай неефективними зменшилась в порівнянні з 2018 роком на 18,3 %.

Іншим, не менш важливим спостереженням, є те, що особи-респонденти, чий рівень життя в цілому є нижчим, є більш категоричними, ніж більш забезпечені чи заможні. Так, 74,9 % осіб, яких відносимо до першої категорії, переконані, що держава не спромоглась дати гідну боротьбу корупції, на противагу 58,8 % осіб з другої категорії.

Вважаємо за доцільне звернути увагу, що зростає чисельність українців, котрі переконані, що відповідальність за боротьбу з корупцією лежить на конкретних інститутах державної влади. Очільником переліку даних інститутів є Президент України. За ним, згідно з думками українців, розташовуються: Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції, Вищий антикорупційний суд.

Разом з тим, зменшилась частка респондентів, які вважають, що українці повинні самостійно боротися з явищем корупції та її проявами. Відповідний показник в порівнянні з 24 % у 2015 році та 10,8 % у 2018 році у 2021 році

становить лише 8,5 %. Підсумки 2021 року свідчать про відсутність значної гендерної відмінності у наданих відповідях на поставлене вище питання. Втім, якщо говорити про вікову ознаку, то група респондентів віком від 18 до 19 років покладають вищий рівень відповідальності на співвітчизників, ніж група найстарших респондентів (11 % на противагу 7 % відповідно).

До топ-5 сфер, в яких населення України вважає прояви корупції найбільш поширеними у поточному році, відносимо:

1. Органи Державної митної служби України з показником 55,1 %;
2. Органи судової гілки влади – 54,8 %;
3. Органи прокуратури України – 46,4 %;
4. Надання медичної допомоги – 46,1 %;
5. Врегулювання проблематики, пов'язаної з питаннями приватизації, права власності на земельну ділянку, а також землекористування – 43,8 %.

Ведучи мову про те, що ж являється першопрчиною корупції в Україні, в поточному році все більше респондентів до першопрчин відносять два фактори:

1. Недостатня чіткість процесів: 35,1% у 2021 році на противагу 31,7 % у 2018 році;
2. Низький рівень обізнаності українців з вищезгаданими процесами та правилами: 31,8 % у 2021 році на противагу 23,9 % у 2018 році.

Втім, незважаючи на зростання популярності наведених вище факторів, українці на перше місце першопрчин корупції відносять відсутність справедливого покарання за прояви корупції. Відповідний показник у 2021 році сягнув рекордних 74,5 %.

Окремо варто розглянути ставлення українців до їхньої особистої можливості вести боротьбу з корупцією. В порівнянні з результатами попередніх років показник поточного року свідчить про збільшення оптимістичного настрою співвітчизників. Так, частка осіб, на думку яких громадяни жодним чином не можуть впливати на стан корупції в Україні, скоротилась в два рази: від 34,8 % у 2018 році до 17,5 % у 2021 році.

Втім, коли цим же респондентам поставили питання щодо готовності українців відстоювати власні права перед державними службовцями, то підсумкові результати виявились менш оптимістичними у порівнянні з попередніми роками. Якщо у 2015 та 2018 роках показник становив 36,7 % та 30,6 % відповідно, то у 2021 році – 26,4 %.

Важливим також є те, респонденти жіночої статі засвідчили нижчу готовність особисто відстоювати власні права у правовідносинах з представниками державних органів. Так, 22,7 % жінок та, відповідно, 30,9 % чоловіків дали відповідь, що вони готові це зробити. Віковий критерій свідчить про таке: молодші особи-респонденти (18-29 років та 30-44 років) проявили більшу ініціативність, ніж старші особи-респонденти (від 60 років). Останній показник становив 31,6 % у осіб першої вікової категорії, 30,4 % – другої вікової категорії та 18,4 % – третьої вікової категорії.

Цікавим є факт, що мешканці сільської та приміської зони проявили вищу готовність, аніж жителі міст – 29,6% проти 25,0 %. В той час як показник українців з вищою освітою (закінченою вищою освітою) перевершив показник тих, хто має початковий чи неповний середній рівень освіти – 33,6% проти 14,8%.

Отже, наведена статистика доводить, що в українців зростає довіра як до антикорупційних програм, так і до діяльності антикорупційних органів в цілому, втім, це не означає, що досягнуто достатніх результатів для того, щоб констатувати успішне проведення антикорупційної реформи в Україні.

1.2. Детермінанти виникнення та поширення корупції в органах Національної поліції України

Ефективна, а головне – вільна реалізація прав людини являється однією із ключових ознак правової держави і демократичного суспільства, що в ній існує та розвивається. На наше переконання, категорія «права людини» в

українському суспільстві повинна вийти із «фонового режиму» та стати головною метою перетворень органів державної влади, що покликана докорінно змінити не лише уявлення про відносини, що виникають між державою та людьми, а й самі відносини.

Вагоме місце в даному процесі займає Національна поліція України, одне з основних завдань якої, відповідно до приписів статті 2 Закону України «Про Національну поліцію», полягає в охороні як прав, так і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави [18].

Поліція є державною організацією. На останню суспільство та закон покладає завдання контролювати поведінку інших індивідів, включно зі співробітниками інших органів державної влади. За умов, коли представники поліції не користуються ні популярністю, ні довірою, населення держави залишається, по суті, без установи, котра має забезпечувати законність та підтримувати правопорядок у суспільстві.

Відтак, важливо, щоб даний правоохоронний орган, в комплексній співпраці з іншими, не просто діяв, а показував успішні результати своєї діяльності у передбачених законодавством напрямках. Втім, на ефективність роботи органів Національної поліції чинять свій вплив чимало факторів і, мабуть, одним із найбільш деструктивних є явище корупції.

За даними опитування «Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність», проведеного Антикорупційною ініціативою ЄС в Україні, до переліку найбільш корумпованих інституцій на переконання населення, а також бізнесу й експертів, увійшла поліція (крім патрульної) з показником 4,08 (індекс сприйняття поширеності корупції за оцінками: середнє за п'ятибальною шкалою, де 1 – корупція відсутня, а 5 – корупція дуже поширена) [19].

На переконання бізнесу, показник корумпованості поліції (крім патрульної) зріс з 3,30 у 2017 році до 3,45 у 2020 році.

Опитування частки населення та суб'єктів господарювання, що має досвід корупційних практик за останні 12 місяців свідчить про таке. Частота

корупційних практик населення у взаємовідносинах з правоохоронними органами підвищилась. Наприклад, показник такого типу корупційної практики як «Натяки чи вимоги грошової винагороди, подарунку, послуг чи інші неофіційні витрати» з 9,5 % у 2017 році зріс до 13,3 % у 2020 році. Можна сказати, що цей показник виріс незначною мірою. Тоді як показник корупційної практики «Використання зв'язків, впливових родичів, друзів, які не працюють у правоохоронних органах, для вирішення певних питань, отримання переваг, прискорення вирішення питань тощо» з 2,6 % у 2017 році зріс до 13,3 % у 2020 році. Показник іншої корупційної практики «Ви з власної ініціативи пропонували працівникам правоохоронних органів грошову винагороду, послуги чи іншу неофіційну плату або подарунки» з 2,1 % у 2017 році зріс до 10,2 % у 2020 році. Змінився також показник «Примушення до вчинення благодійних внесків» – з 3,3 % у 2017 році до 8,4 % у 2020 році.

Підсумувавши опитування населення щодо досвіду корупційних практик за останні 12 місяців, Антикорупційною ініціативою ЄС в Україні зроблено висновок про те, що корупційний досвід у відповідній групі респондентів у взаємовідносинах з поліцією (окрім патрульної), Службою безпеки України та прокуратурою впродовж 2020 року зріс, порівнюючи з 2017 роком, на 38,3 %.

Відтак, переконуємось, що корупційні прояви в правоохоронних органах, зокрема й у структурі Національної поліції України, зросли. Звідси виникає логічне питання: якими є детермінанти виникнення корупції в Україні та, зокрема, в органах Національної поліції України?

Перш за все, варто зазначити, що на розвиток корупції вплинув тривалий поступ Українського народу за умов національної бездержавності. Цілком зрозуміло, що впродовж років українці, входячи до складу різних держав, страждали від дискримінацій, зокрема й за національною ознакою. Такі дії вкрай звужували можливості українського населення використовувати легальні методи з метою отримання потрібних їм благ,

послуг, захисту власних прав та законних інтересів. Відтак, широкого вжитку набуло використання корупційних методів для вирішення питань.

Перефразовуючи, держава, не захищаючи своє населення, чинила на нього тиск і, тим самим, дала поштовх вирішувати особисті питання «в обхід» офіційних процедур. Таким чином, даний спосіб вирішення питань згодом став не просто нормальним, а, подекуди, єдиним варіантом існування.

Свого особливого розмаху та цілковитого вкорінення в суспільство явище корупції набуло за радянських часів. Розпад Союзу Радянських Соціалістичних Республік та здобуття Україною незалежності автоматично не зупинили корупційних процесів, а замість представників попереднього окупаційного режиму, прийшли нові – власні співвітчизники, які хоч і мали спільне походження, проте різнились світоглядом.

Дані масштабних досліджень явища корупції в Україні, Болгарії, Словаччині та Чехії свідчать, що спільне радянське «коріння» цих країн чинить сильний вплив на показник корупції в їхніх суспільствах, а також сприяє функціонуванню корупційних схем.

Відтак, логічно видається констатація того, що явище корупції в Україні виникло та закріпилося шляхом одночасного поєднання декількох важливих факторів. Вважаємо слушною думку О.Ю. Тодики про те, що система державного управління нашої держави й досі є вкрай неефективною. Причиною цьому слугує те, що відповідна система хаотично та без упину намагається поєднати в собі інститути і колишнього СРСР, і нові – реформаторські, що були засновані за років незалежності. Система, про яку йде мова, можна описати як суперечливу, незавершену та створену не для людей. Наслідком цього стало те, що управління державними справами перетворилось на своєрідне гальмо, яке не дає справжнього поступу соціально-економічним та політичним реформам в Україні [20, с. 84].

Ми переконані, що існування явища корупції не залежить від історії тієї чи іншої держави, адже жодна не має стійкого імунітету до «хвороби» такого роду. Втім, це не означає, що антикорупційні ініціативи заздалегідь

приречені на поразку, якраз навпаки: корупція попри негативний досвід попередніх років може бути викорінена в наші дні. Все, що для цього вимагається – політична сила волі із обраним вектором розвитку держави в дусі демократії та гуманізму. Ось чому наведене не лише потребує актуалізації нормативно-правових актів у даній сфері, підтримання вищого рівня актуальності наукових досліджень цієї проблематики, а й вимагає правильно скоординованої організаційної діяльності органів державної влади, з-поміж інших, й органів правоохоронного сектору.

Точне з'ясування детермінант корупції є необхідним для окреслення дій щодо боротьби з нею, як з комплексним, суспільно небезпечним явищем.

На думку авторського колективу навчального посібника «Психологічні засади запобігання корупційним правопорушенням в органах державної влади та місцевого самоврядування» причини корупційної поведінки варто поділяти на дві групи. Перша з них – об'єктивні. Сюди науковці відносять рівень благополуччя, а також стан соціального захисту населення. Соціальна практика свідчить про те, що адекватне співставлення між рівнем матеріального забезпечення прошарків суспільства має виглядати наступним чином: 10 % – багаті, 80 % – так званий «середній клас», 10 % – бідні та особи, за межею бідності. Поміж тим, вказане співвідношення в нашій державі має дещо інший вигляд, при цьому своєрідна крайня межа можливості суспільства гармонічно та стало розвиватись є надзвичайно завищеною. «Дітям» вищенаведеного стає негативний вплив на суспільство, який доповнюється домінуванням зневаги до вимог закону та права в цілому, соціальною нестабільністю, втратою віри у світле майбутнє. За таких умов, до прикладу, перед державними службовцями (зокрема, й перед працівниками органів Національної поліції України), постає вибір: продовжувати чесно виконувати свій обов'язок та неухильно дотримуватись приписів законодавства чи скористатись своїм службовим становищем та врешті схилитись до проявів корупційної поведінки.

Погоджуємось з думкою про те, що наріжний камінь даної проблематики полягає саме в стереотипі, що закладений та культивується у суспільній свідомості і який полягає в тому, аби спонукати якомога більшу кількість людей відтворювати корупційний тип поведінки.

Друга група причин корупції – суб'єктивні, тобто такі, які залежать від волі та намірів певних суб'єктів. Втім, автори переконані, що така категорія як психологічна схильність особи до скоєння порушень норм права є такою, до якої потрібно ставитись з пересторогою. Пояснюється це тим, що асоціальне або ж антисоціальне скерування особи є нічим іншим, аніж результатом вкрай складної та комплексної взаємодії як індивідуальних, так і психологічних якостей особи та негативного впливу соціуму. Звідси, будь-які твердження про існування в певної особи чи групи осіб схильності до скоєння порушень норм права є некоректними [21, с. 43-44].

Ми пропонуємо класифікувати причини корупції в українському суспільстві наступним чином: форми та методи корупційних проявів обумовлені історичними факторами; вкорінення корупції в усі сфери життя українців; стійкий та прихований характер корупційних відносин; комбінування різних видів корупції; комплекс дій, пов'язаних із поширенням в суспільстві стереотипу, що лише хабар є найбільш швидким та чи не єдиним способом вирішити власні питання; масштабність корупції, коли остання пронизує не лише більш звичні для себе сфери, такі як економіку та політику, а й освітню, спортивну, мистецьку тощо [22, с. 119].

В. Валле переконаний, що до переліку причин, які сприяють існуванню саме масштабної корупції в нашій державі, слід відносити: наявність кримінального елемента серед достатньо великої частини політичної верхівки; правовий нігілізм; усталене толерантне ставлення до явища корупції; відсутність волі до покарання чиновників, причетних до корупційних діянь; кадрова основа корупції – непомірно велика кількість чиновників; надзвичайно високі темпи росту незаконного збагачення, яке, з-поміж іншого, використовується з метою фінансування корупційної

діяльності; розвиток тіньової економіки; як неефективність, так і непрозорість функціонування публічних органів; неефективна судова гілка влади та сфера правоохоронних органів [23, с. 168].

Окрім цього, варто зазначити про об'єктивні умови, існування яких підсилює корумпованість держави в особі органів державної влади. Останні прийнято називати каталізаторами корупції. Відтак, до них відносимо: військові дії на території держави; загальний рівень бідності населення; домінуючий характер держави в сфері перерозподілу доходів; широкі повноваження очільника держави; узурпація влади одним суб'єктом.

В цілому вищеперераховані каталізатори створюють можливість одним суб'єктам чинити свавілля щодо інших. Відтак, механізм державної влади в цьому випадку орієнтований на посилення як свавілля, так і корупції в цілому, а відповідна правова система спрямована не лише на збереження корупційних відносин, а й на їхнє зміцнення та подальший розвиток. Як наслідок, вектор розвитку позитивного права держави зосереджується на узаконенні корупційних проявів, а це не дає змоги проводити дослідження явища корупції. Таким чином, виникає своєрідний парадокс – право перестає бути правом, справедливість трансформується в несправедливість.

Отже, ідентифікація причин корупції є вкрай потрібною для того, щоб з'ясувати пріоритети діяльності щодо боротьби з даним негативним соціальним явищем. Нижче пропонуємо класифікацію причин корупції за їхньою сферою.

Першою є група політичних факторів корупції. Наявність корупції в державі Україна є закономірним наслідком з огляду на загальну політичну ситуацію, якій властива мінливість, відсутність прогнозованості, а також невтомна та безперервна боротьба політичних кланів за сфери впливу. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне звернути увагу на висновки, зроблені М. Мельником ще в далекому 2004 році, які, втім, жодним чином не втратили своєї актуальності.

До групи політичних факторів корупції в Україні науковець відносить:

1. Прорахунки в механізмі реформування політики держави та суспільства, або помилкова ідеологія реформ;
2. Необґрунтоване, безпричинне призупинення політичних процесів, що мало своїм наслідком незавершеність вітчизняної політичної системи та вкрай повільний поступ свідомості населення країни;
3. Політична нестабільність, що знаходить свій вияв у нестабільності сучасних політичних інститутів;
4. Порухення балансу між функціями та повноваженнями трьох гілок влади;
5. Посилення авторитаризму, що має своїм наслідком різке звуження політичного підґрунтя демократії;
6. Відсутність системності та рішучості у впровадженні демократичних основ у суспільному житті;
7. Фактична відсутність належного як парламентського, так і громадського контролю за діяльністю топ-чиновників виконавчої гілки влади, зокрема й працівників правоохоронного сектора;
8. Відсутність необхідної політичної волі в частині системної боротьби з корупцією;
9. Недостатня послідовність та належне наукове обґрунтування обраної антикорупційної політики [12, с. 189].

М. Мельник переконаний, що зміст та ефективність антикорупційних нормативно-правових актів та відповідної діяльності правоохоронних органів у даному напрямі визначаються саме політичною волею. Відтак від останньої залежить ефективність загалом усіх заходів, спрямованих на протидію корупції. При цьому слід зауважити, що політична воля як центральний елемент заходів щодо протидії корупції є вкрай важлива для країн, в яких наявні слабкі демократичні інститути, відсутність незалежної судової гілки влади та дієвих механізмів громадського контролю [12, с. 238].

До політичних джерел корупції в нашій державі можна віднести також різку демократизацію суспільного життя. Даний процес в умовах українських

реалій, а саме: низький рівень демократичних традицій, слабкість як державних, так і суспільних інститутів, ідеологічний вакуум, – трансформувався у можливість покупки певних посад, отримання незаконних привілеїв чи переваг, вплив на виборчий електорат та торгівля голосами тощо.

Безсумнівним є те, що середовище непродуманих соціально-політичних змін, а також не до кінця завершених реформ, сприяє поширенню корупції. Відтак, маємо ґрунтовні аргументи на підтримку думки про те, що в Україні, як і в більшості країн пострадянського простору, поширеність явища корупції базується на хибному методі реформування суспільства та імплементації таких реформ у життя.

Ще одним чинником поширення корупції є часта зміна урядів, топ-керівництва держави. Систематична та необґрунтована повторюваність таких дій тягне за собою виникнення у суспільства почуття небезпеки втратити своє більш-менш стабільне життєве становище, на досягнення якого було витрачено надзвичайно багато енергії та часу. Таким чином, суспільна невпевненість у завтрашньому дні є родючим ґрунтом для процвітання корупції. Таким чином, виникає парадокс – найбільш стабільним параметром української політики є її нестабільність.

Наступною розглянемо групу економічних факторів корупції. Дослідження даної групи факторів є одним з тих питань, що завжди викликає палкі наукові дискусії. Так, одні науковці головною причиною існування та розвитку корупції в усіх сферах життєдіяльності суспільства та держави вважають бідність, інші ж переконані, що ця причина надумана. Є й треті, які в своїх дослідженнях зосереджуються на поєднанні обох вищенаведених підходів.

В дослідженнях Я. Грицака прослідковуємо позицію останнього про те, що корупція справді зв'язана з явищем бідності, втім, за оберненою пропорцією: чим вища корупція, тим біднішим є суспільство. Відтак, найнадійнішим способом боротися з проявами корупцією є підвищення

загальносуспільного рівня достатку, себто платоспроможності. Разом з тим, науковець стверджує, що корупція грає одночасно подвійну роль: причини та наслідку бідності суспільства [24].

Важко знайти аргументи, аби заперечити факт про те, що до переліку економічних умов розвитку корупції справедливо віднесено суттєву різницю в частині оплати праці між приватним сектором та державною службою. Дана ситуація не лише створює підґрунтя для отримання незаконних вигод, а й дає відповідь на питання чому ж державні службовці займаються пошуками альтернативних і, почасти, неправомірних джерел доходу. До прикладу, неpubлічне заняття підприємницькою діяльністю, що має своїм згубним наслідком зрощення приватного бізнесу з державним сектором. Таким чином, потенційний державний службовець-корупціонер «балансує» між очікуваними вигодами внаслідок прихованої корупційної діяльності та очікуваною платою за скоєння подібних дій.

Втім, не варто робити помилковий висновок про те, що рівень оплати праці являється головним чинником, який мотивує поведінку державного службовця.

Економічну кризу, на переконання М. Мельника, можна розцінювати як потужний антикорупційний фактор, адже може дати суспільству поштовх до всезагального об'єднання з метою виходу із кризи та демократизації соціуму, розбудови саме правової держави [12, с. 196].

Окрім вищенаведеного, до групи економічних факторів корупції в Україні відносимо:

1. Майнове розділення населення, що є також чинником криміналізації суспільства та розповсюдження різних типів девіантної поведінки;
2. Систематичні фінансово-економічні кризи різного рівня та складності;
3. Відсутність стандартів ведення бізнесу. Даний чинник обумовлений неправильно проведеним процесом приватизації, а також зміною типу економіки на капіталістично орієнтовану, якій не було властиво вироблення культури власника;

4. Криміналізація сфер суспільного життя;
5. Розвиток тіньової економіки;
6. Непомірне втручання представників державних органів в економіку;
7. Помилковість методології і, як наслідок, прогалини в процедурі приватизації як державного, так і комунального майна.

Не є новиною, що наявність тіньової економіки в Україні є гострою та вкрай актуальною проблемою. Разом з тим, процес детінізації економіки гальмується багатьма проблемами, як-от:

1. Надмірне податкове навантаження на сектор приватного бізнесу;
2. Скорочення попиту серед українців на вітчизняні товари та послуги;
3. Зростання витрат на сировину, що імпортується;
4. Наявність ризиків для здійснення інвестицій;
5. Блокування відносин із країною-агресором, відтак втрата позицій на ринках останньої.

Безсумнівно, що кошти, які перебувають в обігу тіньової економіки, є відповідним платіжним засобом. Без наявності останніх реалізація корупційний відносин була б неможлива. Ось чому з врахуванням обсягу раніше згаданих платіжних засобів та з огляду на певні статистичні похибки та застереження цілком можливо зробити висновок і про відповідні масштаби корупційних діянь. Разом з тим, заходи, спрямовані на боротьбу з тіньовою економікою, хоча і є за своєю природою опосередкованими, втім залишаються ефективними запобіжниками подальшого розвитку явища корупції.

Справедливим буде твердження про те, що корупція, в будь-якому випадку, сповіщає про відсутність або ж недостатній рівень економічної конкуренції в державі, оскільки, коли остання виникає між тими, хто надає чи постачає послуги або товари, має своїм наслідком зниження цін. А це, своєю чергою, зменшує прибуток безпосередньо у продавця і, разом з тим, звужує інтерес чиновників до отримання незаконних благ.

Всі випадки скоєння корупційного виду правопорушення супроводжуються бажанням одержати неправомірну, переважно матеріальну вигоду. Однак в одній ситуації на такі вчинки нашоухує бідність або ж інші обставини, в інших – звичайне бажання корисливої наживи. Бідність являється одночасно і причиною, і наслідком корупційних проявів. Однак в обох випадках її потрібно розмежовувати, беручи до уваги як її негативний, корупціогенний вплив, так і те, що її рівень залежить від корупційного рівня в цілому. Втім, наукові дослідження та спостереження підтверджують тезу про те, що в нашій державі відповідне розмежування здійснюється не вкрай результативно, відтак, це свідчить про необхідність більш детального наукового аналізу.

Слід зазначити, що економічне зростання не треба трактувати як головний спосіб викорінення корупції, оскільки остання не являється явищем однорідним чи ізольованим. Корупцію можна трактувати як симптом неправильного функціонування державних та соціальних відносин, наслідком чого є підрив довіри до держави, зміщення балансу справедливості, необґрунтоване розтрачання державних коштів. У державах з високим показником корупції програми політичного типу, які, початково націлені на розвиток економічного сектору, з великою імовірністю в кінцевому результаті зазнають краху через приватний інтерес чиновників. Звідси приходимо до висновку, що корупційні прояви зі сторони топ-керівництва органів державної влади, в тому числі й органів Національної поліції, є причиною бідності, а не навпаки. Втім, на побутовому рівні чинник бідності заперечувати не доцільно.

Корупція на побутовому рівні може бути спричинена різноманітними проявами бідності. Наприклад, в бідних, очолюваних корумпованими посадовцями країнах чиновники нижчих «класів» в переважній більшості не заробляють достатньо, щоб забезпечити мінімальні потреби для проживання, а це, своєю чергою, є однією із передумов розповсюдження корупції.

Підсумовуючи, можна сказати, що у світі нема некорумпованих бідних держав, тоді як корумповані багаті – є. Щоправда наявність таких держав є чимось схожим на виняток із правил. Ось чому корупція є в певному сенсі багатогранним явищем, оскільки є і причиною, і наслідком бідності в суспільстві. Боротьба з цим негативним суспільним явищем підвищує суспільне благополуччя лише за умов ринкової економіки. Корупція є і залишатиметься стійкою перешкодою в процесі інтеграції демократичних стандартів. Як наслідок, якщо не здолати бідність в Україні, корупцію можна буде викоренити лише у випадку зміни вектору розвитку держави в сторону, що є протилежною демократичним цінностям. Вважаємо даний варіант розвитку подій недопустимим, оскільки він зведе нанівець всі зусилля українського народу, спрямовані на покращення життя в Україні.

Третя група чинників поширення корупції в Україні – соціально-психологічні. До них, наприклад, відносимо: правовий нігілізм і так зване «кумівство». Дана група факторів чи не найбільш істотно впливає на рівень явища корупції в нашій державі.

Правовий нігілізм можна описати як певну деформацію правової свідомості осіб чи їх груп, яка проявляється у формі усвідомленого ігнорування приписів норм права чи вимог законодавчих актів, а також зневажливим, зверхнім ставленням до традицій, що склались у сфері права. За сучасних умов вкрай небезпечним для України, на наше переконання, є правовий нігілізм серед представників вищої адміністрації держави.

Слушною є думка Є.В. Невмержицького про те, що причини корупції зосереджені, з-поміж іншого, в культурі, моралі, а також менталітеті нації. У зв'язку із цим в світі сформувались різноманітні моделі корупції. Відтак, можна стверджувати, що явище корупції справді може бути субкультурою окремо взятих народів [25, с. 8].

Цікавим також є те, що соціальні системи, яким властива поведінка, котра визначається стійкими сімейними традиціями, відносимо до таких, що більше схиляються до корупції. Пояснюється це тим, що оскільки корупційні

домовленості чи угоди самі по собі являються незаконними засобами вирішення тих чи інших питань, відтак довіра між учасниками вищезгаданих домовленостей – на вагу золота. Такий вид довіри є своєрідним, оскільки він докорінно відрізняється від усталеного рівня довіри між співгромадянами.

Ще однією із причин розповсюдження корупції в нашій державі, зокрема, й в органах Національної поліції України, являється таке явище як фаворитизм. Останнє можна описати як нічим не обґрунтоване, упереджене, несправедливе і таке, що чинить згубний вплив на державну справу, заступництво особами керівного складу обраного улюбленця. До ознак даного явища відносимо:

1. Надання робочих місць, преференцій, заступництва одним особам перед іншими внаслідок приязного ставлення чи дружніх відносин;
2. Загальна схильність керівництва виділяти одних осіб перед іншими і надавати відповідним обраним особам певні переваги;
3. Відсутність у особи-кандидата на посаду необхідних якостей та вмінь;
4. Поширеність явища як у приватному, так і в державному секторі;
5. Надання пропозицій щодо зайняття вакантних робочих місць членам власних, окремих соціальних груп;
6. Передбачає постійне існування у вигляді непрямой форми механізму «Quid pro quo», що означає – хтось за когось.

Однією з форм фаворитизму виступає непотизм, більше відомий як «кумівство» – певний вид сприяння родичам чи друзям, без врахування професійних знань та досягнень. Виділяємо такі типи непотизму як політичний та сімейний.

Перший – передбачає просування на ту чи іншу посаду власних друзів чи родичів шляхом використання посадовою особою органу державної влади чи органу місцевого самоврядування своїх службових повноважень.

Вищенаведені дії мають своїм наслідком виникнення та розвиток політичного виду корупції.

Другий – сімейний непотизм – стосується, переважно, просування інтересів членів сім'ї чи близького оточення (лобіювання). Наведені дії характерні для приватного сектора.

Варто також згадати про таке поняття як кронізм, який є другою формою фаворитизму. Його розуміємо як фаворитизм щодо давніх друзів, особливо у випадках, коли таких осіб призначають на певні адміністративні посади без врахування професійної придатності. Це своєрідний вияв прихильності та надання переваги давнім друзям при заміщенні вакантних посад без врахування досвіду чи професійних навичок останніх.

Варто зауважити, що незважаючи на схожий зміст понять «непотизм» та «кронізм» такі мають істотну відмінність. У випадку з непотизмом певні привілеї надаються з огляду на кровну чи родинну спорідненість, тоді як кронізм характеризується наданням визначених переваг товаришам чи партнерам.

Слід зазначити, що для кронізму властивим є поширення у двох формах: інструментальній та реляційній.

Інструментальний кронізм має на меті задоволення власного інтересу. Тоді як реляційний кронізм ґрунтується на партнерських чи дружніх відносинах, а також відданому ставленні підлеглого працівника до безпосереднього керівника, що переростає в надання чи одержання незаконних вигод чи пільг, прийняття необґрунтованих рішень управлінського характеру.

Усі вищезазначені привілейовані стани напряду пов'язані з явищем корупції, втім, з урахуванням їхніх своєрідних рис, такі не можна ототожнювати.

Варто наголосити, що, на превеликий жаль, з одного боку, українське суспільство усвідомлює небезпеку та шкідливі наслідки корупційних діянь, проте з іншого – великою мірою призвичаїлось до таких проявів і, тим самим, включило останні в повсякденне життя як один із його елементів. Таким чином, свідомість українців парадоксально поєднує сприйняття

корупційних проявів як небезпечних для суспільства діянь, а з іншого – як повноцінної, незамінної частини життя.

Відтак, розуміння моральних та психологічних мотивів громадян може мати своїм наслідком отримання відповіді на питання про те, якими ж є причини саме масового розповсюдження корупційних проявів в нашій державі. До числа таких причин вже зараз можна віднести низький авторитет органів державної влади та відповідних посадових осіб серед населення. Дії таких державних службовців роблять свій нищівний вплив – провокують членів суспільства стати ініціаторами корупційних діянь і, тим самим, визнати їх допустимими з моральної точки зору.

Логічно, що учасниками корупційних проявів завжди є дві сторони – відповідні суб'єкти конкретно взятого корупційного протиправного діяння. Нормальним, навіть дещо «побічним», ефектом функціонування будь-якої держави є, на жаль, лише поодинокі випадки, коли розслідування корупційних правопорушень досягає свого позитивного результату і винні суб'єкти притягаються до відповідного виду юридичної відповідальності. Разом з тим, коли корупційні прояви набувають масовості, а наслідки таких діянь беруть в полон кожен сферу суспільної життєдіяльності, можна говорити про те, що суспільно-державний договір є неповноцінним, а сторони – несумлінними виконавцями. Таким чином, учасниками досліджуваного нами негативного суспільного явища є як суспільство, так і держава. Звідси, відсутність докорінних змін описаного вище становища буде виступати головною причиною економіко-політичних криз в нашій державі, що призведе до виникнення демонстрацій активної меншості суспільства, однак жодним чином не коригує пасивну більшість, яка зводитиме всі реформи нанівець.

Досліджені нами в даному підрозділі детермінанти виникнення корупції в Україні в загальних рисах стосуються й органів Національної поліції України. Однак вважаємо за необхідне дещо деталізувати причини

виникнення корупції у вищезгаданих органах, врахувавши особливості діяльності даної вітчизняної правоохоронної структури.

Поширеною корупцію в поліції вважають 75% респондентів, а дуже поширеною – 16% опитаних працівників поліції (Додаток Б).

Органи Національної поліції України являють собою найбільше правоохоронне відомство в Україні, втім, як ми зазначали вище, причини та умови виникнення корупції серед працівників даного відомства максимально схожі до тих, що властиві всім категоріям державних службовців. На наше переконання, найбільша шкода від корупційних проявів в органах Національної поліції України, як і в будь-якому іншому державному органі, полягає в нанесенні непоправної шкоди та підриві довіри населення.

До переліку особливих причин існування та поширення явища корупції серед працівників поліції відносимо такі, котрі обумовлюють дане негативне суспільно небезпечне явище саме в цьому правоохоронному органі. Відповідні причини варто розмежувати на дві групи: об'єктивні та суб'єктивні.

Першу групу пов'язуємо з особливостями професійної діяльності, відсутністю як належної організації роботи, так і контролю за виконанням поставлених завдань тощо.

Друга група зумовлена особистістю окремо взятого працівника, відтак велику роль тут відіграють рівень розвитку, виховання, внутрішнє ставлення до виконуваної роботи. До даної групи відносимо такі чинники: здатність особи піддаватись негативному зовнішньому впливу зі сторони співробітників; відсутність в особі стійких моральних та життєвих принципів; превалювання бажання залишатись в компанії і бути «своїм» над необхідністю діяти відповідно до вимог законодавства; неналежний рівень розвитку морально-ділових якостей; відсутність в особі розуміння того, якою повинна бути належна поведінка працівника поліції тощо.

На переконання О.В. Ткаченка до групи об'єктивних факторів обов'язково потрібно долучити фактор, який напряму пов'язаний із

відсутністю дотримання принципу невідворотності покарання та із відсутністю співмірної юридичної санкції за скоєння корупційних правопорушень, її відповідності величині завданої шкоди як державі, так і громадянам [26, с. 50].

О.В. Ткаченком в ході підготовки власного дисертаційного дослідження було застосовано метод анкетування і опитування працівників органів внутрішніх справ. Результати останнього довели, що наявність соціальних гарантій (медичне обслуговування, можливість навчання дітей у закладах освіти, що підвідомчі правоохоронному сектору, соціальне страхування), а також належної грошової винагороди (як заробітної плати впродовж несення служби, так і пенсійного виплат після завершення кар'єри) у працівників колишньої міліції стали одними із вирішальних факторів, котрі спроможні стримувати респондентів від корупційних правопорушень [26, с. 57].

Ми переконані, що даний висновок є актуальним і сьогодні, адже реформа правоохоронних органів хоча і відбулась, однак умови праці сучасників поліцейських залишаються далекими від ідеальних, що являється фактором, який може спонукати до вчинення корупційних правопорушень.

Наступним чинником існування корупції в органах поліції являється низький рівень освіти. Суть більше, ніж зрозуміла: чим освіченіше суспільство, тим більший рівень моральності, що, своєю чергою, збільшує рівень нетерпимості суспільства до будь-яких корупційних проявів, оскільки такі є нічим іншим, аніж аморальною поведінкою. Окрім цього, освічене суспільство має високий показник правової культури.

На наше переконання, на державну службу варто приймати тільки витривалих осіб із достатньо розвинутими як духовними, так і моральними якостями. Відсутність зазначених якостей в особи-кандидата на посаду працівника поліції є однією із суттєвих причин, що можуть призвести до вчинення новообраним поліцейським корупційних правопорушень.

Корупцію в сучасній поліції також стимулюють залишки попередньої, не до кінця реформованої командно-адміністративної системи, зокрема

службовці попередніх років, які мають консервативні погляди і не визнають необхідності демократичних реформ.

Наступна причина – наявність громіздкого бюрократичного апарату. Останній без перебільшення являється «родючим ґрунтом» для процвітання корупції, адже там, де завищується значення регулюючого органу і відбувається втручання бюрократичної машини в економіку, корупція поширюється в рази швидше. У випадку, коли запроваджується незмірно велика кількість правил чи інструкцій, посадові особи державних органів одержують значно більший спектр можливостей для використання їх у приватних інтересах або ж для їхнього порушення.

Узагальнивши наведене вище вважаємо, що відповідними напрямками з усунення об'єктивних причин, пов'язаних з особливостями професійної діяльності, відсутністю як належної організації роботи, так і контролю за виконанням поставлених завдань можуть бути: підготовка та виконання заходів відповідних Антикорупційних програм; моніторинг стану дотримання поліцейськими вимог антикорупційного законодавства; формування управлінського апарату сучасного типу; діджиталізація діяльності та процесів управління; покращення технічної оснащеності, впровадження новітніх інформаційних технологій; створення системи дієвого громадського контролю за діяльністю поліцейських та ін. [22, с. 120].

Для другої групи суб'єктивних причин, зумовлених особистістю окремо взятого працівника, напрямками з їх усунення можуть бути: здійснення комплексу заходів, спрямованих на формування в поліцейських колективах нульового рівня толерантності до корупційних проявів; запровадження нових підходів до організації кадрової роботи в частині відбору кандидатів і визначення їх мотиваційно-ціннісних орієнтацій, необхідності ротації кадрів під час проходження служби, організації проведення антикорупційних тренінгів чи стажувань, ознайомлення з сучасними передовими антикорупційними практиками; розробка програми з популяризації дотримання доброчесності у службовій діяльності та ін. [22, с. 121].

Також варто наголосити, що виявлення причин та умов вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень є одним із завдань усіх органів держави. Так, в межах розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією різними органами здійснювалося відповідне реагування, що мало своїм наслідком внесення подань щодо усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню: у 2015 р. внесено 612 таких документів; у 2016 р. – 4176; у 2017 – 3978; у 2018 р. – 3694; у 2019 – 3296; у 2020 р. – 2172; у 2021 р. – 2339; за 9 місяців 2022 р. – 913 (Додаток Д).

Таким чином, в даному підрозділі нами здійснено дослідження як загальних, так і особливих причин виникнення корупції в органах Національної поліції України. В подальшому у своїй праці ми сфокусуємось на дослідженні проявів і наслідків корупції в органах Національної поліції України. Саме ця проблематика становить предмет дослідження наступного підрозділу.

1.3. Прояви корупції в органах Національної поліції України

Традиційно, корупцію в органах Національної поліції України поділяють на два види: зовнішню та внутрішню. Зовнішній вид корупції можна охарактеризувати як прийняття пропозиції зі сторони співробітника Національної поліції України до вчинення протиправних дій чи навпаки до утримання від вчинення певних дій за певну матеріальну вигоду в інтересах конкретного суб'єкта, який не являється співробітником вищезгаданої правоохоронної установи і не має жодного інакшого засобу впливу на відповідного працівника такої установи, окрім як надання останньому попередньо узгоджених матеріальних вигод [27, с. 113].

Разом з тим, зауважимо, що між вчиненням працівником органів Національної поліції України конкретних дій із використанням своєї посади

та безпосереднім наданням зацікавленими особами такому працівнику певних благ чи переваг існує взаємний зв'язок. Останнє являється кваліфікуючою ознакою корупційних діянь.

Внутрішній вид корупції набув свого масового поширення серед підрозділів органів Національної поліції України. На відміну від першого виду, суть другого полягає в тому, що робочі відносини між співробітниками-поліцейськими побудовані не на основі нормативно-правових актів, а на деяких угодах, реалізація яких підриває основи діяльності та управління всередині даної правоохоронної установи. Одним із прикладів проявів внутрішньої корупції можна назвати прийняття начальниками відповідних рішень щодо підлеглих працівників в частині просування останніх кар'єрними сходами чи одержання ними чергових звань тощо [27, с. 113].

Складність внутрішньої корупції полягає в наступному: їй властиво вражати декілька або ж навіть всі відділи підрозділів органів Національної поліції України. Непоодинокими є випадки, коли матеріальні винагороди, які були призначені в якості неправомірної вигоди для конкретного працівника, підлягають розподілу між усіма працівниками у відповідному підрозділі. За таких умов формується самостійна та непідпорядкована офіційним приписам корупційна система, яка функціонує на основі власних неписаних правил та інструкцій, а також виконує забезпечену матеріальною складовою діяльність на користь приватних інтересів.

Вищеописане сприяє утвердженню своєї атмосфери в підрозділі органу Національної поліції України, оскільки корупційні прояви стають невід'ємною частиною службового життя, до них звикають і як, наслідок, такі стають не лише нормою, а й загальноприйнятним правилом поведінки [27, с. 113].

Якщо брати за критерій розмежування видів корупції серед працівників органів Національної поліції України спосіб організації та скоєння

корупційних правопорушень, то відповідна класифікація матиме наступний вигляд:

1. внутрішньо організована корупція: керівник використовує власне службове становище для отримання незаконних благ, відтак повинен розраховуватися за такі дії зі своїми підлеглими працівниками. Таким чином, керівник стає залежним від останніх. За описаних умов до корупційних діянь залучається не одна особа, а група таких осіб, котра організовано та у не визначений законодавчим актом спосіб одержує різноманітні вигоди та переваги. Умовами внутрішньо організованої корупції є взаємозв'язок та підтримка співробітників відповідних підрозділів органів Національної поліції України;

2. індивідуально організована корупція: суть останньої полягає у тому, що певний поліцейський систематично, за завчасно підготовленим та відпрацьованим порядком надає визначені послуги або виконує обумовлені роботи в сторону зацікавленого суб'єкта, за що одержує від такого суб'єкта домовлену вигоду матеріального характеру;

3. ситуативна корупція: під даним видом корупції серед працівників органів Національної поліції України варто розуміти таку, за якої посадова особа вищезгаданих органів повинна прийняти рішення щодо іншого суб'єкта (видати довідку, надати ліцензію, скласти протокол про адміністративне правопорушення тощо) і при цьому сама ж створює штучні незаконні перешкоди або такі ж умови, які спонукають залежного суб'єкта до надання такому працівнику органу Національної поліції України неправомірної вигоди чи інших незаконних благ. Ситуативній корупції властивим є одноразовий характер, а згода обох сторін корупційних відносин виникає в момент вирішення окремих питань. Таку згоду можна прирівняти до свідомого нехтування кожною зі сторін встановлених правил та порядків, якими регулюються суспільні правовідносини. Як результат, співробітник органу Національної поліції України одержує блага різноманітного характеру, що становлять предмет угоди, а суб'єкт, який залежить від

відповідного рішення працівника правоохоронного органу, – уникає формальностей чи, навіть, притягнення до юридичної відповідальності [27, с. 114].

Далі ми пропонуємо класифікацію сфер діяльності працівників органів Національної поліції України з найбільшими корупційними ризиками:

- сприяння у здійсненні певних видів діяльності;
- процесуальна;
- інформаційна;
- перебування у трудових правовідносинах без законних на те підстав;
- службово-функціональна;
- надання послуг [27, с. 114].

1. Корупційні правопорушення працівників органів Національної поліції України, що пов'язані із незаконним сприянням у здійсненні відповідними суб'єктами певної діяльності, знаходять свій прояв у здійсненні працівниками правоохоронного органу певних дій чи бездіяльності (наприклад, відсутність належного реагування на заборону чи обмеження у здійсненні торгівлі, надання окремих послуг фізичним чи юридичним особам).

Суспільна небезпека описаних дій чи бездіяльності працівників органів Національної поліції України полягає в тому, що основна діяльність таких працівників щодо охорони правопорядку у громадських місцях трансформується у збір власно придуманого та негласно утвердженого виду нового «податку». Суб'єкти господарювання стають заручниками подібних ситуацій: одні не хочуть коритись ї, як наслідок, зустрічають на своєму шляху штучні перепони, інші ж – не мають бажання опиратися, оскільки підсвідомо розуміють ще з попередніх років існування «тіньових податків», що будь-який опір зустріне сильнішу протидію, тому єдиний варіант – змиритися та проявляти систематичні «жести уваги» в бік правоохоронців. Не дивлячись на вибір, зроблений другою категорією осіб, останні, все ж,

отримують «бонус» у вигляді певного «іміунітету», своєрідної протекції власної діяльності [27, с.114].

Таким чином, безпека господарської діяльності та гарантії такої діяльності «придбаються» у співробітників органів Національної поліції України. Втім, вбачається, що такі відносини є вигідними для обох сторін, оскільки останніми вони налагоджуються свідомо з метою обходу приписів чинних законодавчих норм для досягнення конкретних цілей приватного характеру [27, с. 114].

2. У процесуальній сфері діяльності працівників органів Національної поліції України корупційні правопорушення більш характерні для співробітників двох підрозділів відповідного правоохоронного органу: слідчого підрозділу та підрозділу дізнання. Саме на згадані підрозділи процесуальним законодавством покладається обов'язок щодо збирання та підготовки матеріалів провадження у відповідній справі, вжиття необхідних запобіжних заходів, а також кваліфікації протиправних дій особи-порушника. Порушення з боку працівників підрозділів згаданого нами вище правоохоронного органу можуть бути різноманітними. Втім, можна навести перелік тих корупційних правопорушень в даній сфері діяльності працівників органів Національної поліції України, які є найбільш поширеними:

- необґрунтоване порушення кримінальних справ за відсутності достатніх для цього підстав (необґрунтоване внесення завідомо неправдивих відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань);

- свідоме знищення доказової бази в кримінальній справі;

- підміна належних доказів тими, дослідження яких не становитиме цінності для слідства;

- несвоєчасне повідомлення або неповідомлення зацікавлених осіб щодо факту відмови в порушенні відповідної кримінальної справи;

- свідомо заміна юридичних понять та фактів, що мають вирішальне значення при розгляді відповідної кримінальної справи [27, с. 114].

Вищенаведений перелік не є вичерпним, проте чітко демонструє обставини, за яких корупційні прояви і маніпуляції в процесуальній сфері діяльності працівників органів Національної поліції України є можливими.

Суспільна небезпека таких дій зі сторони працівників органів Національної поліції України знаходить свій вияв у тому, що правопорушники і злочинці, за умови дачі певних матеріальних благ чи цінностей працівнику правоохоронного органу, мають можливість уникнути притягнення до відповідного виду юридичної відповідальності. Важливо звернути увагу, що в даний спосіб притягнення до відповідальності чи встановлення певних обмежень може бути застосоване до будь-якого громадянина чи юридичної особи.

3. Корупційні порушення норм права, скоєні працівниками органів Національної поліції України в інформаційній сфері мають прямий зв'язок із вчиненням правопорушень у галузі правових відносин, яка регулює порядок доступу до інформації, терміни та вимоги щодо її надання запитувачу [27, с.115].

Відповідно до положень ст. 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [28].

В свою чергу А.І. Марущак, перш за все, зазначає, що доступ до інформації є суб'єктивним правом, яке гарантоване державою. На його переконання, право на інформацію властиве не лише фізичним та юридичним особам, а й державі в особі відповідних державних органів.

У зміст поняття «право на інформацію» науковець вкладає можливість зазначених вище суб'єктів безперешкодно отримувати відомості, потрібні для практичної реалізації своєї правосуб'єктності, а також для здійснення тих чи інших завдань і функцій, яке не повинно порушувати права, свободи, законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Повнота доступу означає, що суб'єкт доступу отримує увесь обсяг інформації, який він потребує. Своєчасність доступу до інформації передбачає отримання

інформації чітко у межах строків, передбачених чинним законодавством [29, с. 131].

Положеннями ч. 1 ст. 60 Закону України «Про запобігання корупції» встановлено: особам, зазначеним у пунктах 1, 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону, а також особам, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми забороняється:

- відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої цим фізичним або юридичним особам передбачено законом;
- надавати несвоєчасно, недостовірну чи не в повному обсязі інформацію, яка підлягає наданню відповідно до закону [11].

Обов'язок органів державної влади, зокрема й органів Національної поліції України, надавати інформацію передбачено Законом України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року № 2657-XII [30] та Законом України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР [31].

Якщо вести мову про відомчі нормативно-правові акти, якими врегульовані правовідносини щодо порядку приймання, реєстрації, розгляду, узагальнення та аналізу звернень громадян правоохоронними органами, то до таких можна віднести Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України, затверджене наказом МВС № 1177 від 10 жовтня 2004 року, що зареєстрований в Міністерстві юстиції України за № 1361/9960 26 жовтня 2004 року [32] та «Порядок розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України», затверджене наказом МВС № 930 від 15 листопада 2017 року [33].

4. Корупційні правопорушення, які можна віднести до галузі перебування у трудових правовідносинах без законних на те підстав,

пов'язані з реалізацією трудових прав працівником органів Національної поліції України за сумісництвом чи на інших умовах, проте в будь-якому випадку – з порушенням регламентованих чинним законодавством заборон для такої категорії осіб як державні службовці [27, с. 115].

Незважаючи на те, що даний вид правопорушення не становить собою значної суспільної небезпеки і не чинить впливу на правовідносини, що виникають між членами суспільства, все ж слід звернути увагу, що останні мають негативний вплив на ставлення працівників правоохоронних органів до виконання їхніх основних та єдиних службових обов'язків. Працівники органів Національної поліції України, які виконують подібну роботу за сумісництвом всупереч заборонам, які встановлені нормами вітчизняних законодавчих актів, втрачають концентрацію уваги для виконання своїх професійних завдань у відповідному правоохоронному органі, підсвідомо шукають шляхів уникнути іншого навантаження, що безпосередньо пов'язане із несенням служби у поліції [27, с. 116].

Вищеописана ситуація має своїм наслідком негативний вплив на бойову стійкість та готовність відповідного правоохоронного підрозділу, в якому працює такий працівник. Вважаємо вкрай неприйнятними роздуми працівника Національної поліції України, що працює десь іще за сумісництвом, у випадку надзвичайної ситуації щодо того чи прибути на місце події, чи залишитись на іншому місці праці, щоб заробити додаткові кошти. Окрім цього, неправомірне перебування у трудових відносинах працівника вищезгаданого правоохоронного органу має негативний вплив і на нього самого: непомірне відчуття як фізичної, так і психологічної перевтоми, відсутність стабільного та вкрай необхідного відпочинку [27, с. 116].

Варто зауважити, що особливості обмежень щодо сумісництва та суміщення роботи державних службовців з іншими видами діяльності визначені в ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції». Так, згаданою

статтею встановлено, що: особам, зазначеним у п. 1 ч. 1 ст. 3 цього Закону, забороняється:

- займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

- входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді)), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України, крім випадку, передбаченого абзацом першим частини другої цієї статті [11].

5. Корупційні прояви в службово-функціональній сфері діяльності співробітників органів Національної поліції України пов'язані з проходженням та просуванням по державній службі, проведенням необхідних атестацій відповідних співробітників, розподілом завдань всередині підрозділу, що є безпосереднім прикладом корупції всередині правоохоронного відомчого органу. До корупційних проявів в службово-функціональній сфері діяльності співробітників органів Національної поліції України можна віднести фаворитизм та його похідні підтипи – непотизм та кронізм, які були предметом нашого детального дослідження у попередньому підрозділі даної праці [27, с. 116].

6. Під корупційними проявами у сфері надання працівниками органів Національної поліції України послуг, що не передбачені законодавчими нормами, іншим суб'єктам слід розуміти діяльність зазначених працівників, що пов'язана з виконанням адміністративних функцій. Інститут адміністративних послуг – це система частково відокремлених і, при цьому, взаємопов'язаних норм права, предметом регулювання яких є відносини, що

виникають в ході реалізації фізичними та юридичними особами їхніх суб'єктивних прав за їхніми ж відповідними заявами в процесі діяльності відповідного адміністративного органу [27, с. 116].

Правопорушення, що досліджуються, можуть виникнути в діяльності працівника Національної поліції України, що пов'язана із видачею певних довідок, необхідних суб'єкту дозволів, проведення технічного огляду транспортних засобів тощо. Суть правопорушень зводиться до того, що відповідальний працівник органу Національної поліції України сприяє суб'єкту в швидшому отриманні необхідних документів чи виконанні потрібних дій в обхід встановленим правилам та інструкціям за певну матеріальну винагороду. Непоодинокими є випадки, коли надання певної послуги за описаною схемою є можливим навіть за відсутності потрібних для цього документів [27, с. 116].

Особливої актуальності питання проявів корупції набуває в період військової агресії щодо України зі сторони «північного сусіда». Зауваживши у попередньому підрозділі про причини викликані військовими діями на території нашої держави спробуємо окреслити сфери, де може проявити себе корупція поліцейських.

Відповідно до даних проведеного нами опитування, 52% респондентів зазначили, що з моменту повномасштабного вторгнення ризик вчинення корупційних проявів є найвищим у сфері дозвільної системи, 18% вказали, що під час несення служби на блок-постах, 15% - під час роботи з тимчасово переміщеними особами (Додаток Б).

Разом з цим в засобах масової інформації та мережі інтернет, особливо у перші тижні війни з'являлася інформація про те, що поліцейські екіпажі здійснювали супровід окремих автомобілів, а то й невеликих колон в бік більш безпечних територій, а також в сторону державного кордону України з країнами ЄС. При цьому вони рухались із проблісковими маячками, в тому числі по смузі зустрічного руху, об'їжджаючи як кілометрові затори так і черги в сторону кордону. У пересічних громадян побутовало декілька

пояснень побаченого: супроводжують «мажорів», щоб заробити; супроводжують керівників або їх сім'ї, щоб «прогнутися»; вивозять членів своїх сімей, родичів, знайомих.

Українське суспільство опинилося у ситуації до якої не було готове, оскільки війна це завжди страшно та неочікувано. Певним чином дезорієнтованими були не лише громадяни, а й поліцейські. Вони стикнулися з завданнями, які їм не доводилось виконувати у мирний час. Спільними зусиллями Президент України, Верховна Рада України та органи державної влади зуміли за короткий період часу внести відповідні зміни до законодавства, з тим аби здійснити нормативно-правове регулювання відповідно до умов та вимог воєнного стану.

Це повною мірою торкнулося дозвільної системи [34], коли до магазинів зі зброєю вишикувалися черги охочих придбати вогнепальну зброю для власного захисту, захисту рідних та можливості прийняти участь у наданні допомоги збройної відсічі військам окупанта. Сама процедура отримання дозволу на право придбання та зберігання зброї передбачає досить тривалий процес збору документів, перевірки та підготовки майбутнього власника до правильного користування зброєю [35]. Ця ситуація також характеризувалася підвищеними корупційними ризиками. Однак, в період серйозної військової загрози було прийнято рішення про максимальне озброєння населення за «спрощеною» процедурою [36]. Перед загрозою можливого захоплення столиці ворожими військами нарізну зброю було роздано громадянам, які виявили бажання долучитися до оборони міста. Цей крайній захід був зумовлений критичною обстановкою, що склалася, однак не мав належного правового регулювання.

Значна частина респондентів опитування (69%) заявили, що їм довелося зіштовхнутись з виконанням не притаманних для поліцейських функцій у порівнянні з тими, які вони виконували у мирний час. Також 83% вказало на значне розширення дискреційних повноважень поліцейських, зокрема на початку війни (Додаток Б).

Велика кількість громадян, що рятувалися від агресії тікаючи із небезпечних регіонів, була зосереджена біля державного кордону, що також потребувало невідкладного рішення [37], яке б дозволило врегулювати цю ситуацію.

Наступною «слизькою» сферою, пов'язаною із попередньою, можна назвати діяльність спрямовану на пошук шляхів виїзду за кордон чоловіків в період мобілізації з метою уникнення призову на військову службу. Ця сфера теж мала декілька напрямів розвитку: перетин кордону поза встановленими місцями переходу (нелегально); перетин кордону у встановленому порядку (легально) із використанням «умовно дозволених» документів так і підроблених; перетин кордону через блокпости на деокупованих територіях чи прифронтовій зоні. Якщо перші два напрями реалізовувалися як правило в сторону країн ЄС, то останній в сторону білорусі та росії. Відповідно до опрацьованого НАЗК матеріалу стосовно корупційних схем під час виїзду з України під час воєнного стану до причин та умов, що цьому сприяють віднесено: особисту недоброчесність посадових осіб; закритість і непрозорість процедур одержання дозволів на виїзд; брак зовнішнього контролю; «покривання» таких схем правоохоронцями [38].

Також слід згадати про ажіотаж пов'язаний з можливістю «нульового розмитнення» транспортних засобів, що спровокувало підвищений попит на послуги сервісних центрів МВС України, та пересування по наших дорогах великої кількості транспорту з не завжди правильно оформленими документами чи реєстраційними знаками, що стало ще одним корупційним ризиком для патрульної поліції та груп реагування.

Зрозуміло, що розглянуті нами сфери діяльності поліцейських, де можуть виникнути корупційні прояви, не є вичерпними. Логічним є припустити, що по мірі розвитку та зміни суспільних відносин, будуть виникати нові види корупційних проявів, до яких можливе залучення поліцейських. Тому важливим завданням є ідентифікувати такі корупційні

прояви, з'ясувати причини їх виникнення та умови, що сприяють поширенню, з тим, щоб змогти окреслити шляхи протидії їм.

Вважаємо, що здатність здійснювати прогнозування можливих форм, а також напрямів корупційної діяльності серед поліцейських має важливе значення для реалізації ефективної протидії проявам корупції, а також при утвердженні принципів законності та справедливості. Разом з тим, ми переконані, що діяльність спрямована на формування доброчесності в поліцейських колективах повинна зайняти чільне місце одного з головних напрямів становлення і розвитку професіоналізму поліцейських, виховання поваги до закону та необхідності його неухильного дотримання у своїй повсякденній праці.

1.4. Суспільна небезпека явища корупції в органах Національної поліції України та його наслідки

Цілісне розуміння корупції в Україні як негативного суспільно небезпечного явища видається неможливим без аналізу такої її характеристики як настання у зв'язку із вчиненням корупційних діянь негативних наслідків у суспільстві загалом та у окремих сферах суспільних відносин зокрема. Корупція не дарма описується як щось негативне, оскільки не призводить до позитивних наслідків.

Заслуговує на увагу думка М. Мельника, який стверджує, що існування суб'єктів корупції без офіційної площини неможливе. Остання є обов'язковим елементом як для започаткування, так і для кінцевої реалізації корумпованих відносин, адже для того, щоб мати можливість зловживати владою, спочатку потрібно нею володіти. Тобто, займати відповідні посаду в державному органі, бути наділеним сукупністю прав та обов'язків, мати нагоду використовувати останні офіційно [12, с. 47].

Станом на сьогодні можна спостерігати за негативною тенденцією, коли корупція продовжує свою гібридизацію. Маємо на увазі, що в межах цього негативного суспільного явища продовжується процес поєднання адміністративних ресурсів держави з основами ведення кримінального бізнесу, зазнають утисків, а, подекуди, взагалі витісняються організовані соціальні форми життєдіяльності суспільства, зміщуються рамки того, що дозволено, в бік заохочення протиправної поведінки, що часто-густо знаходить своє відображення в недалекоглядних нормативно-правових актах.

Окрім того, наслідки корупційних діянь знаходять свій прояв у тому, що вони: являються фактором, який деморалізує суспільство; деформує як індивідуальну, так і суспільну психологію; знищує духовно-моральні цінності; сприяє розповсюдженню кримінальної психології тощо. Корупція сіє в психології громадян зерна безсилля, відчаю та беззахисності перед державою в особі її посадових та службових осіб.

Науковці роблять акцент на наступному: вплив явища корупції на соціальну галузь суспільства формує існування подвійних стандартів моралі і поведінки, а ключовим показником, що свідчить про значимість чи успішність особи, стало, як не дивно, саме матеріальне становище, не обов'язково досягнуте легальним способом.

За вищенаведених умов, корупція проходить тривалий, проте своєрідний шлях: її відправною точкою є осудливе ставлення суспільства, оскільки корупція являє собою негативне явище суспільної дійсності. Проте в подальшому роль корупції змінюється і її починають розглядати не лише в якості регулятора поведінки, але й як прийнятний спосіб вирішення питань особистого характеру. Описані трансформації, що відбуваються в суспільній оцінці явища корупції, а також прийняття такої до категорії нормальних правил людської поведінки, спричиняють викривлення психології як всього суспільства, так і окремих індивідів.

Окрім того, що корупція створює умови для перерозподілу благ соціуму на користь впливових елітарних груп, остання має своїм наслідком соціальне

розшарування населення, наявність відмінностей між реальними цінностями та тими, що існують лише на словах.

В даному контексті вважаємо за доцільне зазначити про думку В.Бриндзи, яка зазначає, що нехай і завдяки корупції в її широкому розумінні, проте стрибки у розвитку можуть стати закономірністю для прогнозовано-організованої системи з чітко побудованими правилами. Цей самий принцип ми спостерігаємо, коли рослина пробиває собі шлях нагору крізь асфальт. Вкрай важко відштовхуватись від тягучого та липкого павутиння зневіри та цілковитого релятивізму. У випадку, коли ззовні відсутні жодні інформація та ініціативи, корупція стає щоденною нормою, що має своїм наслідком розмиття меж між такими категоріями як добро та зло. Корупція, таким чином, впливає як снодійний препарат – вона присипляє почуття необхідності змінювати чинний стан речей [39].

Для держави і для правової системи в цілому розвиток корупції та її нестримне поширення набуває вкрай критичної позначки, адже одним із негативних наслідків таких подій являється втрата правом своєї первинної соціальної мети. За таких обставин право не в змозі виконати функції щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина, а лише стає засобом задоволення приватних потреб певних осіб. А це призводить до того, що право втрачає свою моральну вартість і починає сприйматись як не наповнена змістом формальність.

Звідси, основна проблема на думку багатьох вчених полягає не в існуванні та поширенні корупції в суспільстві, а у відсутності точного розмежування між нормальною (адекватною) та корупційною поведінкою. Особа, яка ще з юних років вбирає у власну свідомість модель корупційної поведінки, з часом збільшує такий досвід і екстраполює його на інші види відносин, що виникають у суспільстві, зокрема й на економічні відносини.

В подальшому предметом дослідження даного підрозділу буде аналіз наслідків корупції. Разом з тим, хочемо зауважити, що останні, з огляду на

їхню універсальну специфіку, можна застосувати і щодо органів Національної поліції України.

Відтак, пропонуємо перейти до дослідження економічних наслідків корупції. Корупція в сфері економіки сприяє утворенню та подальшому розвитку різних негативних явищ: викривлює процедуру ринкової конкуренції; являється сприятливим чинником для виникнення монополій та часто-густо є причиною вкрай неефективного розподілу коштів як державного, так і місцевого бюджетів; обумовлює необґрунтоване збагачення одних осіб за рахунок інших; впливає на зріст цін на товари (послуги) внаслідок фіктивних витрат; створює передумови для формування та поступу організованих злочинних схем та тіньової економіки.

В цілому корупційні діяння всередині будь-якої держави зменшують обсяг інвестицій і, як наслідок, знижуються темпи економічного росту. Тенденція щодо зниження потоку інвестицій обумовлена необґрунтованими виробничими витратами та невизначеністю, яка є наслідком корупції. Зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій можна пояснити тим, що корупція діє за таким самим принципом як система оподаткування, за винятком того, що сплата податків переслідує мету наповнення бюджету країни, а корупція – наповнення чиєїсь кишені.

Деякі науковці вдаються до проведення порівняння корупції із хворобою під назвою рак: обидва явища спочатку не відчутні та безневинні, про них взагалі не здогадуються. Однак день за днем вони прогресують все більше. Корупція, як і рак, може початись з малого, проте наслідки завжди неприємні, а то й катастрофічні.

Згідно з результатами досліджень, здійснених World Bank Institute (Інститут Світового Банку), більше, ніж 1 трильйон американських доларів є приблизною цифрою, яка, на жаль, дає нам лише загальну картину про обсяг виплачуваних хабарів в цілому світі. Втім, зі збільшенням кількості відповідних досліджень вищезгаданий показник лише зростає. Так, наприклад, Всесвітнім економічним форумом встановлено, що грошова

оцінка корупції за 1 рік становить більше, ніж 2,6 трильйона американських доларів. А це, своєю чергою, 5 % світового ВВП [40, с. 100].

Цілком зрозуміло, що дані підрахунки носять скоріше умовний характер, варто підкреслити, що отримані результати можуть коливатись як в бік зменшення, так і збільшення відповідного показника. Проте не дивлячись на це, такі відомості дають нам можливість в цілому оцінити масштаби явища корупції.

Відтак, не є дивним, що погляди суспільства на корупцію за останні роки докорінно змінились: якщо колись можна було вести мову про корупцію як своєрідне «необхідне зло», то станом на сьогодні останню розглядаємо з позиції руйнівного для всіх суспільних відносин явища.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на доволі цікавий факт: дані, отримані в результаті проведення ООН дослідження в галузі протидії корупції, підтверджують, що коли держава бореться з корупцією та факторами, що сприяють її виникненню та поширенню, доходи бюджету держави в довгостроковій перспективі збільшуються в чотири рази [41]. Звідси, робимо висновок про те, що один із наслідків корупційних діянь в державі – втрата останньою фінансових важелів управління.

Однак на цьому негативні наслідки корупційних проявів на економіку не завершуються. Такі діяння зазіхають на засади ринкових взаємин у державі, а саме: викривляють механізми конкуренції. Це має своїм наслідком виникнення ситуацій, за яких економічну вигоду одержує не той суб'єкт, що є більш конкурентоспроможним, а той, який регулює питання шляхом використання корупційних методів. Описані дії знижують ефективність ринкової саморегуляції, підриває принципи конкурентної економіки та призводять до утворення монополій в тій чи іншій галузі.

Ще одним джерелом негативного впливу корупції на економічне життя держави є потенціал такої збільшувати розміри ставок оподаткування у зв'язку із потребою в компенсації втрат бюджету держави.

Наступна з причин, яка може мати своїм наслідком зменшення надходжень до державного бюджету, виступає мілітаризація економіки. Маємо на увазі здатність корупції спричиняти збільшення затрат на військову сферу. Для вітчизняних реалій дана проблематика є вкрай гострою та болісною, адже за умов російської агресії цілком закономірними є витрати на оборонний сектор, втім, практика свідчить, що своєрідною ахіллесовою п'ятою даної галузі є періодичні корупційні прояви.

Якщо керуватись даними, що нам наводить дослідження Transparency International, то глобально можна говорити про втрати в понад 20 млрд американських доларів щороку від проявів корупції у військовому секторі [42]. Наведена цифра – лише скромний показник, оскільки такий благий мотив як захист національної безпеки та оборони є надзвичайно вигідною та надійною завісою, що допомагає приховувати корупційну діяльність.

Науковцями Техаського університету доведено наступне: корупція, будучи негативним явищем суспільної дійсності, може здійснювати вплив на економічні показники використовуючи прямий зв'язок із ступенем прозорості бізнесу [43]. Доведено, що підприємства, котрі здійснюють свою діяльність у штатах, які є більш корумпованими, є більш закритими від громадськості. Так, наприклад, інформація про бізнес-партнерів таких суб'єктів господарювання, а також кількості працівників, інвестиції тощо відсутня у відкритих дата-базах. Наведену ситуацію можна описати і як наслідок, і як причину корупції: неналежна прозорість у веденні бізнесу має своїм наслідком втрату інтересу з боку інвесторів, а це, надалі, слугує чинником зростання показника економічного відставання країв з більшим рівнем корупції від тих, в яких стандарти щодо прозорості ведення бізнесу є вищими.

З-поміж інших джерел негативних наслідків корупції варто відзначити, наприклад, ускладнення процедури реєстрації нових суб'єктів господарювання або проєктів.

Інноваційна діяльність також являється жертвою корупції, оскільки початок її ведення вимагає одержання відповідних дозволів, сертифікатів чи ліцензій, що, саме по собі є процедурою, яка займає багато часу, і, як наслідок, попит на швидке вирішення пов'язаних із цим питань зростає. Отже, такі послуги стають головними об'єктами корупції.

З огляду на вищенаведене, є причини розмежовувати наслідки корупційних проявів на два підвиди:

1. прямі – зумовлені виключно корупцією;
2. такі, що настають у зв'язку із корупцією у взаємозв'язку з іншими факторами.

До прикладу, величезний масив нелегально ввезених товарів на територію України очевидно є безпосереднім наслідком корупційних діянь в митних органах. Відтак, виникають можливості для реалізації активної моделі контрабанди.

Якщо розглядати в якості прикладу бідність в нашій державі, то можна сказати, що остання обумовлена не лише корупцією всередині державних структур, а й іншими факторами: застаріле виробниче забезпечення, неякісні механізми ринкової економіки тощо. Тому досліджуване в даному абзаці явище не можемо віднести до прямих наслідків корупційних діянь.

Далі присвяtimo нашу увагу дослідженню політичних наслідків корупції.

Не секрет, що корупція та її прояви підривають довіру громадян до існуючих політичних інститутів, спричиняють їхнє розчарування в політичному топ-керівництві, а найгірше – пасивну участь в політичному житті держави.

Вищенаведене можна підкріпити науковими фактами: кожен раз, коли корупція в країні зростає на один пункт, відвідування громадянами виборів знижується більш, ніж на шість пунктів. А це, своєю чергою, означає, що кількість громадян, котрі беруть участь у виборах в надзвичайно корумпованих країнах, від 20 % до 30 % менша у порівнянні з не настільки

корумпованими країнами. Варто виокремити такі країни як Люксембург, Бельгію та Німеччину. В останніх ведеться довготривала, всенаціональна та вкрай результативне боротьба з корупцією, а також їм властива висока явка громадян на виборах – вище 80 % [44].

Корупція залишає свій негативний відбиток на згаданому нами дуже важливому політичному інституті – інституті виборів. Все частіше замість того, щоб стати глядачами справді чесної політичної боротьби, ми стикаємось із підкупамі як посадових осіб, так і виборців. Це призводить до зменшення політичної конкуренції, політичне життя в країні зазнає штучних обмежень, створюються клани, а влада захоплюється останніми.

Ми маємо всі підстави стверджувати про те, що події 2014 року, або ж Революція Гідності, спалахнули внаслідок втоми українського народу з-поміж іншого від рівня корупції, що заповнив всі сфери суспільного життя. Якщо розібрати причини виникнення тогочасних подій під мікроскопом, можна зробити висновок про те, що кожна із вимог протестувальників мала своїм підґрунтям єдину основоположну ідею – викоренити корупцію з політичної системи України.

Соціологічні опитування підтверджують наступне: незважаючи на те, що урядом вживаються різного плану заходи з метою викорінення корупції, орієнтовно 9 із 10 наших співвітчизників (а це близько 88 %) досі переконані, що корупція, як негативне соціальне явище, надалі залишається вкрай поширеним, разом з тим 8 із 10 українців (майже 81%) впевнені, що корінь проблеми – існування корупції в органах державної влади. Лише 5 % респондентів на момент проведення відповідного опитування були переконані, що уряд вживає достатніх заходів, щоб приборкати корупцію. Останній показник близький до позначки у 6 %, що була зафіксована під час аналогічного опитування, проведеного у 2013 році, ще до революційних подій [45].

Прояви корупції є причиною не тільки несправедливого проведення виборів та необґрунтованої зміни їхніх результатів, а й призводять до того,

що. владні повноваження дістаються особам, чії як ділові, так і моральні чесноти не відповідають необхідному рівню. Часто такі повноваження отримують особи з кримінального середовища. Відтак, владу оцінюють як явище, котре виступає виключним правом аморальних особистостей, які її використовують для власного неправомірного збагачення та підтримання стану речей в тому вигляді, який для них є найбільш оптимальним. Таке уявлення щодо владних повноважень має своїм наслідком втрату зацікавлення до участі в політичній сфері особами, яким властиві високі моральні цінності та які не лише заінтересовані, але й спроможні досягнути позитивних зрушень в даній царині.

Все вищеперераховане – наслідок посягання на демократичні підвалини державного устрою, що потягнуло за собою підрив авторитету політичної влади не лише всередині нашої держави, а й на міжнародній арені. У зв'язку із цим, загальний стан корупції в країні може слугувати, з-посеред іншого, важелем впливу та шантажу зі сторони міжнародних організацій чи інших держав з метою створення тиску на політичну верхівку тієї чи іншої країни при обговоренні або прийнятті важливих рішень, які можуть мати характер як внутрішньополітичних, так і зовнішньополітичних. Таким чином, політична влада відповідної країни потрапляє у залежність політичного типу від очільників іноземних країн чи міжнародних організацій, які мають достовірні відомості про актуальний стан корупції або ж, навіть, корупційні прояви зі сторони окремих високопосадовців або відомих діячів.

В контексті даної проблематики слушно зазначити про позицію Є.В. Невмержицького, який вказує, що західному суспільству властиве таке явище як «кухня влади» – феномен торгівлі впливом. Останній передбачає внесення до числа складових процесу прийняття рішень, окрім комунікації з офіційними владними ланками, ще й проведення відповідних зустрічей із представниками бізнесу, банківської справи, мас-медіа тощо [25, с. 17].

Отже, маємо всі підстави говорити про те, що будь-які форми корупції в політичній сфері: чи то незаконний лобізм, чи торгівля впливом, – роблять

хитким фундамент існування та взаємодії суспільства і влади, підривають демократичні цінності.

З часом, коли корупція зростається з бюрократичним скелетом, представники органів державної влади стають ініціаторами створення штучних перешкод. В подальшому це дає їм змогу вимагати від громадян грошей за швидкість вирішення тих чи інших питань. Корупційно орієнтовані державні службовці віддають перевагу тим проектам, які гарантують стабільне функціонування системи «відкатів», а не тим, котрі покликані справді допомогти суспільству. Для таких працівників є важливим, щоб співпраця відбувалась з тими суб'єктами господарювання, які мають досвід здійснення прихованих переказів, платежів тощо.

Наслідком корупції під час прийому на роботу в органи державної влади чи органи місцевого самоврядування є прийняття кандидатів, орієнтованих на виконання «плану» щодо отримання відповідного сумарного рівня неправомірних вигод, замість тих, хто високоякісно виконуватиме поставлені завдання за обґрунтовану оплату праці. Дана поведінка частково пояснює здатність корупції до регенерації. Наприклад, якщо у відповідному державному органі корупція є сталим явищем, то модель поведінки всіх осіб, що працюють в ньому, є такою, що жодним чином не буде направлена на її подолання, адже для будь-якого службовця в державній установі залишитись чесним гравцем в нечесному колективі – ірраціонально.

З огляду на викладене, можна зробити висновок про те, що під прикриттям проведення реформ в багатьох випадках ховаються корупційні практики, оскільки таке середовище є більш сприятливим для проведення останніх. Лобіювання корисливих проектів, націлених на власне неправомірне збагачення, можна замаскувати під суспільно необхідні ініціативи, що, своєю чергою, викривлює мету та зміст реформаторських зусиль. Отже, до негативних наслідків корупції відносимо не лише послаблення позицій політичної системи в довгостроковій перспективі, а й

недовіру суспільства до запровадження реформ, реалізація яких розрахована на найближчі роки.

Наступне на чому ми зосередимо наше дослідження – аналіз інших наслідків корупції. Як згадувалось раніше, корупція та її прояви є проблемою міжнародного характеру. Відтак, вона чинить негативний вплив не лише на імідж окремо взятих країн з високим рівнем показника корумпованості, їхню спроможність дотримуватись власної позиції щодо питань економіко-політичного характеру, а й на загалом весь механізм всесвітнього розвитку, оскільки кожна держава відіграє роль «гвинтика» у згаданому механізмі і є залученою до міжнародних процесів змін.

Високий показник схильності працівників державних органів до отримання неправомірної вигоди завжди слугував в якості засобу вербування іноземними спецслужбами. Вкрай небезпечним залишається підкуп іноземних високопосадовців та топ-керівників міжнародних організацій. Таким чином, налагодження міжнародної співпраці в даній галузі є більш, ніж актуальним. Окремо слід звернути увагу на те, що для світового співтовариства загрозливим залишається тісний зв'язок між корупцією та організованою злочинністю. Останнє забезпечує явищу корупції сприятливі умови не лише для підтримання існування, а й для повноцінного розквіту та поширення.

Дослідники роблять акцент також на причинно-наслідковому зв'язку, який поєднує корупцію та тероризм. Природа цього зв'язку пояснюється ними за допомогою чотирьох елементів корупції:

1. відсутність можливостей для регресу;
2. особливість побудови корупційних схем;
3. своєрідна витонченість корупційних павутин;
4. масштабні суми розкрадань [46].

Комплексне дослідження пов'язаності корупції та організованої злочинності встановило, що перше явище щодо останнього вирішує три основні проблематики:

1. створює механізм захисту організованої злочинності. Мається на увазі, що корупція дає змогу забезпечити прикриття зі сторони вищого політичного керівництва та нейтралізувати суспільний контроль;

2. займає роль ключового засобу досягнення поставленої мети злочинної діяльності відповідних угруповань;

3. виступає в якості форми узаконення організованої злочинності, оскільки завдяки корупції можливим є не лише отримання легального статусу представником злочинного угруповання, а й легалізація доходів, здобутих злочинним шляхом [12, с. 100].

Таким чином, робимо висновок, що явище корупції є засобом, що сприяє поєднанню кримінальним структурам з владою, криміналізує останню, а також політизує злочинність.

Ще одним із наслідків корупції є посилення позицій організованої злочинності, оскільки остання перебуває під «опікою» корумпованих високопосадовців. За таких умов межа між сприйняттям такої «опіки» з усталеним у світі лобізмом фактично зникає.

О. Кваша звертає увагу на наступному: доволі банальне злочинне угруповання нижчого порядку цілком може функціонувати і без корупції. Втім, як якісний, так і кількісний поступ такого угруповання, подальший перехід на вищі злочинні щаблі має пряму залежність від здобуття таким угрупованням корупційних зв'язків [47, с. 93]. Варто зауважити, що корупційна складова докорінно змінює організовану злочинність, даючи можливість останній не лише існувати, а й посилювати та закріплювати свої позиції, максимально виключає кримінальне переслідування. В даній ситуації мова іде про замкнуте коло: розповсюдженість корупції має своїм наслідком поступ організованої злочинності, тоді як розростання останньої впливає на збільшення корупційних діянь.

Точку дотику із корупцією має також явище під назвою лобізм, проте дані поняття не варто ототожнювати. У випадку законодавчого врегулювання лобіювання виступає своєрідним доповненням процесу демократії в цілому.

Це можна пояснити тим, що лобізм забезпечує потрібний рівень спілкування, нові канали комунікації між різноманітними суб'єктами та державними органами влади. Лобіювання, за умови коли воно ґрунтується на принципах верховенства права та прозорості, може виявитись вкрай корисним інструментом, спрямованим на вихід із кризових ситуацій. В іншому випадку лобіювання переросте в узаконену корупцію.

Цікавим для обговорення є аспект щодо наслідків корупції у сфері охорони навколишнього середовища. Доведено, що корупційні прояви у згаданій сфері мають своїм наслідком недостатню та неналежну ефективність при здійсненні екологічного регулювання, що призводить до різнопланових забруднень навколишнього середовища. Корупція стримує поступ проєктів, спрямованих на захист природи, а держави, які мають високий показник корупції, стають жертвами зменшення біологічного різноманіття, а також скорочення площ лісів.

Корупцію визначено як одну з ключових першопричин скорочення площ лісів. Згідно з результатами, що були опубліковані Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН, корупція впливає на втрату лісів набагато більше, ніж зростання кількості населення у сільських місцевостях. Варто врахувати, що останній завжди розглядався в ролі найбільш вагомого фактору, що призводить до зникнення лісів. Якщо говорити про довгострокову перспективу, то зникнення лісів може мати своїм наслідком не лише підтоплення окремих місцевостей, а й до глобальних продовольчих катастроф [48].

Додатково варто зазначити про неможливість нехтування взаємозв'язком корупції з іншими явищами суспільної дійсності, адже не тільки соціально-політичні чи економіко-правові процеси впливають на поширення корупції, а й остання чинить потужним вплив на них.

Таким чином, можна сказати, що унікальною властивістю корупції є те, що не існує такого наслідку корупційних діянь, який не був би одночасно і їхньою причиною. Описана вище характеристика корупції, з одного боку,

пояснює непохитне існування ефекту її самоутворення та регенерації, а з іншого – є вказівником на ключову необхідність ідентифікації корупційних кіл, подолання яких і буде давати очікуваний позитивний результат для суспільства та держави.

Ведучи мову про особливості наслідків корупційних проявів в органах Національної поліції України доречною вважаємо думку авторів В. Соловйова та О. Берези, які вказують, що в нашій країні виникла достатньо парадоксальна ситуація. З однієї сторони, правоохоронні органи, зокрема й вищезгадані нами органи, становлять основу державності, з огляду на те, що на останні покладено обов'язок забезпечення реалізації як прав, так і свобод громадян, які передбачені Основним Законом України, а також підтримання законності в країні. Втім, корумпованість вищезгаданих органів має своїм безпосереднім наслідком параліч процесу виконання правоохоронної функції, підриває авторитет не лише правоохоронних органів, а й влади в цілому, зводить нанівець ефективність управління державними справами. З іншого боку, своєрідна атрофія, що притаманна практиці звернень осіб, чий інтереси та права були порушені внаслідок корупційних діянь, до відповідних правоохоронних органів, в тому числі до органів Національної поліції України, свідчить про те, що суспільство досягло певного показника деморалізації. Досягнення даної позначки обумовлена негативними наслідками оскарження корупційних дій відповідних державних службовців. Таким чином, деморалізація спричиняє підрив демократичних засад в Україні, закладає підвалини можливої узурпації влади недемократичними режимами [49].

Корупція в органах Національної поліції України є явищем не лише дошкульним, а й створює негативні наслідки у сфері боротьби зі злочинним світом, порушує, по суті, ключовий принцип кримінального закону – невідворотність настання покарання. Поліцейські-корупціонери, нехтуючи встановленими законодавчими нормами, етикою та довірою суспільства, роблять все від них залежне, щоб справжні злочинці unikнули

відповідальності. Вищенаведене має своїм наслідком вироблення у порушників правових норм уявлення про безкарність протиправної поведінки, трансформацію працівників правоохоронної сфери, з-поміж іншого й службовців органів Національної поліції України, у своєрідних «перевертнів» в законі, а це призводить до загострення, і без того критичної, криміногенної ситуації в нашій державі.

До числа наслідків корупції в органах Національної поліції України можемо також віднести виникнення неприємної тенденції – терпимість та пристосування громадян до корупційних проявів зі сторони працівників правоохоронного сектору. Сьогодні фактично уставленою є ситуація, коли наші співвітчизники, з метою отримання бажаного результату: чи то виграти справу у суді, чи то уникнути правопорушення, – орієнтуються на «обхід системи», тобто, шукають простіші для них шляхи вирішення проблеми, що виникла. На допомогу таким шукачам і приходять особи, які надають відповідні «послуги з посередництва». Ба більше, кожна «послуга» має свою ціну та час виконання. В даній ситуації для відповідного державного службовця, котрий наділений певними владними повноваженнями, законні права та інтереси осіб, які не дають хабарів, відходять на другий план, адже більш цікавою та вигідною є «співпраця» із тими, хто готовий давати хабарі. Такі дії призводять до порушення конституційних засад, а саме: рівності всіх громадян перед законом, що прямо передбачено ст. 24 Конституції України.

Таким чином, підсумовуючи, слід наголосити на тому, що корупція являє собою ніщо інше, ніж пряму загрозу не тільки для окремо взятих держав та їхніх інститутів, але й суспільствам та міжнародному співтовариству в цілому. Корупційні прояви порушують фундаментальні засади управління державними справами, чинить перепони в економічному розвитку, зазіхає на принципи рівності та соціальної справедливості. Окрім цього, якщо вести мову про нашу державу, то корупція розхитує підвалини демократії та перспективи України як правової держави. Досліджуване нами негативне суспільне явище чинить руйнівний вплив на такий показник як

ефективність держави, знижує здатність її керівництва бути гнучким та реагувати на неочікувані зміни, в цілому погіршує засади організації суспільного життя, а в умовах військової агресії з боку РФ цілком може бути загрозою національній безпеці. Таким чином, корупція, без перебільшень, займає чільне місце серед внутрішніх загроз національній безпеці нашої держави і, у випадку власного прогресу, може мати своїм наслідком ризик втрати державності.

Висновки до розділу 1

Аналіз сучасного стану адміністративно-правового розуміння корупції неможливий без дослідження етимології відповідного поняття. Завдяки проведенню даного дослідження виникає можливість для більш глибокого аналізу явища корупції в цілому та сутності останнього зокрема.

Поняття «корупція» має давньоримську генезу – слово «*corruptio*» саме собою складається з двох окремих слів-частин: слова «*cor*» та «*ruptum*». Перше дослівно перекладається як серце, душа, розум, тоді як друге – руйнувати, завдавати шкоди. Похідне ж словосполучення *corrumpere* означає розламувати, знищувати, підкупляти.

Одне із першопочаткових значень терміну «корупція» є суб'єктивно залежним, а ключовими учасниками є дві складові сторони: «*corruptor*» – той, хто спокушає і, тим самим, руйнує щось ціле; «*corruptus*» – той, хто може бути підданий впливу, спокусі, продажний.

Ведучи мову про легальний підхід до формування поняття «корупція» варто зауважити, що міжнародно-правові акти не містять єдиної позиції щодо дефініції такого поняття. Втім, незважаючи на це варто погодитися з думкою про те, що наявність такого визначення може бути навіть небажаним. Це можна пояснити тим, що встановлення чітких меж обсягу та змісту згаданого вище поняття матиме своїм наслідком те, що право буде позбавлене можливості з легкістю пристосовуватися до тих чи інших національних умов.

Відповідно до статистичних даних, наданих Антикорупційною ініціативою ЄС в Україні внаслідок проведення опитування «Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність», на переконання бізнесу, показник корумпованості поліції (крім патрульної) зріс з 3,30 у 2017 році до 3,45 у 2020 році. Думка пересічних українців схожа: корупційний досвід у взаємовідносинах з поліцією (окрім патрульної), Службою безпеки України та прокуратурою у 2020 році зріс в порівнянні з 2017 роком на 38,3 %.

Відтак, статистика свідчить про те, що корупційні прояви в правоохоронних органах, зокрема й в органах Національної поліції України, зросли. Таким чином, актуальним є дослідження питання детермінант виникнення корупції в Україні та, зокрема, в органах Національної поліції.

З'ясування детермінант корупції є необхідним для окреслення дій щодо боротьби з нею, як з комплексним, суспільно небезпечним явищем. Ось чому, в даній роботі нами детально проаналізовано такі групи факторів корупції в нашій країні як політичні, економічні та соціально-психологічні. Окрім цього, дано оцінку причинам виникнення корупції в органах Національної поліції України з врахуванням особливостей діяльності згаданого вітчизняного правоохоронного відомства. Відповідні причини варто розмежувати на дві групи: об'єктивні, або зовнішні, та суб'єктивні, або внутрішні.

Першу групу пов'язують з особливостями професійної діяльності, відсутністю як належної організації роботи, так і контролю за виконанням поставлених завдань тощо.

Друга група зумовлена особистістю окремо взятого працівника, відтак велику роль тут відіграють рівень розвитку, виховання, внутрішнє ставлення до виконуваної роботи.

Серед переліку причин виникнення корупції в органах Національної поліції України можна зустріти такі як: здатність особи піддаватись негативному зовнішньому впливу зі сторони співробітників; відсутність в особи стійких моральних та життєвих принципів; превалювання бажання

залишатись в компанії і бути «своїм» над необхідністю діяти відповідно до вимог законодавства; неналежний рівень розвитку морально-ділових якостей; відсутність в особи розуміння того, якою повинна бути належна поведінка працівника поліції; низький рівень освіти; наявність громіздкого бюрократичного апарату.

Говорячи про прояви корупційних діянь в органах Національної поліції України, варто зазначити, що такі поділяються на два види: зовнішні та внутрішні.

Зовнішні прояви корупції можна охарактеризувати як прийняття пропозиції зі сторони співробітника Національної поліції України до вчинення протиправних дій чи навпаки до утримання від вчинення певних дій за певну матеріальну вигоду в інтересах конкретного суб'єкта, який не являється співробітником вищезгаданої правоохоронної установи і не має жодного інакшого засобу впливу на відповідного працівника такої установи, окрім як надання останньому попередньо узгоджених матеріальних вигод.

Внутрішні прояви корупції набули свого масового поширення серед підрозділів органів Національної поліції України. На відміну від першого виду, суть другого полягає в тому, що робочі відносини між співробітниками-поліцейськими побудовані на певних угодах, реалізація яких підриває основи діяльності та управління всередині даної правоохоронної установи. Складність внутрішньої корупції полягає в наступному: їй властиво вражати декілька або ж навіть всі відділи підрозділів органів Національної поліції України.

Якщо брати за критерій розмежування видів корупції серед працівників органів Національної поліції України спосіб організації та скоєння корупційних правопорушень, то відповідна класифікація матиме наступний вигляд: внутрішньо організована корупція, індивідуально організована корупція, ситуативна корупція.

З врахуванням сфер діяльності працівників органів Національної поліції України з найбільшими корупційними ризиками нами було досліджено

прояви корупції у відповідних сферах: сприяння у здійсненні певних видів діяльності, процесуальна, інформаційна, перебування у трудових правовідносинах без законних на те підстав, службово-функціональна, надання послуг.

В межах даного розділу також було досліджено таку характеристику корупції як настання у зв'язку із вчиненням корупційних діянь негативних наслідків у суспільстві загалом та у окремих сферах суспільних відносин зокрема.

Нами підтримано точку зору про те, що існування суб'єктів корупції без офіційної площини неможливе. Остання є обов'язковим елементом як для започаткування, так і для кінцевої реалізації корупційних відносин, адже для того, щоб мати можливість зловживати владою, спочатку потрібно нею володіти. Тобто, займати відповідні посаду в державному органі, бути наділеним сукупністю прав та обов'язків, мати нагоду використовувати останні офіційно.

Дослідження негативних наслідків корупції видалось за можливе внаслідок об'єднання останніх у відповідні групи. Відтак, нами було проаналізовано такі групи наслідків корупції як: економічні, політичні та інші наслідки.

Аналізуючи наслідки корупційних проявів в органах Національної поліції України звернуто увагу на те, що в нашій державі виникла парадоксальна ситуація: з однієї сторони, правоохоронні органи, зокрема й органи Національної поліції України, становлять основу державності, з огляду на те, що на останні покладено обов'язок забезпечення реалізації як прав, так і свобод громадян, які передбачені Основним Законом України, а також підтримання законності в країні. Втім, корумпованість вищезгаданих органів має своїм безпосереднім наслідком параліч процесу виконання правоохоронної функції, підриває авторитет не лише правоохоронних органів, а й влади в цілому, зводить нанівець ефективність управління державними справами. З іншого боку, своєрідна атрофія, що притаманна

практиці звернень осіб, чий інтереси та права були порушені внаслідок корупційних діянь, до відповідних правоохоронних органів, в тому числі до органів Національної поліції України, свідчить про те, що суспільство досягло певного показника деморалізації. Досягнення даної позначки обумовлена негативними наслідками оскарження корупційних дій відповідних державних службовців. Таким чином, деморалізація спричиняє підрив демократичних засад в Україні, закладає підвалини можливої узурпації влади недемократичними режимами.

Корупція в органах Національної поліції України є явищем, що створює негативні наслідки у сфері боротьби зі злочинним світом, порушує, по суті, ключовий принцип кримінального закону – невідворотність настання покарання.

До переліку наслідків корупції в органах Національної поліції України відносимо також один з найбільш серйозних – виникнення неприємної в нашому суспільстві тенденції, а саме: терпимість та пристосування громадян до корупційних проявів зі сторони працівників правоохоронного сектору. Фактично уставленою сьогодні є ситуація, коли громадяни, з метою отримання бажаного результату орієнтуються на «обхід системи», тобто, шукають більш прості для них шляхи вирішення проблеми, що виникла. На допомогу таким особам і приходять, зокрема, й працівники органів Національної поліції України, які, завдяки своїм напрацьованим контактам, надають відповідні «послуги з посередництва» у вирішенні певної проблеми.

РОЗДІЛ 2. ОКРЕМІ ПИТАННЯ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2.1 Нормативне забезпечення запобігання корупції в органах Національної поліції України як складова механізму адміністративно- правового регулювання запобігання корупції

Значна увага керівництва МВС України приділяється питанням запобігання та протидії корупції в центральних органах виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України і, зокрема, в лавах Національної поліції. Системно здійснюються заходи спрямовані на виконання Антикорупційної програми МВС України на 2020-2022 роки та Антикорупційної програми Національної поліції України на 2022-2024 роки. Визначальна роль у подоланні негативних проявів корупції в органах Національної поліції відведена механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в даному правоохоронному органі. Виконання запланованих заходів та досягнення задекларованих цілей напряму пов'язано з механізмом адміністративно-правового регулювання, за допомогою якого забезпечується їх реалізація.

Теоретико-правова категорія «механізм адміністративно-правового регулювання» є об'єктом дослідження багатьох науковців, однак на даний час в теорії адміністративного права відсутня уніфікована позиція щодо розуміння і визначення вказаного поняття.

Так, І.П. Голосніченко розглядає механізм адміністративно-правового регулювання як сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації державної виконавчої влади [50, с. 14].

С.Т. Гончарук під механізмом адміністративно-правового регулювання розуміє систему адміністративно-правових засобів (елементів), за допомогою яких здійснюється правове регулювання (упорядкування) суспільних відносин у сфері державного управління [51, с. 23].

Т.О. Коломоєць вважає, що механізм адміністративно-правового регулювання становить собою сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [52, с. 32].

На думку О.І. Остапенка, механізм адміністративно-правового регулювання це система наділених владними повноваженнями суб'єктів (органи державної влади і управління) щодо застосування правових засобів з метою правового впливу на суспільні відносини в інтересах фізичних і юридичних осіб [53, с. 148].

С.Г. Стеценко розглядає механізм адміністративно-правового регулювання як сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права [54, с. 32].

В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко під механізмом адміністративно-правового регулювання пропонують розуміти сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відносини, що виникають під час реалізації адміністративних зобов'язань публічної адміністрації [55, с. 26].

О.М. Єщук вважає, що механізм адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності являє собою цілісний комплекс адміністративно-правових засобів, які спрямовані на врегулювання суспільних відносин у сфері безпеки фізичних осіб та охорони усіх форм права власності, задоволення публічно-правових інтересів фізичних і юридичних осіб суб'єктами публічного адміністрування [56, с. 257].

А.Р. Решетнік формулює твердження, що механізм адміністративно-правового регулювання є сукупністю адміністративно-правових засобів, які

мають вплив та організують відносини у сфері управління відповідно кінцевої мети для держави та суспільства [57, с. 270].

На думку О.А. Моргунова, механізм адміністративно-правового регулювання, об'єднуючи органічну (норми права, акти його реалізації, форми, методи, правові відносини) та функціональну (юридичні факти, правова свідомість, акти тлумачення права, акти застосування норм права) складові забезпечує втілення адміністративно-правового регулювання у правовій поведінці учасників адміністративних правовідносин на основі сприйняття та наступного відображення у соціально значущій діяльності адміністративних норм у формах дотримання та застосування [58, с. 277].

О.О. Онищук визначає механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції, як систему адміністративно-правових засобів, що спрямована на врегулювання суспільних відносин у процесі запобігання та протидії корупції, яка представляє собою процес, що містить визначені стадії (етапи) реалізації та елементи (складові частини) [59, с. 686].

О.В. Ткаченко вважає, що механізм адміністративно-правового регулювання протидії корупції – це сукупність правових і організаційних засобів (інструментів), спрямованих на боротьбу з корупційними проявами серед співробітників ОВС [60, с. 14].

О.В. Клок досліджуючи механізм протидії адміністративним правопорушенням, пов'язаним із корупцією, розглядає його як систему правових засобів, інтегрованість і організованість яких дозволяє послідовно й ефективно забезпечити правове регулювання суспільних відносин шляхом застосування норм адміністративного права [61, с. 102].

С.О. Шатрава адміністративно-правовий механізм запобігання корупції в органах Національної поліції визначає як цілісну систему взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним елементів, наявність яких забезпечує реалізацію антикорупційної політики держави в органах Національної поліції [62, с. 90].

М.Ю. Бездольний розглядаючи державно-правовий механізм протидії корупції вважає ним сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють

його структуру та спрямовані на досягнення основної мети його функціонування – уповільнення темпів зростання корупції, зменшення її обсягів, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь [63, с. 42].

З цього приводу І.М. Коросташова зазначає, що «науковці-адміністративісти визначають вказану правову категорію по-різному, а саме як:

- систему адміністративно-правових засобів, які впливають на суспільні відносини, організовуючи їх у відповідності із задачами держави та суспільства;

- механізм імперативно-нормативного впорядкування організації та діяльності суб'єктів і об'єктів управління і формування стійкого правового порядку їх функціонування;

- сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права;

- засіб здійснення державно-владних повноважень під час адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають у відповідній сфері, що здійснюється уповноваженими на це державними органами з метою забезпечення функцій держави;

- взяті в єдності та взаємодії правові засоби, які беруть участь у правовому регулюванні суспільних відносин;

- сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких справляється вплив на відносини, що виникають в процесі здійснення виконавчої влади;

- засоби функціонування єдиної системи адміністративно-правового регулювання з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави;

- сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації адміністративних зобов'язань публічної адміністрації» [64, с. 54].

Варто також звернути увагу на те, що питання структури (елементів складу) механізму адміністративно-правового регулювання теж є дискусійним.

Так, І.П. Голосніченко вважає, що структурними елементами механізму адміністративно-правового регулювання є норми адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права й акти реалізації адміністративно-правових норм і відносин [50, с. 14].

На думку З.С. Гладуна, у механізмі адміністративно-правового регулювання слід виділяти елементи механізму та функціональні складові частини механізму. До елементів науковець відносить: норми права, акти реалізації норм права та правові відносини. Функціональними складовими частинами механізму є: юридичні факти, правова свідомість і правова культура, законність, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права [65, с. 117].

О.І. Остапенко пропонує наступну структуру механізму адміністративно-правового регулювання: норми адміністративного права; акти тлумачення норм адміністративного права; акти застосування норм адміністративного права; адміністративно-правові відносини, що виникають, реалізуються і припиняються під час застосування норм адміністративного права; державно-владні повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання [53, с. 148].

Автори підручника «Адміністративне право України» за редакцією професора В.В. Галуцька до елементів механізму адміністративно-правового регулювання відносять: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела адміністративного права, принципи адміністративного права, тлумачення норм адміністративного права, адміністративно-правові відносини, адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної

адміністрації, індивідуальні адміністративні акти суб'єктів публічної адміністрації, форми та методи адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, адміністративно-правові режими, адміністративні процедури, ефективність адміністративно-правового регулювання [66 с. 106].

Я.І. Маслова, при окресленні системи правового регулювання суспільних відносин в сфері запобігання корупції, акцентує на тому, що необхідно розмежовувати акти загальної дії та акти індивідуальної. Оскільки останні є:

- персоніфікованими – стосуються прав та обов'язків окремих осіб, тобто вони не містять загальнообов'язкових правил поведінки;

- конкретними юридичними фактами і породжують, змінюють або припиняють конкретні правові відносини, що стосуються запобігання корупції, – тому їх не може бути віднесено до системи правового регулювання [67, с. 170].

Натомість О.О. Онищук вважає, що складовими частинами механізму адміністративно-правового запобігання та протидії корупції є основні та додаткові елементи. До основних, окрім адміністративно-правових норм, адміністративно-правових відносин, правореалізації та законності, автор відносить також індивідуальні акти публічної адміністрації [59, с. 688].

В.С. Сірко стосовно цього зазначає, що узагальнивши погляди вчених можна стверджувати про існування двох позицій щодо визначення складових частин механізму адміністративно-правового регулювання: одні перераховують всі можливі елементи, інші виокремлюють тільки ті, які, на їхню думку, головні [68, с. 111].

Вважаємо, що варто погодитись з думкою І.А. Городецької про те, що дискусії з приводу внутрішньої будови механізму адміністративно-правового регулювання лежать у площині доцільності виокремлення тих чи інших елементів загалом у структурі розглядуваного механізму, або віднесення їх до основних (органічних) чи факультативних (функціональних) [69, с. 122].

Узагальнивши підходи науковців, І.М. Коросташова робить висновок про те, що механізм адміністративно-правового регулювання розглядають у чотирьох аспектах: функціональному, структурному, процесуальному та діяльнісному.

У функціональному аспекті механізм адміністративно-правового регулювання є засобом (системою) регулювання правовідносин, за допомогою якого забезпечується ефективність такого регулювання.

У структурному аспекті – це внутрішня будова механізму, його окремі елементи (частини), взяті у співвідношенні.

У процесуальному аспекті – відображає стадійність (основні етапи) впливу права на суспільні відносини в кожній сфері суспільного життя.

У діяльнісному – є правовими формами (організаційними сторонами) органів публічної влади, що надають публічні послуги та інших органів, що здійснюють правове регулювання у різних сферах суспільного життя [64, с. 55].

Також авторка зазначає, що ефективність механізму адміністративно-правового регулювання залежить від багатьох факторів. Зокрема, такими факторами вона вважає супутні елементи (матеріальні та нематеріальні) цього механізму, а саме: відповідність вимог норм права рівню соціально-економічного розвитку суспільства; рівень досконалості законодавства (розумно встановлені цілі закону і засоби його досягнення), у тому числі рівень юридичної техніки; рівень правосвідомості та правової культури посадових осіб, що виконують нормотворчу, правовстановлюючу (охоронну), а також правозастосовчу діяльність та ін. [64, с. 59].

Підтримуючи вказану позицію, вважаємо, що ефективність є свого роду мірилом або ж оціночним критерієм адміністративно-правового регулювання. Ця теза цілком застосовна і до питань, пов'язаних із адміністративно-правовим регулюванням запобігання корупції в поліцейському середовищі.

В даному контексті доречною є теза М.Ю. Кравчука про те, що механізм примусу є стимулом до добросовісного виконання функціональних обов'язків. Відсутність такого стимулу фактично унеможливорює будь-яку ефективність механізму правового регулювання у будь-якій сфері суспільного буття [70, с. 96].

Цікавою є позиція А.В. Андрєєва про те, що механізм правового регулювання не є механізмом або системою у технічному розумінні цього поняття, а усі його складові елементи існують самі по собі, проте лише у сукупності вони органічно поєднуються між собою і доповнюють один іншого [71, с. 126].

Д.І. Йосифович вважає, що термін «механізм» доречно пов'язувати з поняттям відповідної діяльності, внаслідок чого ця суто теоретична категорія перетворюється у поняття, що має прикладне значення [72, с. 121].

Досліджуючи особливості протидії корупції, О.Д. Дмитренко вказує, що базовими складовими механізму адміністративно-правового регулювання є: адміністративно-правові норми, адміністративні правовідносини та нормативно-процедурні акти реалізації адміністративних норм [73, с. 61]. Вказаний підхід буде нами використовуватись для подальшого розгляду даного питання.

І.А. Середницька визначає механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції, як систему адміністративно-правових засобів, що спрямована на врегулювання суспільних відносин у процесі запобігання та протидії корупції, яка представляє собою процес, що містить визначені стадії (етапи) реалізації та елементи (складові частини) [74, с. 110]. Авторка вказує, що цей механізм характеризується наступними рисами:

- є системою адміністративно-правових засобів;
- спрямовується на врегулювання суспільних відносин у процесі запобігання та протидії корупції;
- запобігання корупції – це недопущення, відвертання завчасно корупційних діянь;

- протидія корупції – це скеровування діяльності спеціально визначених суб'єктів публічної адміністрації проти будь-яких розпочатих корупційних проявів;

- представляє собою процес, що містить визначені стадії (етапи) реалізації;

- містить такі елементи: норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження – джерела права; публічну адміністрацію; принципи діяльності публічної адміністрації; індивідуальні акти публічної адміністрації; адміністративно-правові відносини; форми адміністративного права; тлумачення норм адміністративного права; методи адміністративного права; процедури реалізації адміністративно-правових норм; принцип законності [74, с. 109].

На з'ясуванні використання терміну «механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції» варто зупинитись детальніше. Перераховуючи риси вказаного механізму, авторка окремо зазначає «запобігання корупції» та «протидія корупції». У загальному розумінні «запобігати» означає не допускати; заздалегідь відвертати що-небудь неприємне, небажане; попереджувати виникнення чогось. Відтак «запобігання» розуміють як певну дію/діяльність спрямовану на досягнення відповідного результату – недопущення, попередження. Поняття «протидія» розглядається «як дія, що спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй» [75, с. 992].

М.І. Мельник вважає, що термін «протидія» корупції відображає весь комплекс заходів впливу на корупцію, включаючи вплив на її соціальні передумови, причини та умови корупційних діянь, правоохоронну діяльність щодо виявлення, розслідування таких діянь, притягнення осіб, винних у їх вчиненні, до відповідальності [76, с. 25].

Ю.В. Дем'янчук виділяє три основних види діяльності уповноважених органів у сфері протидії корупції:

- запобігання корупції, у тому числі щодо виявлення та подальшого усунення причин корупції (профілактика корупції);
- виявлення, запобігання, припинення, розкриття і розслідування корупційних правопорушень (боротьба з корупцією);
- мінімізація або ліквідація наслідків корупційних правопорушень [77, с. 95].

В.М. Трепак вважає, що формами протидії корупції є: 1) запобігання корупції, що поділяється на: а) усунення об'єктивних та суб'єктивних причин її існування (економічного, політичного, соціально-психологічного характеру); б) усунення можливостей (умов) вчинення корупційних діянь; 2) боротьба з корупцією, що відповідно поділяється на: а) виявлення (розкриття) фактів вчинення корупційних діянь та встановлення підозрюваних у їхньому вчиненні; б) притягнення винних у вчиненні корупційних діянь до юридичної відповідальності [78, с. 5].

Як зазначають С.М. Серьогін та С.С. Серьогін механізми протидії мають бути спрямовані на ліквідацію причин і зменшення прояву корупціогенних чинників, а механізми попередження базуються на тісній взаємодії держави й інституцій громадянського суспільства і спрямовані на руйнацію передумов корупції [79, с. 138].

В даному контексті варто зауважити, що значна кількість науковців досліджуючи ці питання не розмежовують поняття «запобігання», «боротьба» та «протидія». Ми, натомість, вважаємо, що конкретність використовуваних понять слугує однозначному їх розумінню та використанню, що є важливим для юридичної науки.

Таким чином, виходячи зі смислового значення наведених понять, можемо дійти висновку про те, що термін «протидія корупції» є ширшим і поглинає собою «запобігання корупції» та «боротьбу з корупцією». Використання терміну «запобігання та протидія корупції» є доволі природним, оскільки «протидія» це наступний етап після «запобігання», якщо воно не спрацювало. Навіть Закон України «Про запобігання корупції»

своєю назвою вказує на основну спрямованість діяльності НАЗК, і разом з цим відносить його до числа спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, що видається не зовсім логічним з огляду на назву самого закону.

Тому, в цілому погоджуючись із запропонованим загальним визначенням поняття «механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції», все ж таки вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що засоби і заходи, які будуть використовуватися у «механізмі запобігання корупції» будуть різнитися від засобів і заходів, які будуть використовуватися у «механізмі протидії корупції», оскільки запобігання корупції передбачає вжиття превентивних, попереджувальних заходів і дій, спрямованих на недопущення вчинення корупційних проявів, а протидія корупції, окрім вже названого, включатиме також арсенал заходів і дій, що застосовуються для виявлення та розслідування корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень, а також для притягнення осіб, винних у їх вчиненні до передбаченої законом відповідальності, тобто вже після факту вчинення конкретного корупційного правопорушення [80, с. 38].

Ведучи мову про механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції варто почати з норм права, як складових цього механізму.

Правове регулювання суспільних відносин у цій сфері здійснюється за допомогою системи формально встановлених правил поведінки, що містяться в джерелах права, і які можна відобразити у певній ієрархічній послідовності в залежності від юридичної сили:

I) Конституція України [28], містить загальні положення щодо обмеження можливості зайняття підприємницькою діяльністю (ст.42), необхідності подання декларацій про доходи (ст. 67), заборони займатися іншою оплачуваною діяльністю (ст.ст. 78, 103, 120, 127), а також слугує підґрунтям для прийняття спеціальних законів у цій сфері;

II) міжнародні правові акти ратифіковані Верховною радою України:

- Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. (ратифікована 18 жовтня 2006 року);
- Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 4.11.1999 р. (ратифікована 16 березня 2005 року);
- Конвенція ООН проти корупції [81] від 31.10.2003 р. (ратифікована 18 жовтня 2006 року).

На аналізі положень вказаних міжнародних правових актів слід зупинитися детальніше. Так, Кримінальну Конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією, що була укладеною у м. Страсбург 27 січня 1999 року, фахівці справедливо вважають єдиною посеред міжнародно-правових актів, де визначаються підстави криміналізації корупційних дій в міжнародно-правовому розумінні та окреслюється перелік таких дій, міститься вказівка стосовно видів та обсягів правової допомоги, що може надаватися на міжнародному рівні, а також контрольних заходів.

Відповідно до положень вказаної Конвенції, на національному рівні мають бути вжиті заходи щодо уніфікації законодавства стосовно криміналізації корупційних злочинів. Конвенцією передбачено найоб'ємніший перелік корупційних злочинів у порівнянні з іншими міжнародними договорами. З огляду на це, вважаємо доцільним його зазначити. Так, положення Конвенції, а саме ст.ст. 2-5, 7-14, вимагають розуміти корупцію як акти активного та пасивного хабарництва державних посадових осіб, включно з іноземними, активне та пасивне хабарництво у приватному секторі, хабарництво депутатів та персоналу міжнародних міжурядових організацій, зловживання впливом, відмивання доходів, отриманих від злочинів, що пов'язані з корупцією, виписування чи використання рахунка чи іншого облікового документа, що містить неповну або недостовірну інформацію, незаконне неоформлення запису про проведення оплати. Окремо наголошується на необхідності забезпечення відповідальності юридичних осіб за визначені у Конвенції злочини – дачу хабаря, зловживання впливом та відмивання доходів (ст. 18).

Конвенцією також передбачена можливість створення спеціалізованого антикорупційного органу державами-учасницями (ст. 20), а також визначено арсенал заходів, за допомогою яких повинно відбуватися забезпечення розслідування корупційних злочинів та вилучення отриманих внаслідок їх вчинення доходів, визначено канали міжнародної правової допомоги. Ця Конвенція була ратифікована Україною у 2006 році [82].

Додатковим протоколом до Кримінальної конвенції (прийнято 15 травня 2003 року) було закріплено стандарти криміналізації діянь, що пов'язані з активним та пасивним підкупамі національних третейських суддів, арбітрів, національних присяжних засідателів [83].

Цивільна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією була укладена 4 листопада 1999 року. Нею запроваджувалися моделі ефективних заходів стосовно «правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання їм можливості захистити свої права та інтереси, включно з можливістю отримати компенсацію за заподіяну їм шкоду» (ст. 1) [84, с. 31].

Цивільною Конвенцією, на відміну від Кримінальної, уперше у міжнародній правовій практиці надано загальне визначення корупції, під якою пропонується розуміти «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дача або одержання хабаря чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабаря, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» (ст. 2) [84, с. 32]. Відповідно до Конвенційних зобов'язань, запропонована дефініція мала стати уніфікованою та запровадитись державами-учасницями у їхнє цивільне законодавство з метою однакового розуміння корупції у разі здійснення цивільного провадження. Положення Конвенції зобов'язали держави-учасниці закріпити у своєму внутрішньому законодавстві «право не порушення судової справи з метою отримання повної компенсації за заподіяну шкоду внаслідок корупційних дій. Такою компенсацією можуть

охоплюватися матеріальні збитки, втрачена вигода та немайна шкода» (ст. 3). Вказана конвенція була ратифікована Україною у 2005 році [85].

У положеннях Кримінальної та Цивільної Конвенцій про боротьбу з корупцією передбачено, що контроль за їх виконанням Сторонами буде здійснюватися Групою держав проти корупції (ГРЕКО), яка була створена замість Комісії з запобігання корупції. Значна кількість норм із Статуту Комісії знайшли відображення і у Статуті Групи, яка є створеним у межах Ради Європи спеціалізованим договірним організаційно-правовим контрольним органом із запобігання корупції та дотриманням антикорупційних стандартів у державах-членах Ради Європи.

Підсумовуючи можемо дійти висновку, що Кримінальна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією та Цивільна Конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією відносяться до сучасних міжнародних договорів, завдяки яким забезпечується системна боротьба з певною категорією корупційних злочинів, з вказанням не лише переліку таких злочинних дій, а й засобів боротьби з ними та забезпечення законних прав осіб, що постраждали від корупції.

Наступним вагомим міжнародним документом є Конвенція ООН проти корупції, яка була укладена у 2003 році (набула чинності у 2005 році). Цей документ справедливо можемо вважати програмним, оскільки факт його прийняття засвідчив готовність та спроможність світової спільноти здійснювати широкомасштабні заходи, спрямовані на протидію корупції. На сайті НАЗК зазначається, що «сьогодні це єдиний універсальний юридично обов'язковий інструмент для боротьби з корупцією. Так, 181 країна-підписант Конвенції здійснюють заходи, рекомендовані документом для подолання корупції» [86].

Конвенцією ООН проти корупції визначено широкий перелік корупційних дій, до яких віднесено: підкуп публічних посадових осіб (ст.ст. 15, 16), підкуп у приватному секторі (ст. 21); розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна публічною посадовою

особою (ст. 17); розкрадання майна у приватному секторі (ст. 22); зловживання впливом з корисливою метою (ст. 18); зловживання службовим становищем (ст. 19); незаконне збагачення (ст. 20); відмивання доходів від злочинів (ст. 23). Крім того, відповідно до положень Конвенції, корупційними вважаються і ті злочини, які є супутніми до актів корупції, зокрема такі, як вплив на правосуддя. У Конвенції також містяться норми стосовно превентивних заходів, міжнародної правової допомоги та міжнародної технічної допомоги.

Також Конвенцією ООН проти корупції передбачено процедуру повернення до держави походження активів, отриманих в результаті корупційної діяльності. Таке повернення відноситься до «основоположних принципів» Конвенції (глава 5). Йдеться зокрема про повернення фінансових активів, які були конфісковані. Раніше жоден з існуючих антикорупційних міжнародних договорів не встановлював і не передбачав такої можливості.

Конвенція ООН проти корупції містить вказівку стосовно уніфікації кримінального та кримінального процесуального законодавства у сфері протидії корупції. Зокрема, передбачався обов'язок щодо криміналізації діянь, пов'язаних з активним і пасивним підкупом за участю державних посадових осіб (ст. 15) та за участю посадових осіб міжнародних організацій (ст. 16).

У тексті ст. 15 Конвенції ООН проти корупції вказано, що «кожна держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання кримінально-караними наступних діянь, якщо вони вчинені умисно:

а) обіцянка, пропозиція або надання державній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи, з тим, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій під час виконання своїх службових обов'язків;

б) вимагання або прийняття державною посадовою особою, особисто або через посередників будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи чи іншої фізичної або юридичної особи, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій під час виконання своїх службових обов'язків».

У ст. 16 Конвенції ООН проти корупції зазначається, що «кожна держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинами умисно вчинених обіцянки, пропозиції або надання іноземній державній посадовій особі чи посадовій особі міжнародної організації, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи чи іншої фізичної або юридичної особи з тим, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій під час виконання свої посадових обов'язків для одержання або збереження комерційної чи іншої неправомірної переваги у зв'язку з веденням міжнародних справ»

Так, ст. 26 Конвенції ООН проти корупції передбачає обов'язок держав-учасниць вживати заходів, необхідних для встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у злочинах, що визначені цією Конвенцією, а також забезпечувати застосування щодо юридичних осіб, які притягуються до відповідальності, ефективних, пропорційних та стримуючих, кримінальних або некримінальних санкцій, у тому числі грошових. Однією із цілей запровадження інституту відповідальності юридичних осіб є позбавлення їх неправомірно одержаної вигоди. Конвенція ООН проти корупції вимагає від держав-учасниць «застосування конфіскації хабаря та доходів від злочину або майна чи грошей, вартість яких еквівалентна вартості хабаря чи цих доходів».

Вказана вимога була виконана шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» [87], відповідно до якого у

вітчизняне правове поле було введено інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб, включно з випадками вчинення корупційних правопорушень. Пізніше ці положення були закріплені в п. 2 ч. 1 ст. 65-1 Закону України «Про запобігання корупції», де вказується, що у разі вчинення від імені та в інтересах юридичної особи її уповноваженою особою кримінального правопорушення самостійно або у співучасті до юридичної особи у випадках, визначених Кримінальним кодексом України, застосовуються заходи кримінально-правового характеру [11].

Одночасно, при визначенні правового статусу інформаторів, Конвенція ООН проти корупції не містить категоричних вказівок та дозволяє державам-учасницям діяти самостійно. Зазначається наступне: «кожна держава-учасниця розглядає можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, які пов'язані зі злочинами, передбаченими вказаною Конвенцією, від будь-якого несправедливого поводження» (ст. 33).

Варто звернути увагу, що положення щодо правового статусу викривачів знайшли закріплення в Законі України «Про запобігання корупції», а саме у нормах Розділу 8, який має назву «Захист викривачів».

Конвенція ООН проти корупції, як і більшість антикорупційних міжнародних договорів, передбачає у ст. 63 створення спеціального механізму – моніторингу дотримання Конвенції самими державами-учасницями.

Окрім вказаних міжнародних документів, були також прийняті: Резолюція ООН «Практичні заходи із боротьби з корупцією» (1996), Міжамериканська конвенція проти корупції (1996), Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1996), Рекомендація Ради Європейського Союзу щодо кодексів поведінки державних службовців (2000) та ін.

У Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, що був прийнятий на 34-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1979 році, поняття корупції пропонувалося визначати у національних законодавствах, однак в загальному контексті «корупцію» запропоновано розглядати як «вчинення або не вчинення будь-якої дії при виконанні обов'язків або з причин цих обов'язків у результаті одержання подарунків, які приймаються чи вимагаються, обіцянок або стимулів кожного разу, коли має місце така дія або бездіяльність» [88, с. 5-12]. Встановлено, що поняття «корупція» передбачає не лише одержання неправомірної винагороди, а як наслідок – неналежну поведінку такої посадової особи після одержання такої вигоди чи подарунку, тобто вказується ще одна форма прояву корупції – зловживання владою або перевищення посадових повноважень. Також таке визначення дало змогу включити до складу поняття «корупція» і правомірну поведінку і законні дії посадової особи, якщо внаслідок їх вчинення були отримані певні блага чи переваги.

Управління ООН з наркотиків та злочинності здійснювало заходи, що спрямовувалися на запровадження та здійснення «Глобальної програми боротьби з корупцією», в межах якої був напрацьований та виданий «Антикорупційний набір інструментів», у якому надано визначення таким корупційним діям як хабарництво, розтрата, шахрайство, зловживання правом на розгляд, використання конфлікту інтересів, отримання незаконної винагороди, фаворитизм, кумівство. Особливістю вказаного «Антикорупційного набору інструментів» є те, що даний документ постійно оновлюється та доповнюється, завдяки чому його вважають одним з найважливіших рекомендаційних актів у сфері протидії корупції [89].

Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб був прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН у 1996 році у зв'язку із значним поширенням корупції у державному секторі та відсутністю в державах необхідних правових інструментів для запобігання корупції. Кодексом вперше у запроваджено узагальнені стандарти доброчесності державних

посадових осіб. Документом визначено поняття державної посадової особи, поняття конфлікту інтересів, звернута увага на проблему отримання незаконних подарунків. Своєю резолюцією, Генеральна асамблея ООН закликала держави запровадити норми Кодексу поведінки державних посадових осіб у національне законодавство та практику [90].

Декларація про боротьбу з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1997 році. В цьому документі Організація закликала держави здійснювати наступні заходи: «1. Приймати ефективні і конкретні заходи із боротьби з усіма формами корупції, хабарництва та пов'язаними з ними протиправними діями в міжнародних комерційних операціях, зокрема забезпечувати ефективне застосування чинних законів, що забороняють хабарі в міжнародних комерційних операціях, сприяти прийняттю законів з цією метою там, де їх не прийнято... 2. Ефективно та скоординовано встановити кримінальну відповідальність за дачу таких хабарів іноземним державним посадовим особам... 6. Розробляти або заохочувати розробку, у відповідних випадках, кодексів поведінки в галузі підприємницької діяльності... 8. Співпрацювати і надавати одна одній максимально можливу допомогу щодо кримінальних розслідувань та інших процесуальних дій, пов'язаних з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях... 10. Забезпечувати, щоб положення про нерозголошення банківської таємниці не перешкоджали й не заважали кримінальним розслідуванням або іншим процесуальним діям щодо корупції, хабарництва або пов'язаної з цим незаконної практики в міжнародних комерційних операціях; якомога більше сприяти урядам, які намагаються отримувати інформацію про такі операції» [91].

Палермська конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яку прийняли у 2000 році, визначила наступні обов'язкові ознаки корупції:

- пропозиція чи надання, вимагання або прийняття якої-небудь неправомірної переваги, в тому числі такої, яка зроблена навмисно;

- будь-яка неправомірно надана перевага включає в себе як матеріальну вигоду, так і переваги нематеріального характеру;

- корупційні діяння можуть бути вчинені як особисто, так і через посередників.

З-поміж інших видів злочинів Конвенція визначає три види корупційних діянь – активний підкуп (давання хабара), пасивний підкуп (отримання хабара) та пособництво (сприяння) у здійсненні підкупу. Варто зауважити, що Конвенцією охоплюються лише випадки корупції у публічному секторі [88]. У 2004 році вказана конвенція та Протоколи до неї були ратифіковані Україною [92].

Аналіз положень міжнародних конвенцій та договорів антикорупційного спрямування дає змогу стверджувати, що значна кількість міжнародно-правових норм поступово імплементуються у вітчизняне законодавство, в тому числі завдячуючи створеним контрольним механізмам за процесом виконання взятих нашою державою на себе зобов'язань.

III) закони України:

- загальний – «Про запобігання корупції» (2014) [11];

- профільний – «Про Національну поліцію» (2015) [18];

- спеціальний – «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» (2022) [93].

IV) підзаконні нормативно-правові акти, що видаються:

- Президентом України: указ Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14 жовтня 2014 р. № 808 [94]; указ Президента України «Про утворення Національного антикорупційного бюро України» від 16 квітня 2015 р. № 217 [95] та ін.;

- Кабінетом міністрів України: постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування, та осіб, які для цілей Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 13 червня 2000 р. № 950 [96]; постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 25 березня 2015 р. № 171 [97]; постанова КМУ «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки» від 29 квітня 2015 р. № 265 [98]; постанова КМУ «Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 24 лютого 2016 р. № 104 [99]; розпорядження КМУ «Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» від 5 жовтня 2016 р. № 803-р [100] та ін.;

- міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади: наказ МВС України «Про затвердження Положення про Управління запобігання корупції Міністерства внутрішніх справ України» від 27.08.2020 № 630 [101]; наказ МВС України «Про деякі питання реалізації антикорупційного законодавства у сфері захисту викривачів» від 28.01.2021 № 63 [102]; наказ МВС України «Про внесення змін до Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2020-2022 роки» від 10.05.2022 № 281 [103]; наказ МВС України «Про утворення робочої групи з оцінювання корупційних ризиків у Міністерстві внутрішніх справ України» від 22.11.2022 № 764 [104]; наказ Національної поліції України «Про затвердження Антикорупційної програми Національної поліції України на 2022-2024 роки» від 30.12.2021 № 1088 [105] та ін.

Варто зазначити, що адміністративно-правові норми у сфері запобігання корупції переважно містять гіпотезу та диспозицію, а санкції визначені в Кодексі України про адміністративні правопорушення [106] (в основному в Главі 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією»).

Характеризуючи адміністративно-правові відносини, як один з елементів механізму адміністративно-правового регулювання, слід проаналізувати складові їх будови (об'єкт, суб'єкти та зміст відносин). Так, об'єктом вказаних правовідносин виступає те щодо чого вони виникають, тобто сама корупція, законодавче визначення якої міститься в ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [11], її прояви. Суб'єктами правовідносин у сфері запобігання корупції виступають суб'єкти публічного та приватного права. Суб'єктів публічного права, в розумінні Закону України «Про запобігання корупції» можна розділити на дві групи: суб'єктів відповідальності, на яких поширюється дія вказаного закону, та суб'єктів, які притягають до відповідальності за порушення вказаного закону. Варто зазначити, що поліцейські входять до обидвох вказаних груп, оскільки є і суб'єктами відповідальності (підпункт «з» пункту 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»), і віднесені до числа спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (абзац 14 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання корупції»).

Зміст правовідносин – це зафіксовані в нормах права суб'єктивні права (можлива поведінка) та юридичні обов'язки (обов'язкова поведінка) учасників правовідносин. Одним з таких обов'язків у сфері запобігання корупції є дотримання поліцейськими встановлених заборон та обмежень.

С.О. Шатрава зазначає, що правовідносини є єдиною можливою формою реалізації органами Національної поліції своїх повноважень щодо запобігання корупції як безпосередньо всередині органів і підрозділів Національної поліції, так і ззовні. Саме правовідносини переводять статичну конструкцію «механізм адміністративно-правового запобігання корупції» в

площину практичної реалізації форм, методів, інструментів і правових актів у зазначеній сфері [62, с.90].

Акти реалізації правових норм приймаються суб'єктами запобігання корупції, носять диференційований характер та окреслюють правові форми, методи і засоби реалізації антикорупційної політики держави, зокрема в органах Національної поліції. Антикорупційні програми, які розробляються територіальними органами поліції на підставі Антикорупційної програми Національної поліції України на 2022-2024 роки, повинні максимально враховувати специфіку діяльності різних служб та підрозділів для покращення ефективності досягнення результатів у сфері запобігання корупції в поліцейському середовищі.

Важливу роль у досягненні бажаного результату у сфері запобігання корупції посідають адміністративно-правові засоби. Наукова література не містить чіткого і вичерпного переліку адміністративно-правових засобів.

Досліджуючи вказане питання, М.П. Гурковський вважає, що правові засоби запобігання корупції доцільно поділяти на правові стимули й антикорупційні обмеження (заборони). Автор зазначає, що заборони в законодавстві є найбільш поширеними й універсальними засобами впливу на різноманітні відносини, а їх особлива форма реалізації – дотримання. Стимулюючі заходи розглядаються як позитивні зобов'язування, які в окремих випадках забезпечуються застосуванням примусових заходів у разі невиконання обов'язків [107, с. 89].

Підтримуючи позицію О.В. Джафарової [108, с. 16] про те, що зобов'язання є основним правовим засобом, за допомогою якого реалізуються права, свободи та законні інтереси фізичних і юридичних осіб, С.О. Шатрава доводить, що «саме зобов'язання є основним правовим засобом запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції» [62, с. 88]. Погоджуючись з даним твердженням, все ж варто зауважити, що зобов'язання хоча і є основним правовим засобом запобігання корупції в Національній поліції, проте не єдиним.

М.П. Гурковський доходить до висновку, що адміністративно-правові засоби запобігання корупції в органах Національної поліції утворюють правовий режим, який є спеціальним до більш загального адміністративно-правового режиму державної служби та може бути охарактеризований як ординарний, постійно діючий, переважно заборонний адміністративно-правовий режим запобігання корупції в органах Національної поліції [107, с. 92].

Вважаємо такий підхід обґрунтованим, однак в даний час варто доповнити вказівкою на те, що адміністративно-правовий режим запобігання корупції в органах Національної поліції відбувається в період дії особливого правового режиму – воєнного стану в Україні [109].

Відповідно до підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 03.03.2022 № 2115 – IX, фізичні особи, фізичні особи - підприємці, юридичні особи, крім тих, які наділені бюджетними повноваженнями згідно із законодавством, подають облікові, фінансові, бухгалтерські, розрахункові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, подання яких вимагається відповідно до норм чинного законодавства в документальній та/або в електронній формі, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи. У підпункті 3 пункту 1 цього ж Закону вказується, що особи, які не мають фізичної можливості подати звітність чи документи протягом визначеного строку, у зв'язку з безпосередніми наслідками їх участі у бойових діях, звільняються від адміністративної та/або кримінальної відповідальності та подають звітність чи документи протягом одного місяця з дня закінчення наслідків, які унеможлилювали їх подання [109].

У роз'ясненні НАЗК № 4 від 07.03.2022 щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану (подання декларації,

повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок) голова НАЗК Олександр Новіков зазначив: «у ці тяжкі часи уповноважені особи Національного агентства разом з декларантами боронять рубежі нашої Батьківщини, тому спочатку перемога, а потім – декларування та перевірки» [110].

Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що якісне адміністративно-правове регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України має важливе значення для визначення оптимальних правових форм, методів і засобів реалізації антикорупційної політики в цій сфері і напряду впливає на ефективність функціонування його механізму. Вважаємо також, що для підвищення ефективності механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України варто продовжити удосконалення антикорупційного законодавства, зокрема, при розробці

Незважаючи на значну кількість проведених досліджень стосовно механізму адміністративно-правового регулювання та його елементів, єдиної позиції з цього питання серед науковців так і не вироблено. Тому узагальнивши думки вчених з цього питання, вважаємо за можливе запропонувати авторську дефініцію механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції, під яким розуміємо комплекс адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється імперативно-нормативне врегулювання діяльності, спрямованої на попередження корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень серед поліцейських.

Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції є складником більшої за обсягом категорії – адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в цілому, оскільки спрямований на виконання лише окремої функції держави –

запобігання корупції в органах Національної поліції за допомогою адміністративно-правових засобів.

Вважаємо, що застосування адміністративно-правових засобів запобігання корупції в органах Національної поліції має бути пріоритетним, оскільки має попереджувальний характер, завдяки чому впливає на регульовані відносини в цій сфері на ранньому етапі, утримуючи поліцейських від учинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, не допускає заподіяння шкоди. На думку респондентів, підвищення рівня ефективності здійснюваних антикорупційних заходів може бути досягнуто завдяки: спрощенню адміністративних процедур та прозорості їх виконання – 38%; розробці чітких алгоритмів дій у різних ситуаціях службової діяльності – 32%; запровадженню перевірки за допомогою поліграфа – 22%; запровадженню перевірки на добросовісність – 8% (Додаток Б).

Оскільки «запобігання корупції» передбачає вжиття превентивних, попереджувальних заходів і дій, спрямованих на недопущення вчинення корупційних проявів, а «протидія корупції», окрім названого включає ще й арсенал заходів і дій, що застосовуються для виявлення та розслідування вже вчинених корупційних правопорушень та притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності, вважаємо, що для чіткості визначення застосовуваних засобів та заходів доцільно розмежовувати поняття «механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції» та поняття «механізм адміністративно-правового регулювання протидії корупції», бо останнє, на нашу думку, є ширшим за обсягом та поглинає перше.

2.2. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України та місце в системі спеціальних суб'єктів у сфері протидії корупції

Фахівцями та дослідниками стверджується, що в Україні сформована дієва система суб'єктів, завданням яких є запобігання та протидія корупції в різних галузях життя суспільства відповідно до здійснюваної антикорупційної політики. Одним із принципів антикорупційної політики, який закріплений в Антикорупційній стратегії на 2021-2025 роки [111] є принцип усунення дублювання повноважень різними органами держави. З'ясування повноважень окремих державних органів набуває особливої ваги та може бути здійснено крізь призму аналізу їх правового статусу.

Розпочати розгляд даного питання варто з тези О.І. Беспалової, яка вважає, що поняття «адміністративно-правовий статус» є одним з видів загального поняття «правовий статус», а сама складова «статус» визначає становище, положення відповідного суб'єкта у соціальній системі, що виражається, здебільшого у правах та обов'язках; а елемент «правовий» говорить нам про те, що ці права та обов'язки містяться у відповідних нормативних актах, тобто отримали закріплення у нормах права [112].

На думку Ю.М. Кириченко, структурними елементами адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування як складної юридично-теоретичної конструкції є: мета їх утворення та функціонування, завдання, функції, предмети відання, повноваження, гарантії діяльності та юридичної відповідальності. Автор вважає, що саме такі елементи структури адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування є достатніми та необхідними для характеристики його змістовної складової. Визначальною рисою названих елементів виступає врегульованість нормами адміністративного права, їх самостійність (кожний з них має своє власне призначення), відносна стабільність у часі, взаємозв'язок і взаємозалежність один від одного [113, с. 46].

Л.Г. Чистоклетов розглядає адміністративно-правовий статус як конструкцію, яка складається із прав та обов'язків такого суб'єкта, гарантій їх реалізації та його юридичної відповідальності, що нормативно закріплені з

метою створення умов для виконання ним покладених на нього завдань та функцій [114, с. 89].

Є.С. Зеленський та О.М. Карпенко під адміністративно-правовим статусом підрозділів ювенальної превенції пропонують розуміти правове положення підрозділів в системі суспільно-правових відносин у сфері внутрішніх справ держави, яке визначається шляхом визначення змісту елементів адміністративно-правового статусу (цілі, завдання, функції, принципи діяльності підрозділів ювенальної превенції, їх повноваження, структура та підпорядкування) [115, с. 68]

Н.В. Лебідь пропонує до складових частин правового статусу органу держави і посади відносити такі елементи: цільовий блок; компетенція; організаційний блок; відповідальність. У цільовий блок, на думку автора, слід включити такі категорії, як «мета», «завдання», «функції» [116, с. 39-40].

Р.С. Мельник та В.М. Бевзенко розглядають правовий статус суб'єкта публічної адміністрації як сукупність критеріїв, які визначають зміст та межі діяльності суб'єктів публічної адміністрації і пропонують до них відносити: цільовий компонент правового статусу, організаційно-структурний компонент та компетенцію. Науковці зазначають, що саме зі змісту правового статусу учасники адміністративно-правових відносин можуть судити про роль та місце суб'єкта публічної адміністрації в таких відносинах, його мету й особливості поведінки, надані повноваження, взаємні відносини з іншими учасниками публічно-правових відносин [117, с. 172].

Подібний підхід підтримує також авторський колектив навчального посібника «Адміністративне право України» вказуючи, що в структурі адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади, як колективного суб'єкта, необхідно виділяти декілька окремих блоків складових елементів: цільовий, організаційно-структурний та компетенційний [118, с. 51].

М.С. Небеська [119, с. 74], аналізуючи думки різних вчених щодо основних елементів адміністративно-правового статусу органу державної

влади, доходить висновку про поширеність підходу запропонованого О.О. Бригінцем, відповідно до якого адміністративно-правовий статус органу державної влади включає в себе наступні компоненти:

1) цільовий, який включає в себе принципи, цілі, завдання та функції органу державної влади;

2) структурно-організаційний, який включає в себе регулювання порядку створення, реорганізації, ліквідації, процедури діяльності, право на офіційні символи, лінійну та функціональну підпорядкованість;

3) компетенційний, який включає в себе сукупність владних повноважень стосовно: а) прав та обов'язків, які пов'язані із здійсненням влади, участю в управлінських відносинах, а також правом видавати певні акти; б) підвідомчості, правового закріплення об'єктів, предметів і справ, на які поширюються владні повноваження [120, с. 172]

В подальшій роботі для з'ясування змісту адміністративно-правового статусу окремих державних органів у сфері запобігання корупції, ми будемо використовувати «блокову структуру», акцентуючи увагу не стільки на структурно-організаційному блоці, скільки на компетенційному та цільовому.

Ведучи мову про діяльність органів у сфері запобігання корупції спадає на думку коло суб'єктів правоохоронного спрямування. Однак, як влучно зазначає М.В. Ковалів, основною підставою для віднесення того чи іншого органу до правоохоронного є здійснення ним правоохоронної функції, з чим автор погоджується лише частково, оскільки в такому разі відбувається руйнування розмежування між правоохоронними органами та органами, які виконують правоохоронну функцію [121, с. 172].

На даний час експертами та дослідниками наголошується на впровадженні в Україні двох взаємопов'язаних напрямів у протидії корупції. До першого відносять звуження рівня корупційних проявів через системне проведення реформ у пріоритетних галузях, а до другого – удосконалення діяльності антикорупційних інституцій [122]. Варто зазначити, що обидва з

названих напрямів знайшли відображення в Антикорупційній стратегії на 2021-2025 роки, зокрема в частині розбудови та подальшого удосконалення загальної системи запобігання та протидії корупції.

У контексті здійснюваного дослідження, особливу увагу пропонуємо звернути на напрям пов'язаний із удосконаленням діяльності антикорупційних органів з огляду на нормативно-правове врегулювання їх повноважень щодо протидії корупції.

Дискусійним серед науковців залишається питання стосовно класифікації суб'єктів запобігання та протидії корупції.

Так, М.І. Мельник, досліджуючи дане питання зазначає, що виходячи зі змісту антикорупційної діяльності, функціонального призначення та кола повноважень, суб'єктів протидії корупції можна поділити на такі основні групи: 1) суб'єкти, які визначають і забезпечують реалізацію антикорупційної політики держави; 2) суб'єкти, які створюють і удосконалюють нормативно-правову базу протидії корупції; 3) суб'єкти, безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції; 4) суб'єкти, які здійснюють судовий розгляд справ про корупційні правопорушення (суд); 5) суб'єкти, діяльність яких спрямована на запобігання корупції; 6) суб'єкти, які здійснюють координацію антикорупційної діяльності; 7) суб'єкти, які реалізують контроль та нагляд за діяльністю суб'єктів безпосередньої правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції; 8) суб'єкти, які здійснюють поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь; 9) суб'єкти, які здійснюють фінансове, матеріально-технічне, інформаційне, науково-методичне забезпечення протидії корупції [123].

С.О. Шатрава пропонує наступну класифікацію суб'єктів запобігання корупції: а) за функціональним призначенням (суб'єкти формування антикорупційної політики та суб'єкти її реалізації); б) за порядком утворення (державні органи та громадські інститути); в) за колом повноважень (органи, які наділені нормотворчими повноваженнями; моніторинговими;

превентивними, юрисдикційними, оперативно-розшуковими, досудового розслідування, здійснення правосуддя тощо); г) спеціально створені суб'єкти для запобігання корупції та ті, до функціональних обов'язків яких запобігання корупції не входить, але вони здійснюють його поряд із здійсненням основних своїх функцій [124, с. 17].

О.І. Добровольський у межах власного дослідження розрізняє широкий і вузький перелік суб'єктів боротьби з корупцією. В залежності від особливостей застосування правового механізму протидії корупції, автор виділяє: 1) суб'єктів, що прямо здійснюють вживання заходів із протидії та запобігання корупції; 2) суб'єктів, що сприяють застосуванню заходів із протидії та запобігання корупції; 3) суб'єктів-координаторів, що здійснюють функції з координації (розподіл повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування із вживання заходів із протидії, боротьби та запобігання корупції [125, с. 102].

Б.М. Головкін вважає, що суб'єктів запобігання корупції можна поділити на чотири категорії: 1) суб'єкти із загальними повноваженнями у сфері протидії корупції; 2) суб'єкти зі спеціальними повноваженнями у сфері протидії корупції; 3) суб'єкти, що протидіють корупції в межах основних функцій; 4) суб'єкти, що беруть участь у здійсненні заходів запобігання і протидії корупції [126, с. 256].

Дослідниками також пропонується найпростіший поділ суб'єктів у сфері протидії корупції на загальних (органи загальної компетенції) та спеціальних (органи, що спеціально створені для здійснення заходів із протидії корупції).

Поділ суб'єктів на загальних та спеціальних ми використаємо при подальшому розгляді вказаного питання.

Аналізуючи правовий статус спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, вважаємо обґрунтованим здійснити певний історичний екскурс. Зокрема, в контексті розглядуваного питання, варто пригадати як це питання було врегульовано у Законі України «Про боротьбу з корупцією», щоб порівняти із чинним антикорупційним Законом. Так, у ст.

4 Закону України «Про боротьбу з корупцією» зазначалося про те, що боротьбу з корупцією ведуть відповідні підрозділи:

- а) міністерства внутрішніх справ України;
- а–1) податкової міліції;
- б) служби безпеки України;
- в) органів прокуратури України;
- г) військової служби правопорядку у Збройних Силах України;

інші органи та підрозділи, що створюються для боротьби з корупцією згідно з чинним законодавством [9].

У такий спосіб закон не лише визначав державні органи, які вели боротьбу з корупцією, а й вказував на те, що це мали здійснювати відповідні підрозділи визначених органів. Дана норма Закону України «Про боротьбу з корупцією» була за своєю суттю відсильною, оскільки для того, щоб з'ясувати «відповідний підрозділ» в системі певного органу необхідно було звертатись до положень тих законів, якими регламентувалася діяльність того чи іншого відомства або ж його окремого підрозділу, а також до положень внутрішньовідомчих актів, якими боротьба з корупцією відносилася до компетенції окремих підрозділів [127, с. 139].

Власне кажучи, такий підхід знайшов втілення у чинному Законі України «Про запобігання корупції» [11], в абзаці 14 частини 1 статті 1 якого зазначено, що «спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції - органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції».

Варто також зауважити, що попередньо діючий Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року [10], окреслював систему суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції шляхом їх поділу на дві групи. Так, ст. 5 вказаного Закону визначалися суб'єкти, які:

- 1) здійснюють цю діяльність;
- 2) приймають участь у здійсненні цієї діяльності.

Відповідно, суб'єктами першої групи були: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений орган з питань антикорупційної політики, органи державної влади, спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції (визначені в ст. 6 вказаного Закону), уповноважені підрозділи органів державної влади, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

До другої групи відносили: підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їх посадових та службових осіб, а також громадян та об'єднання громадян за їх згодою.

Діючий Закон України «Про запобігання корупції» не містить вказівок щодо системи суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції і переважно (окрім Розділу I – Загальні положення) присвячений Національному агентству з питань запобігання корупції. Проаналізувавши ряд нормативно-правових актів (Закони України «Про Службу безпеки України» [128] від 25 березня 1992 року, «Про Раду національної безпеки і оборони України» [129] від 5 березня 1998 року, «Про прокуратуру» [130] від 14 жовтня 2014 року, «Про національне антикорупційне бюро України» [131] від 14 жовтня 2014 року, «Про Національну поліцію» [18] від 2 липня 2015 року, «Про Державне бюро розслідувань» [132] від 12 листопада 2015 року, «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [133] від 10 листопада 2015 року, «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20 червня 2022 року [111]), які стосуються сфери запобігання і протидії корупції, можна дійти висновку про необхідність з'ясування адміністративно-правового статусу окремих органів, оскільки це стосується предметної області нашого дослідження.

При цьому зауважимо, що більше уваги буде приділено аналізу адміністративно-правового статусу тих органів, які запобігають та

протидіють правопорушенням, пов'язаним з корупцією, в межах адміністративного законодавства.

Отже, спочатку здійснимо аналіз правового статусу спеціальних суб'єктів у сфері протидії корупції.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції», НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Проаналізувавши положення ст. 11 вказаного Закону можна дійти висновку, що серед функцій НАЗК виділяють наступні:

- аналітичну (аналіз стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії корупції; опрацювання статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції);

- методичну (погодження антикорупційних програм державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, розробка типової антикорупційної програми юридичної особи; надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, захисту викривачів; розроблення проектів Антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії);

- організаційну (підготовка та подання в установленому законом порядку до Кабінету Міністрів України проекту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики; формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань; організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції; організація підготовки, перепідготовки і підвищення

кваліфікації з питань, пов'язаних із запобіганням корупції, працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадових осіб місцевого самоврядування (крім підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування); ведення Єдиного порталу повідомлень викривачів, Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики);

- контрольну (здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб; контроль та перевірка декларацій суб'єктів декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування);

- фінансову (затвердження розподілу коштів, виділених з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичних партій, відповідно до закону);

- координаційну (координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування корупційних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм; координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції; координація виконання міжнародних зобов'язань у сфері формування та реалізації антикорупційної політики,

співпраця з державними органами, неурядовими організаціями іноземних держав та міжнародними організаціями в межах своєї компетенції);

- правозастосовну (отримання та розгляд повідомлень, здійснення співпраці з викривачами, участь у забезпеченні їх правового та іншого захисту, перевірка дотримання законодавства з питань захисту викривачів, внесення приписів з вимогою про усунення порушень трудових (звільнення, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) та інших прав викривачів і притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями);

- інформаційну (інформування громадськості про здійснювані Національним агентством заходи щодо запобігання корупції, реалізація заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції; обмін інформацією з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями) [11].

Аналіз ст. 12 Закону України «Про запобігання корупції» дає можливість стверджувати про наділення НАЗК, окрім інших прав ще й правами правоохоронного спрямування, а саме:

1) отримувати заяви фізичних та юридичних осіб про порушення вимог вказаного закону та проводити таку перевірку за власною ініціативою;

2) проводити перевірки організації роботи із запобігання і виявлення корупції в державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, юридичних особах публічного права та юридичних особах, зокрема щодо підготовки та виконання антикорупційних програм, функціонування внутрішніх і регулярних каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, захисту викривачів;

3) вносити приписи про порушення вимог законодавства щодо етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог та обмежень, захисту викривачів;

4) звертатися до суду із позовами (заявами) щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, індивідуальних рішень, виданих (прийнятих) з порушенням встановлених вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів, укладених внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення;

5) ініціювати проведення службового розслідування, вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, надсилати до інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції матеріали, що свідчать про факти таких правопорушень;

6) складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Національного агентства, застосовувати передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення [11].

Передбачається, що у випадках виявлення порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» щодо етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, захисту викривачів або іншого порушення цього Закону НАЗК вносить керівнику відповідного органу, підприємства, установи, організації припис щодо усунення порушень законодавства, проведення службового розслідування, притягнення винної особи до встановленої законом відповідальності. Такий припис є обов'язковим для виконання, а про результати його виконання посадова особа, якій його адресовано, зобов'язана проінформувати НАЗК упродовж десяти робочих днів з дня одержання припису.

У разі виявлення ознак адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, уповноважені особи НАЗК складають протокол про таке правопорушення, який направляється до суду в порядку, визначеному НАЗК.

У разі виявлення ознак іншого корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення НАЗК затверджує обґрунтований висновок та надсилає його іншим спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції. Такий висновок також є обов'язковим для розгляду, а про результати його розгляду слід повідомити НАЗК не пізніше п'яти днів після отримання повідомлення про вчинене правопорушення [11].

Враховуючи вищенаведене, доходимо висновку, що окрім формування та реалізації державної антикорупційної політики (як це визначено в ст. 4 Закону), НАЗК наділене певними повноваженнями в сфері правозастосовної діяльності, яка за своїм характером є більше протидією, аніж запобіганням. Така особливість зумовлена тим, що НАЗК відповідно до абзацу 14 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» віднесено до числа «спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції». Виходячи з цих міркувань, логічним є припущення про те, що назва вказаного антикорупційного закону мала би відображати обидва аспекти діяльності НАЗК і звучати, як «Про запобігання і протидію корупції». Варто окремо звернути увагу на те, що значна кількість законів, які стосуються правового статусу тих чи інших державних органів не відображають окремих елементів цього статусу (наприклад: мети, цілей, функцій, завдань, предмету відання, тощо), що певним чином ускладнює з'ясування вказаних питань.

Національне антикорупційне бюро України (далі - НАБУ) є державним правоохоронним органом, до повноважень якого віднесено попередження, виявлення та припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених законодавством до його компетенції, а також вжиття заходів із протидії щодо вчинення нових правопорушень у розглядуваній сфері. Завданням НАБУ є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [131].

Відповідно до п. 5 ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» в Офісі Генерального прокурора утворено (на правах самостійного структурного підрозділу) Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (далі - САП), на яку окрім інших покладається функція щодо здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України [130]. Оскільки діяльність САП безпосередньо пов'язана з діяльністю НАБУ і стосується виключно кримінальних проваджень, то ми пропонуємо зосередити увагу на органах прокуратури, які беруть участь у провадженні в справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.

До засад діяльності прокуратури, окрім інших, належать неухильне дотримання вимог професійної етики та поведінки, а також прозорості діяльності. У зв'язку з цим Генеральний прокурор щороку до 1 квітня подає до Верховної Ради України звіт про діяльність прокуратури, який повинен містити інформацію про забезпечення законності та доброчесності у діяльності прокуратури, зокрема про:

кількість перевірок доброчесності прокурорів, проведених підрозділами внутрішньої безпеки, та інформацію щодо прийнятих за такими перевітками рішень;

кількість проведених службових розслідувань, інформацію щодо приводів і підстав для їх призначення та проведення і щодо прийнятих рішень за результатами проведення таких службових розслідувань;

кількість звернень та судових справ щодо відшкодування державою шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю прокурора, та розмір такої шкоди, відшкодований державою за звітний період, а також кількість судових справ щодо зворотної вимоги держави до прокурорів та сума коштів, витребувана за задоволеними судом зворотними вимогами держави;

кількість дисциплінарних скарг щодо прокурорів, інформацію щодо прийнятих рішень за результатами розгляду таких скарг, зокрема кількість

рішень про наявність дисциплінарних проступків прокурорів та про накладені (застосовані) дисциплінарні стягнення [130].

Окрім здійснення внутрішнього контролю, за діяльністю прокуратури здійснюється і зовнішній контроль, зокрема судовий. Як вказує Л.Г. Чистоклетов та інші автори, предметом такого контролю є безпосередня діяльність органів прокуратури, зокрема законність та обґрунтованість такої діяльності у контексті ухвалення управлінських чи процесуальних рішень [134].

Відповідно до положень ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», на неї покладено виконання таких функцій:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених даним Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [130].

Прокуратура України виконує вказані функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Статтею 22 вказаного Закону деталізується функція підтримання державного обвинувачення в суді з вказівкою на те, що прокурор здійснює його в судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України. Відповідно до ч. 3 ст. 23 цього ж Закону, прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних

повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу [130].

Із наведеного доходимо висновку, що участь прокурора є обов'язковою лише в межах кримінального провадження. Абсолютно інша ситуація склалася з участю прокурора у провадженні в справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Так, після внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП), а саме у ч. 5 ст. 7 КУпАП, прокурори здійснюють нагляд лише за додержанням законів при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Таким чином, прокурор не є стороною у провадженні в справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією і позбавлений можливості належного реагування у випадку незгоди із прийнятим суддею рішенням.

Так, у 2015 р. судами було прийнято рішення по 2066 протоколах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 346 адміністративних справ було закрито. За цей період було внесено 157 подань на незаконні судові рішення, з яких 32 було задоволено (Додаток Г).

У 2016 р. судами було прийнято рішення по 2665 протоколах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 765 адміністративних справ було закрито. За цей період було внесено 286 подань на незаконні судові рішення, з яких 105 було задоволено (Додаток Г).

У 2017 р. судами було прийнято рішення по 4521 протоколах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 1942 адміністративних справ було закрито. За цей період було внесено 548 подань на незаконні судові рішення, з яких 68 було задоволено (Додаток Г).

У 2018 р. судами було прийнято рішення по 9237 протоколах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 4384

адміністративних справ було закрито. За цей період було внесено 845 подань на незаконні судові рішення, з яких 8 було задоволено (Додаток Г).

У 2019 р. судами було прийнято рішення по 11235 протоколах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 5476 адміністративних справ було закрито. За цей період було внесено 41 подань на незаконні судові рішення, з яких 3 було задоволено (Додаток Г).

У 2020 р. судами було прийнято рішення по 10853 протоколах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 3703 адміністративних справ було закрито. За цей період було внесено 8 подань на незаконні судові рішення, з яких жодне не було задоволено (Додаток Г).

У 2021 р. судами було прийнято рішення по 13330 протоколах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 3237 адміністративних справ було закрито. За цей період було внесено 2 подання на незаконні судові рішення, з яких жодне не було задоволено (Додаток Г).

Протягом 9 місяців 2022 р. судами було прийнято рішення по 4558 протоколах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 1428 адміністративних справ було закрито. За цей період жодного подання на незаконні судові рішення не вносилося (Додаток Г).

Наведені дані переконливо свідчать про те, що інститут прокурорського реагування був вагомим інструментом забезпечення законності під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Відповідно до вимог ст. 221 КУпАП справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією розглядаються суддями районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів. Положення ч. 3 ст. 294 КУпАП вказують, що постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена протягом десяти днів з дня винесення постанови особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником, а також прокурором у випадках, передбачених ч. 5 ст. 7 та ч. 1 ст. 287 КУпАП. Санкції статей, вміщених в Главі 13-А КУпАП «Адміністративні

правопорушення, пов'язані з корупцією» не є такими, що підпадають під дію ч. 5 ст. 7 КУпАП, а тому прокурор не може здійснювати нагляд і подавати апеляційну скаргу. Зрозуміло, що у випадку винесення «бажаного» для правопорушника рішення суду, ні він особисто, ні його законний представник чи захисник не будуть оскаржувати постанову судді у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією. Потерпілий, як фізична особа чи його представник – відсутні, оскільки ці правопорушення завдають шкоди охоронюваним державою суспільним інтересам, які по суті ніхто не представляє, бо адміністративне законодавство не передбачає для прокурорів функції представництва в суді законних інтересів держави, як це має місце у кримінальному процесуальному законодавстві. Враховуючи вищенаведене, вважаємо за доцільне внесення змін до КУпАП з тим, щоб виправити вказану ситуацію, шляхом доповнення ч. 5 ст. 7 КУпАП словами «..., а також при розгляді справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією».

Варто також звернути увагу на те, що впродовж тривалого часу органи прокуратури були визначені відповідальними за здійснення координації діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією [135]. Однак після видання наказу Генерального прокурора [136] про втрату чинності наказом Генеральної прокуратури України від 16.01.2013 № 1/1гн «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» функція координації у сфері протидії корупції покладена на НАЗК.

Ще одним органом віднесеним до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції є Національна поліція України, яка відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» визначається як центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Стаття 2 вказаного Закону вказує, що завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [18].

У 2020 році Закон України «Про Національну поліцію» доповнено чіткою вказівкою про те, що на працівників поліції (поліцейських та державних службовців) поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції».

У розділі 2 Закону України «Про Національну поліцію» визначено принципи її діяльності, першим з яких визначено принцип верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Людино центристський підхід знаходить продовження у принципі взаємодії з населенням на засадах партнерства, що відображається в тому, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції [18].

У науковій літературі виділяють види поліцейської діяльності, під якими розуміють сукупність взаємодіючих складових компонентів (внутрішньо організаційного та зовнішньо організаційного), які різняться між собою за характером суспільних відносин, що є предметом регулювання; за конкретними завданнями та функціями, які виконують відповідні служби, підрозділи та поліцейські під час службової діяльності [137, с. 16].

Внутрішньо організаційна адміністративна діяльність за своєю суттю є управлінською та передбачає виконання суб'єктами управління функцій щодо організації злагодженої роботи усіх органів і підрозділів Національної поліції. Така діяльність охоплює організаційно-штатну роботу (розроблення типових структур, типових штатів, переліків посад і штатних нормативів;

створення, реорганізацію та ліквідацію органів і підрозділів; затвердження штатів і внесення змін до них тощо), роботу з кадрового забезпечення (підбір і розстановку персоналу поліції; професійну підготовку, проходження служби тощо), здійснення відомчого контролю та застосування заходів дисциплінарної відповідальності, діяльність щодо безпосереднього управління (підготовку та прийняття управлінського рішення, організацію виконання й перевірку реалізації такого рішення) [138, с. 21].

Зовнішньо організаційна адміністративна діяльність – це діяльність пов'язана з практичною реалізацією завдань поліції, визначених у ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію». Окремими напрямками зовнішньої адміністративної діяльності є:

1) обліково-реєстраційна (наприклад, реєстрація заяв, повідомлень та іншої інформації про правопорушення та інші події; реєстрація справ про адміністративні правопорушення та ін);

2) дозвільно-ліцензійна (наприклад, видача дозволів та ліцензій у сфері дозвільної системи; погодження документів у сфері безпеки дорожнього руху та інше);

3) адміністративно-юрисдикційна (здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення; виконання адміністративних стягнень);

4) контрольна-наглядова (здійснення нагляду за дотриманням правил дозвільної системи, безпеки дорожнього руху, адміністративного нагляду тощо);

5) охоронна (забезпечення охорони власності фізичних та юридичних осіб);

6) профілактична (профілактика правопорушень у громадських місцях та з боку осіб, схильних до їх вчинення) [137, с. 17-19].

Власне в межах виконання завдань адміністративно-юрисдикційної діяльності, органи Національної поліції реалізують свій статус спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції. Вважаємо, що пропонуваній поділ адміністративної діяльності можливо застосувати при

розгляді повноважень окремих підрозділів поліції у сфері запобігання та протидії корупції. Проаналізувавши підзаконні та відомчі нормативно-правові акти доходимо висновку, що здійснення антикорупційної адміністративно-юрисдикційної діяльності в її зовнішньому прояві покладено на Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, а внутрішня – на Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України та Управління запобігання корупції Національної поліції України.

У даному підрозділі ми зосередимо увагу на діяльності Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України [139].

Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України (далі - ДСР) є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України, який бере участь у реалізації державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Одним із завдань ДСР є реалізація повноважень Національної поліції України в частині боротьби з організованою злочинністю, злочинністю в органах державної влади та місцевого самоврядування, протидії корупції, захисту прав і свобод людини і громадянина та об'єктів права власності від протиправних посягань, а саме: протидія корупції серед посадових осіб на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», вжиття заходів з метою виявлення корупційних правопорушень і правопорушень, пов'язаних з корупцією, та їх припинення відповідно до законодавства України [140].

Відповідно до статистичних даних розміщених на сайті Національної поліції України можна проаналізувати динаміку притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією.

Так, у 2015 р. до суду було направлено 2147 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 246 було

складено працівниками Національної поліції. Прийнято рішень з накладенням штрафу по 1720 протоколах: за ст.172-2 КУпАП – 1; за ст.172-4 КУпАП – 117; за ст.172-5 КУпАП – 66; за ст.172-6 КУпАП – 774; за ст.172-7 КУпАП – 727; за ст.172-8 КУпАП – 8; за ст.172-9 КУпАП – 26 (Додаток В).

У 2016 р. до суду було направлено 2994 протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 1342 було складено працівниками Національної поліції. Прийнято рішень з накладенням штрафу по 1900 протоколах: за ст.172-4 КУпАП – 122; за ст.172-5 КУпАП – 32; за ст.172-6 КУпАП – 199; за ст.172-7 КУпАП – 1521; за ст.172-8 КУпАП – 16; за ст.172-9 КУпАП – 10 (Додаток В).

У 2017 р. до суду було направлено 5846 протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 5846 було складено працівниками Національної поліції. Прийнято рішень з накладенням штрафу по 2579 протоколах: за ст.172-4 КУпАП – 44; за ст.172-5 КУпАП – 3; за ст.172-6 КУпАП – 1107; за ст.172-7 КУпАП – 1370; за ст.172-8 КУпАП – 0; за ст.172-9 КУпАП – 3 (Додаток В).

У 2018 р. до суду було направлено 10110 протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 10110 було складено працівниками Національної поліції. Прийнято рішень з накладенням штрафу по 4853 протоколах: за ст.172-4 КУпАП – 25; за ст.172-5 КУпАП – 3; за ст.172-6 КУпАП – 3781; за ст.172-7 КУпАП – 1038; за ст.172-8 КУпАП – 4; за ст.172-9 КУпАП – 2 (Додаток В).

У 2019 р. до суду було направлено 11229 протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 11229 було складено працівниками Національної поліції. Прийнято рішень з накладенням штрафу по 5759 протоколах: за ст.172-4 КУпАП – 6; за ст.172-5 КУпАП – 1; за ст.172-6 КУпАП – 5180; за ст.172-7 КУпАП – 570; за ст.172-8 КУпАП – 0; за ст.172-9 КУпАП – 1 (Додаток В).

У 2020 р. до суду було направлено 11994 протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 11994 було складено

працівниками Національної поліції. Прийнято рішень з накладенням штрафу по 7150 протоколах: за ст.172-4 КУпАП – 8; за ст.172-5 КУпАП – 9; за ст.172-6 КУпАП – 5079; за ст.172-7 КУпАП – 2051 (Додаток В).

У 2021 р. до суду було направлено 14152 протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 14152 було складено працівниками Національної поліції. Прийнято рішень з накладенням штрафу по 10093 протоколах: за ст.172-4 КУпАП – 10; за ст.172-5 КУпАП – 4; за ст.172-6 КУпАП – 5187; за ст.172-7 КУпАП – 267; за ст.172-8 КУпАП – 3; за ст.172-9 КУпАП – 1 (Додаток В).

За 9 місяців 2022 р. до суду було направлено 5115 протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, з яких 5115 було складено працівниками Національної поліції. Прийнято рішень з накладенням штрафу по 3130 протоколах: за ст.172-4 КУпАП – 6; за ст.172-5 КУпАП – 1; за ст.172-6 КУпАП – 1326; за ст.172-7 КУпАП – 129 (Додаток В).

Варто зауважити, що впродовж 2021-2022 років значно зросла активність НАЗК щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, однак у статистичній відомості за формою № 1-КОР вони не знайшли відображення в розрізі видів правопорушень, через що числова частина є дещо відмінною і не дає цілісного уявлення про ситуацію в розрізі окремих статей КУпАП. Разом з цим, відповідно до ст. 18-4 Закону України «Про запобігання корупції» має бути запущена інформаційна система моніторингу реалізації державної антикорупційної політики, яка буде забезпечувати відкритий цілодобовий доступ через офіційний веб-сайт НАЗК до наявної в Національного агентства інформації, що, зокрема, включатиме і статистичні дані про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Також можемо прослідкувати зростаючу активність працівників Національної поліції щодо складання та направлення на розгляд суду протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Починаючи з 2018 року 100% протоколів є направленими працівниками

Національної поліції, що свідчить про їх лідируючу роль серед інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Звісно, розподіл спеціальних суб'єктів антикорупційної діяльності на тих, які здійснюють запобігання та тих, які протидіють є доволі умовним, оскільки, як стверджує Ю.С. Назар досліджуючи питання взаємодії, окремі суб'єкти здійснюють кілька видів діяльності та взаємодіють один з одним [141, с. 279].

Переходячи до аналізу правового статусу загальних суб'єктів у сфері запобігання і протидії корупції слід зауважити, що серед експертів, науковців та дослідників не має єдиного підходу до критеріїв їх віднесення до цієї групи, рівно ж як і нема їхнього вичерпного переліку.

Вважаємо, що до них можна віднести: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи з питань антикорупційної політики, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також їхні уповноважені підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції, громадські об'єднання та громадян.

Відповідно до ст. 107 Конституції України Рада національної безпеки і оборони України (далі - РНБО) є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України [142]. Головою РНБО є Президент України, який формує персональний склад цього органу. На виконання визначених у законі функцій, РНБО координує і контролює діяльність органів виконавчої влади з протидії корупції, забезпечення громадської безпеки та боротьби із злочинністю з питань національної безпеки і оборони.

Для забезпечення здійснення передбачених Конституцією України повноважень, Президентом України утворено Національну раду з питань антикорупційної політики, яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України. Відповідно до положення про цей орган основними завданнями Національної ради є:

1) підготовка та подання Президентіві України пропозицій щодо визначення, актуалізації та вдосконалення антикорупційної стратегії;

2) здійснення системного аналізу стану запобігання і протидії корупції в Україні, ефективності реалізації антикорупційної стратегії, заходів, що вживаються для запобігання і протидії корупції;

3) підготовка та надання Президентіві України узгоджених пропозицій щодо поліпшення координації та взаємодії між суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання і протидії корупції;

4) оцінка стану та сприяння реалізації рекомендацій Групи держав проти корупції (ГРЕКО), Організації економічної співпраці і розвитку (OECD), інших провідних міжнародних організацій щодо запобігання і протидії корупції, підвищення ефективності міжнародного співробітництва України у цій сфері;

5) сприяння науково-методичному забезпеченню з питань запобігання і протидії корупції [94]. Поточну роботу із супроводження діяльності Національної ради, розгляд звернень та пропозицій із питань, що відносяться до компетенції Національної ради, здійснює відповідний підрозділ Офісу Президента України. Наукове супроводження діяльності Національної ради здійснюється Національним інститутом стратегічних досліджень.

У Верховній Раді України функціонує Комітет з питань антикорупційної політики, до предмету відання якого віднесено: формування антикорупційної політики; проведення антикорупційної експертизи законопроектів, поданих суб'єктами права законодавчої ініціативи; запобігання та протидія корупції; запобігання корупції в діяльності юридичних осіб; запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; правила етичної поведінки на публічній службі; фінансовий контроль стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування; відповідальність за вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією; правове регулювання та організація діяльності Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань

запобігання корупції, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; діяльність інших правоохоронних і державних органів в частині їх повноважень у сфері запобігання та протидії корупції; державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції [142].

В структурі Кабінету Міністрів України функціонує Департамент з питань безпеки, оборони, діяльності органів юстиції та запобігання корупції [143].

Державне бюро розслідувань (далі - ДБР) є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції. До завдань, які вирішує ДБР відносяться запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

- злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої - третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

- злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України [132].

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення

та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими. Функціями, які виконує даний орган є:

1) проведення аналізу статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації про виявлення, розшук та управління активами;

2) підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань;

3) здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді);

4) організація здійснення заходів, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управління активами;

5) формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні;

6) здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями;

7) участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших кримінальних правопорушень;

8) надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам та суддям з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управління активами;

9) інші функції, визначені законом [133].

Аналіз виконуваних функцій дає можливість зробити висновок про те, що діяльність вказаного органу не належить до сфери запобігання корупції, а радше до протидії корупції, в частині забезпечення відшкодування завданих збитків. Серед наведеного вище переліку не передбачено здійснення юрисдикційних функцій, хоча ст. 11 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» вже передбачено повноваження працівників органу відповідно до розподілу обов'язків складати протоколи про адміністративні правопорушення у справах, які належать до повноважень Національного агентства.

Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX до повноважень НАЗК були внесені зміни. Зокрема, передбачається створення Координаційної робочої групи з питань антикорупційної політики при НАЗК зі статусом консультативно-дорадчого органу, співголовами якого за посадами мають стати Голова НАЗК та Міністр Кабінету Міністрів України. Персональний склад Координаційної робочої групи повинен затверджуватися Кабінетом Міністрів України.

До її складу повинні увійти виконавці заходів державної антикорупційної програми з виконання Антикорупційної стратегії та народні депутати України (за їх згодою). До основних завдань цього консультативно-дорадчого органу віднесено: сприяння координації дій органів державної влади щодо реалізації Антикорупційної стратегії і виконання заходів державної антикорупційної програми з її виконання; підготовку пропозицій щодо формування та реалізації державної антикорупційної політики (у тому числі щодо удосконалення нормативно-правової бази) [111].

Розглядаючи дане питання не можна оминати увагою Вищий антикорупційний суд, який є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судустрою України. У ст. 3 Закону України «Про Вищий

антикорупційний суд» вказано, що його завданням є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства, а також здійснення правосуддя у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», у порядку адміністративного судочинства [144]. Вважаємо, що Вищий антикорупційний суд хоча і відноситься до антикорупційних органів, та все включати його до загальних суб'єктів протидії у сфері корупції є недоцільним, оскільки представляючи судову гілку влади він займає окреме важливе місце в системі відправлення правосуддя, забезпечуючи тим самим принцип невідворотності покарання за вчинені кримінальні правопорушення.

В даному контексті варто також згадати такий орган, як Служба безпеки України (далі - СБУ), що є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України [128]. Протягом багатьох років спеціальні підрозділи боротьби з корупцією та організованою злочинністю СБУ були суб'єктами протидії корупції, в тому числі й в частині складання протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Однак, з прийняттям Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» [145] до Закону України «Про Службу безпеки України» були внесені зміни і тепер СБУ не має завдань пов'язаних з протидією у сфері корупції. Аналізуючи положення Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» також доходимо висновку про відсутність у цього органу завдань пов'язаних з протидією корупції.

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни наділені значними правами у сфері протидії корупції. Зокрема, вони можуть: повідомляти широкому колу уповноважених суб'єктів про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів; запитувати та одержувати від державних органів та органів влади інформацію про діяльність щодо запобігання корупції; проводити та замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів або досліджень (наукових, соціологічних); проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції; здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству та ін. [11]

Проаналізувавши окремі елементи адміністративно-правового статусу різних суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції вважаємо за доцільне запропонувати їх наступну класифікацію з урахуванням їх функціонального призначення та виконуваних завдань:

2) загальні суб'єкти, до яких можемо віднести:

а) органи публічної влади – Президент України (Національна рада з питань антикорупційної політики), Верховна Рада України (Комітет з питань антикорупційної політики), Кабінет Міністрів України (Департамент з питань безпеки, оборони, діяльності органів юстиції та запобігання корупції), державні органи та органи місцевого самоврядування;

б) громадські організації, громадяни;

2) спеціальні суб'єкти, до яких можемо віднести органи:

а) визначені в Законі України «Про запобігання корупції» – органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;

б) правоохоронної спрямованості – Державне бюро розслідувань, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

3) суб'єкти координаційної спрямованості – Рада національної безпеки і оборони при Президентові України, Координаційна робоча група з питань антикорупційної політики при НАЗК.

2.3. Поліцейські як суб'єкти адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією

Як ми уже з'ясували у попередньому підрозділі, органи Національної поліції віднесені Законом України «Про запобігання корупції» до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Водночас, відповідно до проведеного третього національного опитування населення та представників бізнесу для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні, яке було проведено у кінці 2021 року, саме для населення найбільш пріоритетним є очищення від корупції медичної сфери (46,9%) та судової системи (42,2%), а далі йде інша діяльність органів правопорядку – Національної поліції, СБУ, прокуратури (32,6%). Найчастіше громадяни стикаються із корупцією під час перевірки документів патрульною поліцією на стаціонарних постах: про ознаки корупції в такій ситуації заявив кожен третій (33,8%) з тих, хто мав досвід спілкування з правоохоронними органами. Друге місце в рейтингу корупційних практик поділили ситуації, коли респонденти робили неофіційні платежі правоохоронцю або надавали йому послуги для уникнення (або зменшення) відповідальності за порушення Правил дорожнього руху або під час перевірки поліцією документів (про наявність корупційного досвіду в таких ситуаціях заявили 28,2% та 27,0% респондентів відповідно). Наступне місце посідає ситуація, коли пропонується вдатися до корупційних практик для уникнення (або зменшення) відповідальності за адміністративне

правопорушення (про це заявили 23,2% опитаних). Через недостатню кількість відповідей про кожну корупційну ситуацію статистичний аналіз щодо того, хто саме був ініціатором (громадяни чи співробітники правоохоронних органів), провести не вдалося. Загалом 17,4% українців, які мали контакти з правоохоронними органами, виступали у ролі ініціаторів корупційних відносин (або 34,6% з тих, хто перебував у контактних корупційних ситуаціях). Утім, за словами респондентів, працівники правоохоронних органів виступають ініціаторами корупційних відносин удвічі частіше: про те, що від респондентів або членів їхніх родин вимагали зробити неофіційні платежі правоохоронцям (грошові кошти або подарунки) або надати останнім послуги, заявляють 35,7% респондентів, які мали контакти з правоохоронними органами (або 71,1% від тих, хто перебував у контактних корупційних ситуаціях) [146, с. 40]. Таким чином, можемо констатувати, що проблема поширеності корупції в органах Національної поліції залишається актуальною і вимагає невідкладного вирішення та жорсткого реагування на кожен такий факт. Саме невідворотність покарання за вчинене правопорушення пов'язане з корупцією та очищення лав Національної поліції від працівників, які вчинили такі правопорушення набуває особливої ваги.

В даному контексті, питання, що стосується визначення кола суб'єктів відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією можна віднести до розряду першочергових питань у правозастосовній діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» суб'єктами, на яких поширюється його дія є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники

центральных органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки;

г) судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої ради правосуддя, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді);

д) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, особи начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, особи, які мають спеціальні звання Бюро економічної безпеки України;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного

бюро України, Бюро економічної безпеки України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, і центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику;

є) Голова, заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;

ж) члени Центральної виборчої комісії;

з) поліцейські;

и) посадові та службові особи інших державних органів, у тому числі Фонду соціального страхування України та Пенсійного фонду, органів влади Автономної Республіки Крим;

і) члени державних колегіальних органів, у тому числі уповноважені з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель;

ї) Керівник Офісу Президента України, його Перший заступник та заступники, уповноважені, прес-секретар Президента України;

й) Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його помічники, радники, помічники, радники Президента України (крім осіб, посади яких належать до патронатної служби та які обіймають їх на громадських засадах);

к) члени правління Фонду соціального страхування України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Пенсійного фонду, Наглядової ради Пенсійного фонду;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, члени Ради Національного банку України (крім Голови Національного банку України), особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної

організації, що має на меті одержання прибутку, господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

в) представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу», Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», і при цьому не є особами, зазначеними у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої цієї статті;

г) особи, визнані такими, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами) відповідно до Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)»;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, - у випадках, передбачених цим Законом;

4) кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом [11].

Варто звернути увагу на те, що з моменту запровадження норм антикорупційного законодавства і до тепер коло суб'єктів відповідальності за корупцію постійно змінювалось, як правило в сторону їх збільшення, а працівники органів внутрішніх справ, в нинішньому розумінні – поліцейські, завжди визнавались суб'єктами вчинення корупційних правопорушень [147, с. 150].

Як нами вже було встановлено раніше, заходи Національної поліції у сфері запобігання і протидії корупції здійснюються у двох формах: зовнішній, яка поширюється на невідпорядкованих суб'єктів, та внутрішній, за допомогою якої чиниться вплив всередині поліцейської системи.

Науковці, аналізуючи норми актів законодавства, що характеризують правовий статус, намагаються з'ясувати особливості таких органів чи підрозділів, встановити критерії для їх класифікації.

Так, Р.В. Мельничук з'ясовуючи зміст та особливості реалізації адміністративно-правового статусу Національної поліції України у сфері запобігання корупційним ризикам у системі поліції, доходить до висновку про те, що він здійснюється на трьох рівнях, де перший програмно-цільовий рівень охоплює загальні аспекти забезпечення виконання відповідних приписів державної антикорупційної політики всією системою органів (закладів, установ) поліції; структурно-організаційний рівень – передбачає налагодження спільної діяльності відомчих структурних підрозділів, спеціалізованих на попередженні, виявленні та протидії корупційним діянням працівників поліції; на функціонально-компетентнісному рівні уповноваженими структурними підрозділами із запобігання корупції здійснюється відповідна відокремлена антикорупційна діяльність [148, с. 5]. Тобто автором в основу класифікації закладається «рівневий» підхід, що є цілком нормальним і застосовним відповідно до ієрархічної побудови системи поліції.

С.М. Алфьоров, беручи за основу такий критерій як обсяг повноважень та ступінь участі суб'єкта в адміністративно-правовому механізмі протидії корупції в ОВС виділяє такі їх види: 1) ті, що здійснюють координацію, спрямовують, визначають та контролюють діяльність із протидії корупції в ОВС; 2) ті, що наділені правом виявляти, фіксувати та розслідувати корупційні правопорушення в ОВС; 3) ті, які в процесі виконання функцій в ОВС своєю діяльністю сприяють протидії корупції; 4) ті, які сприяють протидії корупції в межах інших покладених на них функцій і завдань [149, с. 27].

С.О. Шатрава обґрунтовує позицію, що до суб'єктів запобігання корупції в органах Національної поліції доцільно віднести: 1) суб'єктів, які були спеціально створенні для забезпечення моніторингу, організації і контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, оцінку корупційних ризиків щодо запобігання корупції з боку посадових осіб Національної поліції; 2) підрозділи кадрового забезпечення, 3) керівників органів і підрозділів Національної поліції всіх рівнів [150, с. 30].

Звісно, з цього питання є багато міркувань різних дослідників, які висловлювалися у різний час, а тому не применшуючи їх важливості для визначення теоретичних засад визначення критеріїв для проведення класифікації вказаних суб'єктів, вартує наголосити на практичній актуальності висловлених позицій, оскільки вони дещо змінилися. Цьому слугувала зміна як ключових актів антикорупційного законодавства, так і відомчого. Опираючись на висловлену раніше позицію, у цьому підрозділі ми присвятимо увагу розгляду питань пов'язаних із адміністративно-правовим статусом тих підрозділів Національної поліції, які здійснюють заходи із запобігання та протидії корупції стосовно поліцейських.

Так, відповідно до Положення про Управління запобігання корупції Національної поліції України (далі - Управління), цей підрозділ є:

- самостійним та функціонально незалежним структурним підрозділом у центрального органу управління поліції;

- уповноваженим підрозділом з питань запобігання та виявлення корупції центрального органу управління поліції [151].

До завдань Управління відноситься:

- розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією в НПУ;

- організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності НПУ, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення Голові НПУ відповідних пропозицій;

- здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів у центральному органі управління поліції, сприяння його врегулюванню, інформування Голови НПУ та НАЗК про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання;

- перевірка факту подання суб'єктами декларування, які проходять службу (працюють) у центральному органі управління поліції декларацій, та повідомлення НАЗК про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій у визначеному у відповідно до закону порядку;

- здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства у НПУ;

- здійснення повноважень у сфері забезпечення захисту викривачів відповідно до Закону [151].

Для виконання покладених завдань вказане Управління здійснює такі функції:

- повідомляє у письмовій формі Голову НПУ про вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією, та інших порушень вимог Закону працівниками центрального органу управління поліції та керівниками територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів поліції, закладів та установ, що належать до сфери управління НПУ з метою забезпечення дотримання вимог частин 2,4 та 5 статті 65-1 Закону України «Про запобігання корупції»;

- у разі отримання офіційної інформації стосовно вчинення працівником центрального органу управління поліції, керівниками територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів поліції, закладів та установ, що належать до сфери управління НПУ корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, здійснює моніторинг офіційного вебпорталу «Судова влада України», Єдиного державного реєстру судових рішень з метою отримання інформації щодо результатів розгляду відповідної справи судом;

- організовує роботу та бере участь у службовому розслідуванні стосовно працівників центрального органу управління поліції, та, за дорученням Голови НПУ, - стосовно керівництва територіальних (у тому числі міжрегіональних) органів поліції, закладів та установ, що належать до сфери управління НПУ, яке проводиться з метою виявлення причин та умов, що призвели до вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення або невиконання вимог Закону в інший спосіб, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або приписом НАЗК;

- веде облік працівників центрального органу управління поліції, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією [151].

Для забезпечення виконання вказаних завдань та функцій Управління наділене правами:

- вносити Голові НПУ, керівнику територіального (у тому числі міжрегіонального) органу поліції, закладу та установи, що належать до сфери управління НПУ, подання про притягнення до дисциплінарної відповідальності підпорядкованих їм працівників, винних у порушенні вимог Закону України «Про запобігання корупції»;

- отримувати від посадових та службових осіб НПУ, закладу та установи, що належать до сфери управління НПУ, письмові пояснення з приводу обставин, що можуть свідчити про порушення вимог Закону щодо

запобігання та врегулювання конфлікту інтересів та інших передбачених вимог, обмежень та заборон [151].

Узагальнивши наведене вище доходимо висновку про те, що на Управління запобігання корупції Національної поліції України та його підпорядковані підрозділи, у своїй діяльності підпорядковуються Управлінню запобігання корупції МВС України та тісно співпрацюють з НАЗК, виконуючи при цьому заходи, що відносяться більше до запобігання, аніж до протидії корупції. Аргументом для підтвердження цієї тези можна вважати обов'язок вказаних підрозділів повідомляти спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про виявлені факти вчинення поліцейськими правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Виконання завдань, пов'язаних з протидією корупції в поліцейському середовищі покладено на Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України (далі - ДВБ), який є міжрегіональним та територіальним органом у складі кримінальної поліції НПУ, який здійснює свою діяльність у напрямі дотримання внутрішньої безпеки у НПУ [152]. Дотримання внутрішньої безпеки в діяльності органів НПУ реалізується шляхом внутрішнього контролю та забезпечення власної безпеки органів поліції і полягає у здійсненні комплексу правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на виявлення, запобігання, попередження та припинення фактів порушення поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками НПУ вимог законодавства України при виконанні службових обов'язків, фактів протиправного перешкоджання службовим особам поліції у виконанні покладених на них завдань та повноважень, а також виявлення та усунення інших чинників, які негативно впливають на діяльність поліції.

Відповідно до своїх повноважень ДВБ здійснює такі функції:

1. виявлення фактів втягнення поліцейських, державних службовців та інших працівників поліції у злочинну діяльність, здійснення профілактичних

заходів стосовно них, а за наявності достатніх законних підстав документування вказаних протиправних дій;

2. здійснення в межах компетенції організаційних та практичних заходів щодо реалізації та дотримання вимог антикорупційного законодавства України;

3. забезпечення заходів внутрішньої безпеки при процедурах конкурсного відбору на посади поліцейських, атестації поліцейських, а також сприяння уповноваженим керівникам органів поліції при вирішенні питань про комплектування підпорядкованих підрозділів кваліфікованими кадрами шляхом надання таким керівникам довідкової інформації у вигляді рекомендацій по суті рішення про доцільність призначення кандидатів на посади номенклатури НПУ, інші керівні посади, прийняття на службу осіб, які раніше проходили службу в системі ОВС чи НПУ, переміщення в системі НПУ, а також присвоєння чергових спеціальних звань поліцейським у порядку заохочення;

4. відповідно до законодавства України збирання, накопичення, систематизація та аналіз інформації щодо негативних явищ і тенденцій у системі НПУ, а також ужиття заходів щодо їх забезпечення;

5. здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення та документування кримінальних правопорушень, що готуються поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції, а також корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень;

6. проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи в ГПУ щодо запобігання та попередження фактів вчинення її працівниками кримінальних, корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також виконання інших завдань, покладених на ДВБ;

7. запобігання, виявлення та реагування в межах компетенції на дії керівників органів поліції щодо умисного створення для підлеглих умов, що можуть призвести до вчинення ними правопорушень, порушення принципів

адекватного заохочення (нагородження, стимулювання) підлеглих, протекціонізму та безпідставного просування по службі, порушення законності при вирішенні соціальних питань [152].

Також ДВБ наділено правом складати відповідно до вимог законодавства України протоколи про адміністративні правопорушення за фактами вчинення поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, застосовувати передбачені Законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Вважаємо, що саме право здійснювати юрисдикційну діяльність підкреслює те, що підрозділи ДВБ є суб'єктами протидії корупції, в той час коли Управління запобігання корупції НПУ такими правами не наділено, що свідчить про попереджувальний характер їхньої діяльності.

Результати протидії у сфері корупції (зокрема щодо складання, направлення на розгляд суду та про прийняте рішення при розгляді протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією) щоквартально оприлюднюються на порталі МВС України за допомогою висвітлення статистичних даних Звіту про стан протидії корупції, що узагальнюються за формою № 1-КОР, яка затверджена спільним Наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони, Державної судової адміністрації України від 22.04.2013 р. № 52/394/172/71/268/60). Там також можна почерпнути інформацію і про кількість поліцейських, стосовно яких було складено протоколи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією та направлено до суду для розгляду.

Так, у 2015 р. до суду було направлено 45 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією вчинені поліцейськими, з них складено працівниками поліції – 0 (Додаток Е).

У 2016 р. до суду було направлено 15 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією вчинені поліцейськими, з них складено працівниками поліції – 1 (Додаток Е).

У 2017 р. до суду було направлено 48 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією вчинені поліцейськими, з них складено працівниками поліції – 46 (Додаток Е).

У 2018 р. до суду було направлено 256 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією вчинені поліцейськими, з них складено працівниками поліції – 256 (Додаток Е).

У 2019 р. до суду було направлено 359 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією вчинені поліцейськими, з них складено працівниками поліції – 358 (Додаток Е).

У 2020 р. до суду було направлено 328 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією вчинені поліцейськими, з них складено працівниками поліції – 328 (Додаток Е).

У 2021 р. до суду було направлено 263 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією вчинені поліцейськими, з них складено працівниками поліції – 263 (Додаток Е).

За 9 місяців 2022 р. до суду було направлено 67 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією вчинені поліцейськими, з них складено працівниками поліції – 67 (Додаток Е).

Окремо, також хочемо наголосити на тому, що не всі суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення, яких визначено у статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» являються ними у всіх, без винятку, випадках вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією передбачених Главою 13-А КУпАП. Мова йде про те, що за вчинення конкретного адміністративно караного правопорушення, пов'язаного з корупцією до відповідальності можна притягнути лише ту особу, яка відноситься до певної категорії суб'єктів і лише тієї, що визначена у примітці до відповідної статті КУпАП.

Так, суб'єктами відповідальності за вчинення адміністративного корупційного правопорушення передбаченого ст. 172-4 КУпАП є особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», за винятком депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), присяжних, помічників-консультантів народних депутатів України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, Першого заступника Голови Верховної Ради України та заступника Голови Верховної Ради України, працівників секретаріатів депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України.

За вчинення адміністративних корупційних правопорушень передбачених ст.ст. 172-5 та 172-7 КУпАП можуть бути притягнуті до відповідальності особи, зазначені у п. 1, 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Суб'єктами відповідальності за порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6 КУпАП) (крім правопорушень, визначених частинами другою та третьою цієї статті, у частині неповідомлення або несвоєчасного повідомлення про суттєві зміни у майновому стані) є особи, які відповідно до ч. 1, 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Суб'єктами правопорушень, визначених частинами другою та третьою цієї статті, у частині неповідомлення або несвоєчасного повідомлення про суттєві зміни у майновому стані є суб'єкти декларування, які є службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єкти декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків, відповідно до ст. 51-3 Закону України «Про запобігання корупції».

За вчинення адміністративного корупційного правопорушення передбаченого ст. 172-8 КУпАП до відповідальності можна притягнути осіб, зазначених у п. 1 та підпункті "в" п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про

запобігання корупції», а також осіб, зазначених в ч. 2 ст. 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань».

Суб'єктами відповідальності за невжиття заходів щодо протидії корупції (ст. 172-9 КУпАП) є посадові чи службові особи органів державної влади, посадові особи місцевого самоврядування, юридичних осіб, їх структурних підрозділів, у випадках виявлення корупційного правопорушення, а також особи, зазначені в ч. 3 ст. 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань».

Суб'єктами відповідальності за порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням (ст. 172-9-1 КУпАП) є особи, зазначені в ч. 2 ст. 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань».

Суб'єктами відповідальності за порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля (ст. 172-9-2 КУпАП) є особи зазначені у п. 1, підпунктах "а", "б" п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Варто зауважити, що поліцейські виступають суб'єктами відповідальності за всі перелічені вище адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, окрім передбачених ст. 172-9-1 КУпАП.

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 77 Закону України «Про Національну поліцію», у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення, а також рішенням суду про визнання активів поліцейського або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених ст. 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави – поліцейський підлягає звільненню зі служби в поліції.

Абзац 14 п. 8 Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ містить схожу норму, однак дещо відмінну, яка викладена у такій редакції: «у зв'язку з набранням законної сили судовим рішенням щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, яким накладено стягнення у виді позбавлення права обіймати посади або займатися діяльністю, що пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, чи кримінального правопорушення» [153].

Схоже формулювання міститься і в ч. 2 ст. 65-1 Закону України «Про запобігання корупції», в якій зазначено, що особа, яка вчинила правопорушення, пов'язане з корупцією притягається до дисциплінарної відповідальності у випадках коли суд не застосував до неї покарання або не наклав стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Можна констатувати те, що в цій ситуації існує певна колізія норм чинного законодавства. Вважаємо, що застосувавши правила юридичної техніки, слід опиратися на норми Закону України «Про Національну поліцію» визнаючи їх спеціальними по відношенню до норм Закону України «Про запобігання корупції» та такими, що мають вищу юридичну силу у порівнянні з нормами викладеними у «Положенні про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ».

Разом з цим, аналізуючи статистичні дані можемо спостерігати, що за результатами розгляду справ та накладення адміністративних стягнень, з посад у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення було звільнено: у 2015 р. – 24 особи; у 2016 р. – 24 особи; у 2017 р. – 19 осіб; у 2018 р. – 33 особи; у 2019 р. – 16 осіб; у 2020 р. – 3 особи; у 2021 р. – 4 особи; за 9 місяців 2022 р. – 1 особа (Додаток В).

Вважаємо, що такий стан справ не відповідає вимозі невідворотності покарання і потребує адекватного реагування з боку уповноважених суб'єктів.

Для того, щоб більш ефективно впливати на неможливість використання службовцями, в тому числі поліцейськими, «напрацьованих» зв'язків для працевлаштування після звільнення зі служби до юридичних осіб чи фізичних осіб-підприємців, стосовно яких вони здійснювали контрольні чи наглядові повноваження або мали причетність до підготовки чи прийняття певних рішень щодо діяльності згаданих осіб пропонуємо доповнити КУпАП статтею 172-8-2 «Порушення встановлених законом обмежень щодо працевлаштування після припинення професійної діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування».

Окремо варто звернути увагу на те, що ст. 172-9 КУпАП передбачає відповідальність посадових та службових осіб за нежиття передбачених законом заходів у разі виявлення корупційного правопорушення. По-перше, до передбачених законом заходів відносять обов'язок керівника повідомити спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції про факт вчинення підлеглим корупційного правопорушення. Таку інформацію керівник може отримати від уповноваженої особи з питань запобігання корупції, або від інших працівників, які володіють інформацією про такий факт, або від самих спеціально уповноважених суб'єктів, в порядку повідомлення про притягнення підлеглого до відповідальності. По-друге, йдеться про вчинення підлеглим саме корупційного правопорушення, а не пов'язаного з корупцією. Тобто мова йде про притягнення до кримінальної, дисциплінарної або цивільно-правової відповідальності. Враховуючи вище наведене, вважаємо, що існує нагальна необхідність розробки та прийняття нормативно-правового акту щодо врегулювання алгоритму дій керівників у вказаних ситуаціях.

Це також є дотичним до питання звільнення поліцейських зі служби після одержання інформації про набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення їх до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. Як було з'ясовано раніше, ст. 77 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає в таких випадках

безальтернативне звільнення зі служби в поліції. Однак, за невиконання цієї вимоги особою, що наділена правом звільняти зі служби, в КУпАП не передбачено жодного покарання. В зв'язку з цим вбачається доцільним запропонувати внести зміни до КУпАП шляхом доповнення ст. 172-9 КУпАП частиною третьою наступного змісту: «Невжиття передбачених законом заходів щодо звільнення з роботи (служби) особи, визнаної судом винною у вчиненні адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». Потребує також відповідного нормативного врегулювання питання, пов'язане зі строками перебування особи у Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Відповідно до вимог ст. 39 КУпАП, особа, яка протягом року з дня закінчення виконання стягнення не вчинила нового адміністративного правопорушення, вважається такою, що піддавалася адміністративному стягненню. Однак, така норма відсутня в п. 8 Положення про вказаний вище Реєстр, в якому визначено вичерпний перелік підстав для вилучення з Реєстру відомостей про особу, яка вчинила корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення. Невирішеність даного питання створює певні перешкоди для реалізації такими особами конституційних прав в сфері працевлаштування до окремих органів, які при прийомі на роботу перевіряють інформацію про наявність/відсутність особи у вказаному Реєстрі.

Хочемо звернути увагу і на інші проблемні питання, які були нами виявлені під час опрацювання статистичної інформації. Так, спільним Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства доходів і зборів України, Міністерства оборони України, Державної судової адміністрації України №52/394/172/71/268/60 від 22.04.2013 було затверджено Інструкцію про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень. Відповідно до п. 2.1 даної Інструкції єдина система обліку

кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень передбачає встановлення таких форм інформаційних карток (облікових документів): форма 1-К, форма 2-К.

Пункт 2.4.2 вказаної Інструкції передбачає, що форма №1-К про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією заповнюється на ті адміністративні справи (протоколи про адміністративні правопорушення), які направлені до суду. Перед складанням протоколу про адміністративне правопорушення поліцейський погоджує його проект та матеріали перевірки у прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів у сфері запобігання та протидії корупції. Поліцейський, який складав протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, заповнює картку форми № 1-К та інформаційну картку про адміністративне правопорушення за формою 1-АПР.

Аналізуючи статистичні дані відображені у формі Звіту про стан протидії корупції, що узагальнюється за формою № 1-КОР встановлено певні недоліки, усунення яких дасть змогу всебічно охарактеризувати результати діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, зокрема щодо їх показників роботи з виявлення таких правопорушень. Виходячи з цього, пропонуємо внести зміни до зазначеного спільного наказу шляхом доповнення форми звітності додатковою графою: «Виявлено за інформацією викривачів».

Підсумовуючи варто зазначити, що підрозділи Управління запобігання корупції НПУ та Департамент внутрішньої безпеки НПУ в цілому виконують завдання щодо запобігання та протидії корупції серед поліцейських.

Висновки до Розділу 2

Опрацювання різних підходів до визначення і розуміння поняття механізму адміністративно-правового регулювання та поглядів науковців

стосовно його структури та елементів дало можливість сформулювати авторське визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції, під яким розуміють комплекс адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється імперативно-нормативне врегулювання діяльності, спрямованої на попередження корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень серед поліцейських.

Одним із шляхів підвищення ефективності вказаного механізму окреслена потреба удосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання корупції, зокрема нормативного. Дослідивши класифікаційні підходи нормативно-правового регулювання запобігання та протидії корупції в Україні взято за основу критерій юридичної сили нормативно-правових актів. Відповідну ієрархічну послідовність їх побудови доповнено компонентом «спеціальний», після чого ця структурованість виглядає наступним чином:

закони України:

- загальний – «Про запобігання корупції» (2014);
- профільний – «Про Національну поліцію» (2015);
- спеціальний – «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» (2022).

Досліджуючи адміністративно-правовий статус спеціальних суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції був застосований «блоковий підхід», який передбачає аналіз повноважень органів держави крізь призму цільового, структурно-організаційного та компетенційного блоків. Проаналізовано завдання, функції та права суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції, завдяки чому, відповідно до критерію за функціональним призначенням та виконуваними завданнями, нами пропонується така їх класифікація:

3) загальні суб'єкти, до яких можемо віднести:

- а) органи публічної влади – Президент України (Національна рада з питань антикорупційної політики), Верховна Рада України (Комітет з питань

антикорупційної політики), Кабінет Міністрів України (Департамент з питань безпеки, оборони, діяльності органів юстиції та запобігання корупції), державні органи та органи місцевого самоврядування;

б) громадські організації, громадяни;

2) спеціальні суб'єкти, до яких можемо віднести органи:

а) визначені в Законі України «Про запобігання корупції» – органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;

б) правоохоронної спрямованості – Державне бюро розслідувань, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

3) суб'єкти координаційної спрямованості – Рада національної безпеки і оборони при Президентові України, Координаційна робоча група з питань антикорупційної політики при НАЗК.

Аналіз адміністративно-правового статусу Національної поліції, як одного зі спеціальних суб'єктів у сфері запобігання корупції, дав можливість встановити, що зовнішня адміністративна діяльність поліції, включаючи юрисдикційну, здійснюється Департаментом стратегічних розслідувань Національної поліції України стосовно непідпорядкованих суб'єктів, а здійснення внутрішньої адміністративної діяльності забезпечується діяльністю Управління запобігання корупції Національної поліції України та Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції, з виконанням останнім юрисдикційних повноважень. Опрацьовані статистичні дані, які відображають показники юрисдикційної діяльності, дають підстави стверджувати про лідируючу роль Національної поліції в процесі притягнення до відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Запропоновано внесення змін до чинного антикорупційного законодавства з метою усунення певних недоліків та протиріч як в нормативно-правових актах (Кодексі України про адміністративні

правопорушення, Законі України «Про запобігання корупції»), так і в підзаконних (спільний наказ Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони, Державної судової адміністрації України «Про затвердження Інструкції про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень» від 22.04.2013 р. №52/394/172/71/268/60).

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід і практика запобігання корупції в правоохоронних органах окремих країн та міжнародні механізми протидії

Україна вже давно засвідчила про свій намір стати рівноправною учасницею як європейського, так і міжнародного економіко-політичного співтовариства. Відтак, з метою досягнення бажаної мети, наша держава повинна ґрунтовно вивчати і застосовувати у власній життєдіяльності зарубіжний досвід, зокрема той, що пов'язаний із політичними, організаційними та правовими механізмами боротьби та протидії організованій злочинності та проявам корупції. Слід зауважити, що даний досвід є дуже різноманітним, а також залежить від значного обсягу пов'язаних між собою факторів. Разом з тим, варто розрізняти міжнародний досвід (до прикладу, діяльність ООН), а також позитивний досвід по боротьбі з явищем корупції певних держав (до прикладу, США, Грузія, Сінгапур тощо).

Проведений нами аналіз наукових праць в галузі протидії проявам корупції в публічно-правовому секторі свідчить про те, що дослідження проблематики застосування світового досвіду протидії корупції є дуже актуальним і сьогодні. Спостерігається тенденція, за якої реалізовується не лише наукове вивчення згаданої вище проблематики, а й здійснюється активна робота зі сторони законодавця, спрямована на приведення вітчизняних законодавчих актів у відповідність до найкращих міжнародних практик і стандартів. З огляду на це, врахування зарубіжного досвіду і практики запобігання корупції в окремих країнах, а також міжнародних

механізмів протидії корупції в даній роботі вбачається доцільним, а дослідження такого досвіду – вкрай актуальним.

Корупція, як вже зазначалось в попередніх розділах даного дослідження, являє собою негативне соціальне явище, для якого немає жодних кордонів і яке чинить негативний вплив на всі сфери життя суспільства. Хабарі можуть брати як низькооплачувані, так і високооплачувані держслужбовці. Таким чином, проблематика боротьби з корупцією вже давно набула ознак планетарного масштабу.

Слушною є думка І. Чемериса про те, що потреба у використанні та врахуванні досвіду зарубіжних країн у галузі боротьби з корупцією в публічно-правовому секторі України обумовлена наступним: ключові закони функціонування апарату державних чиновників є універсальними як за своєю суттю, так і будовою, а також в багатьох аспектах жодним чином не залежать від специфіки держав [154, с. 117]. Разом з тим, дослідження та подальше використання чи імплементація зарубіжного досвіду дає змогу виділяти первинні принципи саме успішної боротьби з явищем корупції. Варто взяти до уваги, що використання принципів протидії корупції дасть свої результати за умови неухильного та комплексного дотримання останніх. До вищезгаданих принципів відносимо:

- публічний характер діяльності органів державної влади;
- наявність громадського контролю за діяльністю вищезгаданих органів;
- дієвий захист викривачів та свідків;
- захист приватної власності;
- презумпція вини посадових осіб;
- профілактика корупційних діянь;
- невідворотний характер покарання за скоєні корупційні діяння.

Найпродуктивніші показники у боротьбі з корупцією, відповідно до проаналізованого міжнародного досвіду боротьби з вищезгаданим явищем, можна досягти за умови дотримання наступних принципів:

1. цілеспрямована політична воля у поєднанні з системною політикою держави щодо боротьби з корупцією;
2. безпосередній громадський контроль за всіма ланками системи державного управління з обов'язковою участю незалежних ЗМІ;
3. незалежність як невід'ємна риса судової гілки влади;
4. обов'язкова підзвітність працівників державних органів перед органом, головним завданням якого є антикорупційна функція.

Нами було зауважено непоодинокі випадки, коли глобальний досвід протидії проявам корупції часто виступає предметом наукових праць у сфері публічного адміністрування та управління.

Так, О. Соснін у власній праці, в якій досліджено необхідність використання зарубіжного досвіду в контексті вітчизняної боротьби з проявами корупції, зробив такі висновки:

- показник сприйняття суспільством проявів корупції має обернено пропорційну залежність від обсягу сукупного доходу населення;
- антикорупційна стратегія повинна складатися з трьох незамінних частин: антикорупційні законодавчі акти, орган, котрий спеціалізується на боротьбі з корупцією, а також система, спрямована на стимулювання економічного розвитку;
- обов'язковий регулярний моніторинг державної служби як цілісної системи з метою виявлення таких її елементів, що є найуразливішими до корупційних ризиків;
- логічним є законодавче запровадження таких санкцій за скоєння корупційного діяння як заборона в подальшому перебувати на державній службі, а також отримувати соціальні виплати та пенсії відповідними державними службовцями;
- певні процеси як складові публічного управління повинні бути відкритими для громадськості та інших зацікавлених сторін завдяки використанню новітніх діджитал технологій;

- наріжним каменем високих як моральних, так і етичних принципів поведінки посадовців має стати саме здобута ними якісна професійна освіта;

- держава повинна сприяти формуванню передумов, що будуть пов'язувати все населення в такому нелегкому процесі як боротьба з корупцією;

- задля зменшення способів знецінення, призупинення, нереалізації чи неналежної реалізації антикорупційних програм потрібно інтегрувати у систему публічного управління дієвий механізм громадського контролю, який буде супроводжуватись залученням незалежних ЗМІ [155].

Вітчизняна наукова література багата на праці, предметом дослідження яких були моделі існування корупції. Закономірно, що та чи інша модель обумовлена історико-культурними та політичними факторами, що характерні певній національності, регіону тощо. Відтак, аналіз численних наукових досліджень дає підстави виділити наступні моделі корупції, які склались у світі:

1. західноєвропейська модель: властивий цій моделі низький рівень корупції можна пояснити як нетерпимість населення до останньої, сприйняття такої як певної аномалії. Даній моделі також притаманний високий рівень правової свідомості громадян;

2. азіатська модель: корупція та інші соціальні відносини перебувають у тісному взаємозв'язку. Головна особливість цієї моделі – наявність вікових традицій, що пов'язані з обміном дружніми контактами, зв'язками тощо;

3. африканська модель: слід зауважити, що для цієї моделі властивим є те, що владу повністю продано групі визначених економічних кланів, а демократичні процедури використовуються лише як прикриття, при цьому задовольняються інтереси невеликої олігархічної спільноти;

4. латиноамериканська модель: уряд держави дає змогу тіньовим секторам економіки зміцнити свої позиції, досягти могутності на рівні з державою. Наслідком цього є формування держави в державі.

Варто зазначити, що зарубіжними науковцями також досліджується проблематика, пов'язана із вивченням моделей корупції. Крім тих моделей, що були згадані нами вище, зарубіжна наукова спільнота виокремлює ще кілька інших. Варто взяти в якості прикладу праці нідерландського науковця Ніко Гронендайка, в яких досліджується модель корупції під назвою «принципал-агент». Так, зарубіжний колега стверджує, що досліджувана модель корупції властива тим країнам, в яких функціонує репрезентативна демократія. Окрім цього, зазначається, що дана модель корупції не обмежується межами бюрократичної корупції та побудована наступним чином: участь беруть два принципали та один агент, до того ж корумпованими з них є один принципал та агент. Суть досліджуваної моделі в тому, що принципал делегує агенту свої деякі повноваження [156].

Заслуговує на увагу також і те, що сучасні наукові розробки спрямовані не лише на дослідження вже існуючих моделей корупції, а й на створення експериментальних. Останні дають змогу прогнозувати розвиток корупції і, відтак, вивчати її впливи на суспільні відносини та державні процеси. Завдяки таким експериментальним моделям корупції вченим вдалося на практиці довести негативний вплив корупційний проявів на економічне зростання держав.

Цілком очевидно, що боротьба з корупцією, котра побудована за будь-якою з моделей, передбачає створення та застосування відповідного комплексу інструментів та засобів.

Так, у західних державах з метою протидії корупції сформовано дві ключові моделі антикорупційних нормативних актів:

1. Північноамериканська модель поширена в Сполучених Штатах Америки, Канаді, Мексиці та концентрується на публічній корупції, а також корупції серед державних службовців. Дана модель антикорупційних нормативних актів має своїм спрямуванням наступне – застерегти як фізичних осіб, так і корпорації від неналежного публічного впливу. Разом з тим, кримінально карними є будь-які корупційні діяння державних

службовців, а не лише хабарництво. Відповідність публічних працівників вимогам, що встановлені антикорупційними нормами підтримується не лише заходами переслідування, а й відповідальності.

2. Британська модель не має поділу суб'єктів корупційних діянь, відповідно до положень останньої злочином вважається не лише давання неправомірної вигоди, а й отримання такої, а допущення проявів хабарництва також кваліфікується в якості злочину, оскільки такі діяння є наслідком недостатньої профілактики та контролю за проявами корупції. Основна ціль даної моделі антикорупційних норм – переслідування всіх без винятку спроб підривання довіри.

З огляду на те, що корупційні прояви не є щойно відкритим, недослідженим явищем та властиві для сектору публічного управління багатьох країн світу, цілком логічною є наявність своєрідного досвіду в частині запобігання та протидії корупції. Переконані, що згаданий досвід необхідно вкрай ретельно досліджувати, узагальнювати та, при можливості, враховувати та використовувати в боротьбі України з цим негативним соціальним явищем. Разом з тим, слід пам'ятати, що кожен з підходів має як недоліки, так і переваги.

Міжнародний досвід протидії корупції та її проявам свідчить про те, що багато держав мають позитивні здобутки, зокрема їм вдалось вибудувати механізми, застосування яких мало своїм наслідком мінімізацію впливу корупційних проявів. До числа таких держав відносимо Сінгапур, США, Грузію, Данію, Канаду, Фінляндію, Великобританію, Швецію, Німеччину та інші. Якщо не брати до уваги деякі відмінності у боротьбі з корупцією у кожній з вищезазначених держав, то можна все ж виокремити певні спільні риси, зокрема:

- закладення належного нормативно-правового забезпечення;
- залучення до процесу запобігання та протидії корупції сектору громадських організацій;

- організація проактивної позиції в частині протидії всім проявам корупції як негативного соціального явища.

Далі пропонуємо перейти до дослідження досвіду запобігання та протидії корупції на прикладів конкретних держав.

Однією з тих країн, якій вдалось досягти значних успіхів у царині боротьби з корупцією, є Сполучені Штати Америки. Особливий інтерес для України може становити досвід США щодо захисту свідків у провадженнях про притягнення винних осіб до відповідальності за скоєння корупційних правопорушень.

США було створено ефективну систему заходів адміністративного впливу, головною метою яких є протидія корупції. Разом з тим, дієвість цих заходів навіть вийшла за кордони згаданої держави. Вкрай вагому роль в окресленій боротьбі має РІКО – федеральний Закон «Про організації, що діють під впливом рекету і корупції», прийнятий 15 жовтня 1970 року (англ. The Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act, RICO) [157].

Загальновідомо, що Сполучені Штати Америки займають чільну позицію в процесі організації діалогу та кооперації держав в напрямку антикорупційної діяльності на світовому рівні. Початок цього процесу було закладено підписанням Закону «Про корупцію за кордоном» від 19 грудня 1977 року (англ. Foreign Corrupt Practices Act of 1977, FCPA) [158]. Дана подія ознаменувала відкриття нового етапу у боротьбі з явищем корупції як всередині США, так і за її межами.

Відповідно до наявної в мережі Інтернет інформації 2018 рік був рекордним в контексті правозастосування Закону «Про корупцію за кордоном» (FCPA). Так, за порушення норм згаданого Закону до відповідальності було притягнуто 16 компаній, а загальна сума штрафів сягнула 2,89 млрд доларів США [159].

С. Оберкович та І. Кальницька зазначають, що дія Foreign Corrupt Practices Act розповсюджується на:

- американські компанії, чиї акції котируються на американських біржах, або компанії, які зобов'язані подавати звітність до Комісії США з цінних паперів (англ. Securities and Exchange Commission, SEC);

- бізнес-організації незалежно від форми власності (партнерства, корпорації, компанії з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства), які створені відповідно до законодавства США або здійснюють свою діяльність на території США;

- фізичних осіб, які визнаються посадовими особами, працівниками, представниками зазначених вище бізнес-організацій, а також фізичних осіб, які є резидентами США;

- неамериканські компанії, якщо їхні акції котируються на американській біржі або вони діють від імені американської компанії у зв'язку із вчиненням корупційного діяння» [160].

Варто додати, що розслідуваннями у справах про підкуп іноземних посадових осіб займаються спеціальні підрозділи в рамках Міністерства юстиції США (англ. United States Department of Justice, Justice Department, DOJ) та Комісії США з цінних паперів та бірж (SEC).

DOJ займається розслідуванням випадків фінансового шахрайства, в той час як SEC відповідає за порушення законодавства про цінні папери.

Цікавим є список топ-10 компаній за виплатою найбільших штрафів за порушення FCPA:

1. Petrobras (Бразилія): 1,78 млрд доларів США в 2018 році [161];
2. Telia Company AB (Швеція): 965 млн доларів США в 2017 році [162];
3. Siemens (Німеччина): 800 млн доларів США в 2008 році [163];
4. VimpelCom (Нідерланди): 795 млн доларів США в 2016 році [164];
5. Alstom (Франція): 772 млн доларів США в 2014 році [165];
6. Société Générale S.A. (Франція): 585 млн доларів США в 2018 році [166];
7. KBR/Halliburton (США): 579 млн доларів США в 2009 році [167];

8. Teva Pharmaceutical (Ізраїль): 519 млн доларів США в 2016 році [168];
9. Keppel Offshore & Marine Ltd. (Сінгапур): 422 млн доларів США в 2017 році [169];
10. Och-Ziff (США): 412 млн доларів США в 2016 році [170].

Слід зауважити, що веб-сайт Комісії США з цінних паперів та бірж містить повний список справ, розпочатих за порушення компаніями Foreign Corrupt Practices Act, починаючи з 1978 року [171].

Сполучені Штати Америки також відомі тим, що саме ця країна є першою в цілому світі, якою на рівні держави було прийнято закон, наскрізною ідеєю якого є норми про захист свідків – Закон «Про контроль над організованою злочинністю». Більша частина штатів даної держави мають власні програми щодо захисту свідків у провадженнях, які, втім, забезпечують менший захист, аніж той, що передбачено програмою федеральною.

1982 рік в історії США ознаменований тим, що Конгресом Сполучених Штатів Америки було прийнято федеральний Закон «Про захист жертв злочинів і свідків» від 12 жовтня 1982 року (англ. Victim and Witness Protection Act of 1982) [172]. Преамбула згаданого Закону вказує, що повноцінна життєдіяльність системи кримінальної юстиції неможлива без «співпраці» представників останньої як із жертвами, так із свідками скоєних злочинів.

Наступний федеральний закон Сполучених Штатів Америки під назвою «Про контроль за злочинністю», прийнятий 25 вересня 1984 року (англ. Comprehensive Crime Control Act of 1984) [173], суттєво розширив перелік тих осіб, які можуть підлягати захисту зі сторони держави.

Згідно з американським законодавством Генеральний прокурор може здійснити комплекс належних та необхідних заходів, спрямованих на переселення свідка на нове місце проживання, а також забезпечити його

інакшими засобами для захисту у випадку, якщо дотримано сукупність обставин:

- свідчення відповідного свідка є на користь: а) Уряду штату або б) Федерального уряду;

- свідчення отримано в ході офіційного судового процесу;

- судовий процес стосується діяльності організованих злочинних угруповань чи інших більш серйозних злочинів;

- існує велика імовірність вчинення правопорушення щодо свідка у вигляді злочину із застосуванням сили.

Разом з тим, за рішенням Генерального прокурора на нове місце проживання може бути переселено членів сім'ї відповідного свідка, також останніх може бути забезпечено й іншими необхідними засобами захисту. Вищезазначені дії вчиняються, якщо згадані особи можуть наразитись на небезпеку через участь свідка у судовому розгляді. Окрім цього, рішення Генерального прокурора щодо свідка під захистом може передбачати видачу останньому нових ідентифікаційних документів та коштів для забезпечення себе життєво потрібними речами (благами), допомогу у подальшому працевлаштуванні у зв'язку зі зміною місця проживання. Слід зауважити, що рішенням Генерального прокурора може бути заборонено розголошувати інформацію щодо відповідного свідка та про його нове місце проживання.

Одне з ключових місць в діяльності за антикорупційним вектором у США займає Міністерство юстиції, яке відповідає за методичне наставництво протидії зі злочинністю в країні, а також є розробником відповідних національних стратегій. Головним підрозділом Мін'юсту США, безпосереднім завданням якого є боротьба з організованою злочинністю, є Федеральне бюро розслідувань – ФБР (англ. Federal Bureau of Investigation, FBI) [174].

У даному контексті варто згадати також про активну роботу ФБР у галузі боротьби з явищем корупції в Сполучених Штатах Америки. Особливу увагу слід звернути на успішній розробці та проведенні фахівцями

Федерального бюро розслідувань операції «Шейх і бджола», суть якої полягала в інтеграції агентів ФБР у корупційні зв'язки в якості посередників арабських мультимільйонерів. Після вдалої інтеграції місією агента було запропонувати високопосадовцям та конгресменам неправомірну вигоду в особливо великих розмірах в якості «подяки» за сприяння у вирішенні визначених агентами питань. Наслідком операції всього за один рік її існування стало викриття в скоєнні корупційних правопорушень та подальшому звільненні більше, ніж 200 державних службовців [175, с.195-196].

Не менш важливу роль в процесі організації запобігання та боротьби з корупцією в США займає американське Міністерство фінансів (англ. United States Department of the Treasury, USDT). До структури останнього входили три служби:

1. Служба внутрішніх доходів (англ. Internal Revenue Service, IRS) [176];
2. Секретна служба США (англ. United States Secret Service, USSS) [177];
3. Бюро алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї і вибухових речовин (англ. Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives, ATF) [178].

Втім, після трагічних терактів 11 вересня 2001 року Бюро алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї і вибухових речовин перейшло з підпорядкування Міністерства фінансів до Міністерства юстиції. Схожу долю мала Секретна служба США, яка після 2003 року перейшла з підпорядкування Міністерства фінансів до Міністерства внутрішньої безпеки.

Перелік органів, що реалізують антикорупційну діяльність у США, включає такі: Спеціальний сенатський комітет з етики, Управління з етики при уряді США, Національна рада по боротьбі з організованою злочинністю, Комітет зі стандартів службової поведінки посадових осіб палати представників, Головне контрольно-фінансове управління.

Слід зазначити, що діяльність державних (публічних) службовців (англ. public servant) в США регламентовано такими юридично значимими

документами як «Принципи етичної поведінки урядовців і службовців» від 17 жовтня 1990 року (англ. Principles of Ethical Conduct for Government Officers and Employees) [179] та акт «Про етику поведінки державних службовців США» від 26 жовтня 1978 року (англ. Ethics in Government Act of 1978) [180].

Беручи до уваги вищенаведене, можна зробити висновок про те, що в Сполучених Штатах Америки функціонує чимало державних органів, основними завданнями яких є виявлення та розслідування корупційних правопорушень, застосування визначених нормативними актами заходів, спрямованих як на запобігання, так і на безпосередню протидію корупції та її проявам. З огляду на це, непоодинокими є випадки, коли розслідуванням однієї справи займається декілька державних органів, координацію діяльності яких здійснює єдиний керівний орган. Дехто переконаний, що такі дії лише розпорошують сили, засоби та виділені ресурси, інші ж стверджують, що все вищеописане запобігає монополізації в антикорупційному секторі. Таким чином, створюється певна конкуренція між державними відомствами. Відтак, можна стверджувати, що США не дотримуються міжнародних рекомендацій в частині необхідності створення єдиного органу, основним завданням якого має бути розслідування фактів корупційних правопорушень.

Панівною є думка про те, що корупція у США найбільш тісно пов'язана із процедурою проходження державної служби. Погоджуємось з тим, що категорія державних службовців в США володіє великим обсягом дискреційних повноважень, а, отже, може діяти безконтрольно і мати змогу використовувати своє посадове становище всупереч інтересам держави. Втім, недарма ця країна є однією з тих, що очолює політику нетерпимості до корупції і, таким чином, розвіює вищенаведений міф наявним арсеналом антикорупційних заходів. Серед них варто виділити наступні:

- застосування інституту кримінальної відповідальності за корупційну діяльність як до фізичних, так і юридичних осіб;

- безперервний контроль за обов'язком державних службовців здійснювати декларування власних доходів за календарний рік;
- проведення перевірок державних службовців за допомогою поліграфу;
- відсутність спеціального виду імунітету для всіх публічних службовців незалежно від займаної ними посади;
- встановлення заборони для державних службовців на отримання цінних подарунків;
- заохочення інституту донесення про будь-які корупційні прояви в державних органах;
- захист викривачів від звільнення з місця праці та будь-яких форм дискримінації на рівні закону;
- наявність в кожному з відомств виконавчої гілки влади спеціально визначеного працівника, робота якого полягає в здійсненні координаційно-контрольної функції за дотриманням посадовими особами відповідного відомства норм етичної поведінки;
- чітка регламентованість у розподілі функцій між відомствами, до повноважень яких віднесено антикорупційний напрям;
- діяльність лобістів піддана жорсткій законодавчій регламентації;
- активність громадського сектору, широке залучення до реалізацій антикорупційних стратегій, програм неурядових організацій;
- відсутність перешкод у процесі висвітлення проблематичних корупційних питань у ЗМІ;
- наявність обов'язку в політичних партій звітувати про джерела фінансування їхніх передвиборчих кампаній [181, с.154].

Окремої уваги заслуговує американський досвід попередження корупції в рядах поліції.

В Мін'юсті США функціонує відділ, основне завдання якого – боротьба з корупцією серед посадових осіб. Відділ реалізує контроль: а) за службовим переслідуванням виборних та призначених посадових осіб на всіх рівнях

управління, які звинувачуються в порушеннях федеральних законів; б) розслідуванням злочинів, пов'язаних з проведенням кампаній щодо обрання посадових осіб; в) втіленням у життя тих положень закону про етику в уряді, які визначають діяльність так званого незалежного обвинувача.

Як вже було згадано нами раніше, головну роль в процесі розслідування корупційних злочинів у федеральних органах державної влади відіграє ФБР. Юрисдикція останнього по даному виду злочину розповсюджується на призначуваних та виборних посадових осіб не лише на федеральному, але й на штатному та місцевих рівнях управління, у випадку, коли скоєні протиправні діяння порушують федеральні закони.

Основний акцент у протидії корупції серед поліцейських в США робиться на її профілактиці. По-перше, в якості організаційного бар'єру проти проникнення в державні органи США аморальних та некомпетентних людей проводяться спеціальні перевірки. Щодо осіб, яких призначають на керівні посади, такі перевірки здійснює ФБР. Процес перевірки розпочинається з підготовки необхідних запитів до облікових записів ФБР та поліції (включаючи дактилоскопічне досьє). Запити надсилаються в територіальні органи ФБР за місцем народження, проживання, навчання та роботи відповідного кандидата. Далі здійснюється пошук інформації на предмет перебування кандидата в реєстрах кредитних організацій. Якщо кандидат проходив військову службу, то робиться запит з метою отримання необхідних даних з воєнного архіву.

В ході здійснення спеціальної перевірки особливу увагу приділяють вивченню матеріального становища кандидата, стану його психічного здоров'я, негативних моментів у тому, як він веде своє життя (конфліктність, сексуальні вподобання тощо), всіх контактів з представниками іноземних держав, а також участі в організаціях, членство в яких обмежено за ознакою статі, раси, віри тощо. Кандидати також проходять перевірку на поліграфі.

Після зарахування на службу співробітник залишається під пильним контролем. Він зобов'язаний щорічно заповнювати різнопланові анкети,

котрі включають, з-поміж іншого, питання щодо наявності у володінні співробітника нерухомості, про всі додаткові доходи більше 100 тисяч доларів США, кожен подарунок, вартість якого перевищує 35 доларів США.

Найважливішим компонентом концепції, спрямованої на створення, розвиток та інтеграцію етичних стандартів, є підготовка молодих співробітників поліцейських відомств США. Така підготовка передбачає вивчення проблеми корупції з усіх боків. Курс попередження корупції в поліцейських навчальних закладах включає лекції щодо висвітлення історичних та соціальних аспектів проблеми корупції в поліції, практичні заняття, уроки формування відповідальності серед співробітників відповідного поліцейського підрозділу, огляд Кодексу професійної етики та переліку недопустимих видів діяльності в поліції.

Керівник поліцейського підрозділу детально аналізує проблему корупції, яка може виникнути в його колективі. З'ясовується відсоток вірогідності її існування в поліцейському підрозділі, у зв'язку з чим визначається наявність тих ділянок роботи, на яких можливе довготривале існування корупції, окреслюється коло дій поліцейських, які можуть розглядатись в суспільстві як корупція. Досліджується також реакція суспільства на дії, які, з точки зору керівників поліцейських підрозділів, є недопустимими для вчинення поліцейськими.

Важливим принципом державної служби є вимога до державних службовців повноцінно віддавати себе служінню державі. Поліцейські США, за загальним правилом, не можуть суміщати роботу в поліції з іншим видом оплачуваної діяльності. Виняток з цього правила становить діяльність у сфері науки, мистецтва та літератури. Варто зазначити, що ідентичне правило міститься і в українському законодавстві. Так, Закон України «Про Національну поліцію» у статті 66 встановлює, що «поліцейський не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, наукової або творчої» [18].

Окрім цього, закони США забороняють державним службовцям, зокрема й поліцейським, отримувати додатковий дохід від іншої роботи, якщо він більше, ніж на 15 % перевищує їхню заробітну плату за основним місцем праці.

Деякі штати США встановлюють жорсткіші обмеження щодо служби в поліції. При цьому, обмеження як трудового, так і матеріального характеру можуть встановлюватись також щодо родичів державного службовця. Так, родичам забороняється мати у власності розважальні заклади з азартними іграми, кафе, а також займатись торгівлею алкогольними напоями та лотерейними квитками.

Крім цього, законодавство США передбачає обмеження ділової діяльності колишніх державних службовців після того, як вони завершили свою роботу в державних органах. Якщо державний службовець особистими діями зробив значний вклад у вирішення певного питання, то в подальшому, після звільнення з державної служби, він не має права в будь-якій формі представляти жодні інтереси, якщо вони стосуються проблематики, розв'язанням якої він займався перебуваючи на державній службі. Ця заборона є постійна і розповсюджується на будь-яке відомство. Протягом одного року після звільнення з державної служби колишній державний службовець високого рангу не має права представляти жодні інтереси щодо будь-якої проблематики, якщо такі стосуються відомства, в якому він працював, чи державного службовця такого відомства.

Зазначимо, що такі ж обмеження встановлені також і для державних службовців в Україні (ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції» [11]).

Керівництво поліцейських підрозділів США всіляко демонструє свою активну позицію щодо викорінення корупції перед співробітниками, громадськістю та особами, які можуть створювати умови для виникнення корупції в поліції. Інститут відповідальності керівництва є справді дієвим засобом у боротьбі з корупцією в поліції.

Американські методики протидії корупції підкреслюють, що ігнорування існування корупції є ознакою недостатнього контролю за діяльністю поліцейського підрозділу. Керівник несе відповідальність за всі без винятку факти корупції, зокрема й за ті, що були виявлені іншими особами. За ігнорування таких фактів даного керівника притягають до дисциплінарної відповідальності або відстороняють від займаної посади.

В управлінні поліції м. Лос-Анджелеса в кожен звіт про розслідування фактів корупції включається розділ, який демонструє розуміння відповідної ситуації зі сторони керівництва. В цьому розділі керівник підрозділу, в якому було виявлено факт корупційного правопорушення, дає пояснення щодо відповідної ситуації і описує заходи, що будуть вжиті з метою запобігання схожих ситуацій в майбутньому.

Вважається, що співробітники оперативних груп, зокрема ті, які інтегровані в злочинну сферу під прикриттям, мають більший індекс ризику скоїти корупційне правопорушення. З метою контролю їхньої діяльності можуть бути використані способи та засоби, які, разом з тим, забезпечують безпеку таких поліцейських. До найбільш поширених з-поміж останніх відносять тривале спостереження за агентом із використанням звукозапису та прослуховування розмов. Доведено, що операції, під час яких агент проводить зустрічі з представником злочинного світу, не повинні тривати довше одного року. Після завершення операції працівнику має бути доручена робота слідчого або консультанта з підготовки операцій. Відтак, повернення такого працівника до звичної йому роботи можливе лише після спливу певного строку часу.

Ефективним засобом попередження корупції є система попереднього аналізу та прогнозування правопорушень такого типу. Вона дає можливість виявити наявні проблеми при несенні служби, недоліки роботи керівників, первинні спроби зловживання службовим становищем серед поліцейських. Також така система передбачає аналіз основних елементів поліцейської

діяльності – особистості самого поліцейського, його завдань, складу зміни, маршруту тощо.

Підсумовуючи американський досвід запобігання та протидії корупції в органах державної влади, зокрема й органах поліції, слід зазначити, що ключовим елементом всіх засобів боротьби з корупцією виступає відкритість діяльності державних органів – на цьому будується принцип взаємодії держави з населенням. Сполучені Штати Америки є країною, яка слугує гарним прикладом для наслідування, оскільки зацікавленість і активна позиція громадськості в частині контролю за виконанням приписів закону є сформованою на рівні свідомості, кожен громадянин США усвідомлює та виконує свій громадянський обов'язок.

Очевидно, що універсальних методів запобігання та боротьби з корупцією нема. Ось чому кожна держава, керуючись власною внутрішньою обстановкою, самостійно обирає арсенал та стратегію для досягнення мети.

Втім, позитивний досвід розроблення та подальшої реалізації іноземних стратегій викорінення корупції потрібно вивчати, проте не варто піддаватись сліпому копіюванню таких ідей, адже це вкрай недалекоглядно і може мати негативні наслідки.

При висвітленні проблематики позитивного зарубіжного досвіду протидії корупції варто звернути увагу на досягнення Сінгапуру в цій царині.

Сінгапур є першою сучасною постіндустріальною країною, яка розпочала активну боротьбу з корупцією та заклала підвалини для зміцнення морально-етичних засад влади та професіоналізму апарату державного управління. Спільно з Партією народної дії за достатньо короткий проміжок часу уряд Сінгапуру досягнуло вражаючих успіхів. З точки зору лікування від корупційної хвороби, Сінгапур станом на сьогодні одна з найбільш здорових держав. Разом з тим, протягом останніх двадцяти років Сінгапур впевнено посідає місце в числі топ-7 країн з найменшим рівнем корупції в світі.

Антикорупційна стратегія країни орієнтована на три головні завдання:

1. очищення державного апарату від хабарників;
2. спрощення звичних бюрократичних процедур та посилення правової регламентації повноважень чиновників;
3. контроль за дотриманням етичних стандартів службової діяльності.

При цьому було встановлено, що заробітна плата державного службовця, судді, адвоката, лікаря державної клініки, наукового працівника повинна бути максимально наближена до тієї, яку особа може отримати на ідентичній посаді в приватній компанії або в разі заняття приватною юридичною чи іншою практикою. За таких умов чесність та порядність у відносинах між людьми дуже швидко набувають статусу звички і природного стану душі людини.

Вищеописане розуміння ситуації стало основою для розробки та втілення в життя цілої системи антикорупційних заходів. Усі вони без винятку відрізнялись всебічною продуманістю, актуальністю, строгістю та послідовністю. В якості першочергових заходів, які могли б бути найбільш ефективними в боротьбі з корупцією, керівництво країни визначило такі:

- створення більш сучасного антикорупційного законодавства;
- заснування спеціального максимально самостійного державного органу по боротьбі з корупцією;
- посилення кримінальної відповідальності за корупційні діяння;
- встановлення високих соціальних гарантій державним та муніципальним службовцям;
- практику постійної та планової ротації управлінських кадрів;
- законодавчі гарантії безпеки особи та членів її сім'ї, в разі якщо така особа дала свідчення у справі про корупційне діяння;
- широке висвітлення антикорупційної діяльності в ЗМІ;
- проведення незалежної експертизи законів та нормативних актів на предмет виникнення корупційних наслідків.

Принципи протидії корупції в Сінгапурі також вкрай продумані: відповідальність обох сторін корупційних відносин; розмежування

державного та приватного інтересу; рівність всіх перед законом та судом; дебіюрократизація державного апарату, яка полягає у мінімізації документообігу; проактивний антикорупційний стиль життя керівника будь-якого рівня як приклад для наслідування; кар'єрний ріст виключно на основі особистих досягнень; гідна заробітна плата; підконтрольність – непередбачувані перевірки бізнесу, декларування доходів, майна, боргів, прокурорська перевірка банківських та акціонерних рахунків осіб, підозрюваних у скоєнні корупційних правопорушень.

Ініціатори даної ідеї розуміли, що навіть невелика влада, надана людям, які не можуть гідно прожити на власну заробітну плату, створює вкрай заманливу стимуляцію для її неправильного використання [182, с. 167-182].

Керівництвом Сінгапуру в боротьбі з корупцією ставку було зроблено на принципи меритократії та базові канони конфуціанської етики. Довіра людей – найцінніший актив будь-якого уряду.

Для більшості представників сучасного покоління лідерів Сінгапуру принцип залишатися чесним та непідкупним розуміється як звичка та норма життя. У них є чудова освіта, гідне та стабільне матеріальне становище, і вони йшли до влади не заради збагачення. Їхньою особистою бездоганністю створювався новий моральний клімат у суспільстві. Громадськістю корупція почала розглядатись як загроза для успішного розвитку країни, її авторитету на міжнародній арені.

Високий моральний авторитет членів керівництва країни слугував основою та засобом залучення на державну службу нового покоління гідних та талановитих людей, хоча такий варіант кар'єри не завжди був найбільш привабливим в контексті особистих доходів.

Враховувались також й інші особливості, які суттєво обтяжували боротьбу з корупцією. Три чверті населення – етнічні китайці, в яких споконвіку існує звичай: «ідеши до чиновника – візьми зі собою «подарунок». Так склалось, що навіть найпростіші проблеми без «подяки» чиновнику не вирішувались, поліція вимагала гроші у продавців, шкільні вчителі без

жодних докорів сумління брали «подарунки» від батьків своїх учнів. Хабар став нормою життя. Виникає питання: яким чином Сінгапуру вдалось ввійти в ешелон передових, з точки зору антикорупційної спрямованості, держав світу?

Станом на сьогодні в Сінгапурі функціонує справді дієве соціально орієнтоване антикорупційне законодавство. Докорінно було оновлено Закон «Про боротьбу з корупцією» від 1937 року. Окрім цього в 1960 році було прийнято Закон «Про запобігання корупції», який мав на меті нейтралізувати статті національного законодавства, механізм реалізації яких не міг обійтись без корупційної складової, та посилити покарання за хабарництво.

Оновлений документ чітко окреслив всі види корупції, тюремні строки за вимагання хабаря були суттєво збільшені. Закон передбачає:

- індексацію та постійне підвищення заробітної плати державних службовців;
- удосконалення процедур взаємодії з населенням, підприємствами та організаціями з метою мінімізації бюрократії;
- забезпечення необхідної прозорості контролю та нагляду;
- ротацію кадрів з метою уникнення формування стійких корупційних зв'язків;
- забезпечення конфіденційності для запобігання витоку інсайдерської інформації.

Законом також передбачаються процедури перегляду антикорупційних стратегій, конкретних заходів протидії корупції кожні 3-4 роки. В якості силового примусу розповсюдженим є застосування штрафів, позбавлення волі, конфіскація майна, звільнення з роботи тощо. При цьому, кожен знає, що хабарник ризикує не лише власною свободою, але й ставить під загрозу успішне майбутнє своїх нащадків.

Згідно з оновленим законодавством в Сінгапурі в декілька разів зросли штрафні санкції за сприяння в антидержавних діях, особливо в частині обмеження витрат на виборчі кампанії чи пожертви на користь політичних

партій. Голосування як під час президентських, так і парламентських виборів є обов'язковим, відтак, не потребує великих витрат і практично повністю виключило підкуп виборця.

Сінгапурці, як законослухняні громадяни, голосують без жодного зовнішнього тиску, голосують не за гроші і не за тих, хто більше дасть чи пообіцяє, а за тих, хто насправді проявляє чесність, забезпечує роботою, будує дороги, школи, лікарні та громадські центри. При цьому не допускається навмисної дискредитації сил опозиції. Навпаки, в Сінгапурі парламентська опозиція офіційно являється дуже важливим фактором антикорупційного тиску на керівництво країни. Також докладено всіх зусиль для того, щоб вільні ЗМІ не були частиною корумпованої системи.

Провідна роль в реалізації антикорупційної стратегії та оперативно-тактичних рішень в галузі протидії корупції належить президенту Сінгапуру. Глава держави є хранителем національного надбання, гарантом суворого і неупередженого розслідування масштабних корупційних скандалів, реалізації науково обґрунтованої кадрової політики, зокрема в частині призначення на топ-посади в судовій та виконавчій гілках влади, у збройних силах та поліції.

Більш ефективно почало функціонувати Бюро з розслідування випадків корупції (далі – Бюро). До його компетенції відноситься розслідування та запобігання корупційних проявів як в державному економічному секторі, так і приватному, перевірка інформації щодо випадків корупції серед чиновників, розробка ефективних методів виявлення зон корупційного ризику та оцінки корупціогенності системи управління. Під особливий контроль було взято передвиборчі кампанії та парламентські вибори, діяльність поліції та інспекцій, банківські рахунки чиновників та їхніх родичів. Кожен бюджетний долар було взято під строгий контроль. Бюро досі користується цілковитою довірою як громадян, так і політичного керівництва держави; воно підзвітне безпосередньо уряду країни, що

гарантує його самостійність в прийнятті рішень, незалежність від стороннього тиску.

Бюро з розслідування випадків корупції використовує авторитарні способи дій, що цілком логічно з огляду на період, коли воно було засноване. Варто зауважити, що повноваження даного органу чітко визначені на рівні закону, окрім цього виключено можливість свавілля його працівників. Зазначене є вкрай важливим, адже зазіхання на владу чи зловживання останньою може звести нанівець всі позитивні результати в частині встановлення довірливих відносин із громадськістю у проблематиці протидії корупції. Внаслідок титанічної роботи Бюро уряд країни має змогу стримувати прояви надмірного бюрократизму, успішно реалізовує політику запобігання корупції, що має своїм безперечним наслідком підтримання сприятливого інвестиційного клімату в Сінгапурі.

Бюро є невід'ємним елементом кримінального правосуддя та функціонує в тісній співпраці як з Генеральною прокуратурою, так і судами. Не менш важливим в діяльності Бюро є підтримка останнього зі сторони населення. Для цього Бюро підтримує постійний контакт з громадськістю, наповнює актуальною інформацією свою веб-сторінку в мережі Інтернет, має постійну гарячу лінію, проводить семінари щодо своєю діяльності. Це все сприяє підвищенню рівня правосвідомості та правової культури громадян.

Велику роль у боротьбі з корупцією відіграло підвищення професіоналізму та посилення незалежності судової гілки влади. Весь корумпований суддівський корпус було миттєво замінено на найкращих юристів країни, переважну частину яких склали адвокати приватної практики.

Більш строго стали регламентуватись службові повноваження та конкретні дії чиновників. Процедура дебюрократизації сягнула свого апогею – було відмінено тисячі раніше вкрай необхідних дозволів та ліцензій. Також було забезпечено більш предметний нагляд за додержанням етичних стандартів службових відносин. Разом з цим, було посилено міру

кримінального покарання за корупційні злочини. Вкрай жорсткі акції (деякі навіть мали наслідком звільнення осіб зі служби) були проведені в більшості державних відомств. Згадані заходи поєднувались зі зменшенням втручання держави в економіку, підвищенням зарплат державним службовцям та підготовкою кваліфікованих адміністративних кадрів.

Антикорупційна політика стала більш результативною після різкого підвищення заробітних плат державним службовцям. Уряд країни вирішив: і поліцейський, і звичайний рядовий державний службовець в офісі повинні мати таку оплату праці, яка б виключала спокусу брати хабарі і допускати інші зловживання. Як наслідок, місцева бюрократія вважається не лише однією з найбільш ефективних у світі, але й найбільш високооплачуваною.

Професія державного службовця стала престижною, а шлях до неї відкривається лише здібним та наполегливим людям. Слід зазначити, що підбір кадрів на державну службу в Сінгапурі розпочинається ще зі шкільних років. Щорічно уряд Сінгапуру виділяє декілька сотень стипендій найкращим студентам з Індії, Китаю та інших південно-східних країн Азії з метою їхнього подальшого працевлаштування в Сінгапурі чи його компаніях за кордоном. Внаслідок активного вербування притік спеціалістів втричі перевищив «відтік мізків».

Складовою частиною роботи для отримання необхідних результатів є незмінна традиція постійної підготовки та підвищення професійної кваліфікації. Кожен сінгапурський державний службовець повинен проходити як мінімум 100 годин навчання в рік, включно з питань антикорупційної політики держави.

Вважаємо, що сінгапурська модель запобігання та протидії корупції є вдалим прикладом того, як держава повинна реалізовувати антикорупційну політику. Авторитарні та різкі методи роботи за антикорупційним вектором у Сінгапурі дали свої плоди – ставлення до корупції змінилось назавжди, у свідомість громадян вкорінилось усвідомлення про те, що корупція є неприйнятною та загрожує народу. Разом з тим, антикорупційне

законодавство оновили таким чином, що звинувачення в корупційних діяннях призводило не просто до звільнення з роботи, а цілковито руйнувало кар'єру. Сінгапур продемонстрував усьому світу, що для боротьби з корупцією потрібні не пусті слова та обіцянки, а сильні, талановиті лідери.

Пропонуємо торкнутись також інших міжнародних механізмів протидії корупції, які ще нами не розглядалися.

Окрім вже проаналізованих міжнародних актів, застосування яких є основою для формування міжнародного досвіду протидії корупції, входять: Конвенція ЄС про боротьбу з корупцією серед посадових осіб Європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС (прийнята Радою ЄС 26 травня 1997 року), Міжамериканська конвенція проти корупції (прийнята Організацією американських держав 29 березня 1996 року) [183], Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (дата набрання чинності – 29 вересня 2003 року) [184], Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних комерційних угодах (прийнята Організацією економічного співробітництва та розвитку 21 листопада 1997 року) [185], Конвенція Африканського союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею (прийнята главами країн та урядів Африканського союзу 12 липня 2003 року).

Вартою уваги є діяльність Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків, в межах якої 27 державам було надано підтримку з метою покращення їхнього антикорупційного законодавства. Наприклад, візит до держави з перевіркою носить виключно добровільний характер: якщо держава захоче, то її перевірять. Перевірку реалізують представники двох держав, які визначаються шляхом жеребкування. Якщо державу, яка ініціювала перевірку щодо себе, з різних причин не влаштовують країни-ревізори, то така держава має право не погоджуватись із результатами відповідного голосування та клопотати про його продовження. Отже, діяльність щодо протидії корупції вкрай демократична [186, с. 51].

Не слід забувати про Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН № 3514, наскрізним змістом якої є засудження всіх видів корупції, включно з хабарництвом. Даний акт виробив рекомендації для вжиття країнами системи заходів, потрібних як для запобігання поширенню, так і для боротьби з корупцією [187].

Серед міжнародних механізмів протидії корупції варто виділити також регіональні міжнародні договори. Їхнє існування обумовлене активною співпрацею держав на регіональному рівні в напрямку протидії корупції. Наслідком такої співпраці є прийняття великої кількості як міжнародних договорів, так і актів рекомендаційного характеру в межах РЄ, ОЕСР, ЄС, Африканського Союзу і Організації американських держав. Чимало антикорупційних стратегій РЄ реалізовує спільно з Європейською комісією.

Вищезгадані міжнародні засоби різняться між собою за такими критеріями як: сфера дії, механізм реалізації та юридична сила. Проте, всі вони мають спільну ціль – встановити загальні еталони протидії корупції, котрі повинні бути реалізовані на рівні кожної з країн. Зокрема, маємо на увазі криміналізацію випадків корупції; створення, прийняття і подальше дотримання та виконання законодавства щодо боротьби з корупцією; запобігання корупції; міждержавна співпраця в окресленій сфері.

Листопад 1996 року ознаменований тим, що Комітетом міністрів РЄ було прийнято Програму дій по боротьбі з корупцією. Згодом, у 1997 році на 21-ій Конференції міністрів юстиції країн Європи прийнято Резолюцію № 1 [188]. Учасники заходу закликали до якомога швидшого прийняття відповідного документу, яким буде закріплено кваліфікацію відповідних корупційних діянь, покращено співробітництво в напрямку переслідування за скоєння таких правопорушень та створено ефективний механізм контролю.

Окрім цього, у 1997 році РЄ прийняла Резолюцію (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією», що стала одним із першим регіональних документів з міжнародним характером. Хоча і принципи, викладені в Резолюції, не можна віднести до джерел

«твердого» права, вони, втім, визначили потребу в створенні спеціальних органів, завданням яких буде запобігання та боротьба з проявами корупції [189]. Ключові положення згаданих вище принципів стали базисом для Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією.

Характерною рисою регіональної антикорупційної політики ЄС є використання ресурсів та вмінь відповідного регіону (місцевості), що втілюється в життя шляхом інвестицій у невеликі локальні підприємства, котрі знають ситуацію відповідної місцевості, мають як практичний досвід, так і рівень необхідної репутації, а також результати їхньої діяльності чинять вплив на соціальний та економічний рівень життя даного регіону [190]. Задля досягнення описаної мети в 2006 році було закладено підвалини ініціативи «Регіони за економічні зміни» (англ. The Regions for Economic Change initiative – RfEC) [191].

На наше переконання, мінімізація впливу корупції на управління процесами регіонального розвитку в Європейському Союзі можлива завдяки:

1. чіткому плану як довгострокових, так і короткострокових програм;
2. науковому та об'єктивно обумовленому процесу залучення та подальшого розподілу інвестицій;
3. передумовою залучення інвестицій є вивчення статистичних даних, особисте спілкування з представниками регіональних компаній, вивчення їхнього впливу на регіон, дослідження їхньої репутації та впливу результатів діяльності на соціально-економічне життя регіону;
4. повній зрозумілості та відкритості процесу розподілу залучених інвестицій;
5. інвестуванню лише потрібних проєктів за критерієм «спільної основи»: до процесу інвестування частково залучається місцева громада (як приватний, так і муніципальний сектор);
6. до відання загальних інституцій ЄС відноситься формування правової основи регіонального розвитку, тоді як саме регіональні та місцеві органи управління відповідають за вибір потрібного для місцевості проєкту;

7. моніторингу та справедливій оцінці обраних та втілених в життя проєктів;

8. прозорості процедури реалізації проєктів.

Досліджена нами статистика свідчить про те, що державні закупівлі є однією з тих сфер, що найбільше приваблюють корупціонерів. Системний аналіз державних закупівель в ЄС, зокрема й на регіональному рівні, дав змогу ідентифікувати конкретні заходи спрямовані на мінімізацію корупції, шахрайських дій та несанкціонованої розтрати коштів платників податків. До прикладу, у квітні 2012 в межах Європарламенту створено непостійну структуру – Спеціальний комітет з протидії організованій злочинності, корупції і відмивання грошей (англ. CRIM – Special Committee on Organized Crime and Money Laundering). Даний комітет, з метою захисту фінансових інтересів Європейського Союзу, запропонував, з-поміж іншого, запровадження посади європейського прокурора. Окрім цього, комітет вніс пропозиції щодо впровадження в правову систему дефініції «злочин мафіозного типу», встановлення нових, чітких правил, задля збереження процедур державних закупівель від корупційного впливу організованих злочинних угруповань, а також використання конфіскованих активів, що були одержані злочинцями незаконним шляхом, на користь відповідної громади [192].

Варто зазначити, що до числа дієвих інструментів інтеграції позитивного європейського досвіду протидії корупції в публічно-управлінській сфері за умов регіонального розвитку є процедура асоціації з Європейським Союзом. До прикладу, відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) [193] встановлюється перехід до європейської практики проведення державних закупівель. Так, згідно з положеннями частини третьої статті 149 Глави 8 Угоди положення глави 8

застосовуються «до контрактів, вартість яких перевищує порогові значення, встановлені Додатком XXI-Р».

Відповідно до змісту Додатку XXI-Р «Порогові значення, про які йдеться в статті 149 (3), повинні бути однаковими для обох сторін:

(a) 133 000 EUR для державних контрактів на поставку товарів та надання послуг для центральних державних органів, за винятком державних контрактів на надання послуг, визначених у Директиві 2004/18/ЄС Стаття 7 в абзац 3;

(b) 206 000 EUR для державних контрактів на поставку товарів та надання послуг, на які не поширюється пункт а;

(c) 5 150 000 EUR для державних контрактів на виконання робіт та державних концесій;

(d) 5 150 000 EUR для державних контрактів на виконання робіт в комунальному та інфраструктурному секторах;

(e) 412 000 EUR для державних контрактів на поставку товарів та надання послуг в комунальному та інфраструктурному секторах» [194].

Вищенаведене свідчить про те, що у випадку, якщо ціна за певну послугу (роботу) перевищує допустимий поріг, то процедура державної закупівлі такої послуги (роботи) повинна відбуватись на тендерній основі.

Окрім цього, Угода у ст. 154 передбачає можливість українських компаній брати участь у європейських тендерах і навпаки – європейських компаній в українських тендерах.

Також Угода містить виключні положення про те, що не лише державні закупівлі мають відбуватись на тендерній основі, а й закупівлі в приватних компаніях, які, за своєю сутністю та положенням на ринку, є природними монополіями та займаються наданням комунальних послуг. Такі вимоги зустрічаємо, наприклад, в положеннях ст.ст. 3, 22, 347, 459 згаданої Угоди.

Окремої уваги при дослідженні міжнародних механізмів протидії корупції варто приділити діяльності міжнародних антикорупційних організацій. До переліку таких організацій відносимо: Організація

економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Група держав проти корупції (ГРЕКО), Платформа Парламентської асамблеї Ради Європи у боротьбі з корупцією, Трансперенсі Інтернешнл (англ. Transparency International). Особливості діяльності останньої доцільно дослідити більш детально.

Велику популярність серед неурядових організацій, які займаються боротьбою з корупцією, отримала заснована в 1993 році в Берліні міжнародна неурядова організація Трансперенсі Інтернешнл (Transparency International). За територіальним масштабом своєї діяльності остання може впевнено скласти конкуренцію багатьом міжнародним міжурядовим організаціям, оскільки реалізовує моніторинг ситуацій, пов'язаних з корупцією практично у всіх країнах світу. При цьому, Трансперенсі Інтернешнл заборонено займатися проведенням розслідувань щодо конкретних випадків корупційних діянь, щоб не замінити правоохоронні органи відповідної держави. Основу діяльності досліджуваної неурядової організації становлять дослідницькі та освітні антикорупційні програми, що реалізуються через відповідні національні представництва організації та інститути громадянського суспільства.

В засіданнях щорічного зібрання беруть участь індивідуальні члени організації та делегати від національних представництв. Керівним органом організації являється Рада директорів, яка визначає антикорупційну політику та стратегію. Конкретні напрямки діяльності визначають комітети, створені в структурі Ради.

Діяльність на місцях реалізують індивідуальні члени та національні представництва. Індивідуальне членство в організації мають особи, що володіють компетенцією у проблематиці боротьби з корупцією. До завдань останніх входить надання організації будь-якої допомоги індивідуального плану. Вирішення питання щодо надання індивідуального членства залишається прерогативою Ради директорів.

Важливим напрямом роботи даної організації є визначення трьох індексів:

1. Індекс хабародавачів (англ. bribe payers index);
2. Барометр світової корупції (англ. the global corruption barometer);
3. Індекс сприйняття корупції (англ. corruption perception index).

Індекс хабародавачів відображає схильність до підкупу зі сторони компаній з числа найбільших країн-експортерів. Наприклад, у 2008 році для визначення даного індексу було складено список з 22 промислово розвинутих країн. Останні згодом було оцінено за 10-ти бальною шкалою на предмет схильності компаній з відповідних країн до надання хабарів при веденні бізнесу на території інших держав. Результати дослідження ґрунтувались на опитуванні працівників керівних ланок компаній-експортерів, загалом було опитано 2742 особи. Було встановлено, що такі країни як Бельгія та Канада є найменш схильними до пропозиції надання хабарів, їхній індекс – 8,8. Країною ж з найбільшою схильністю до пропозиції надання хабарів є Росія, чий індекс склав 5,9. Варто зауважити, що за результатами дослідження проведеного в 2011 році, в якому список досліджуваних країн налічував 28 держав-експортерів, Росія також зайняла останню сходинку, а її індекс становив 6,1 [195].

Барометр світової корупції являє собою найбільше у світі опитування щодо думки громадськості про корупцію, результати якого демонструють світову ситуацію з корупцією загалом. На відміну від третього індексу, особливості якого буде розкрито нами згодом, суть барометру світової корупції полягає в методі прямого опитування населення тої чи іншої країни замість використання експертних висновків, які часто можуть бути надмірно упередженими.

Так, у 2013 році людей з 107 країн було опитано про те, чи давали вони хабарі державним службовцям впродовж останнього року. Втім, для малої кількості країн: Албанія, Азербайджан, Бразилія, Бурунді, Фіджі, Франція, Німеччина, Лівану, Люксембург, Малаві, Росія, Замбія – отримані відповіді

на деякі питання було виключення через побоювання щодо обґрунтованості та надійності. Похибка для кожної країни дорівнює 3 %. Типовий розмір вибірки становить 1000 осіб. Для чотирьох країн – Кіпр, Люксембург, Вануату, Соломонові острови – типовий розмір вибірки становив 500 осіб, в той час як похибка – 4 % [196].

Результати дослідження засвідчили, що більше, ніж кожна четверта людина (27 %) давала хабар впродовж останніх 12 місяців під час взаємодії з ключовими державними установами та при наданні адміністративних послуг [197].

Однак найбільшій популярності здобув індекс сприйняття корупції, який визначається Трансперенсі Інтернешнл з 1995 року. Вважається, що він відображає рівень корупції, що існує в секторі державного публічного управління відповідної країни. Методологія визначення даного індексу побудована на експертних оцінках, а також на вибіркових опитуваннях осіб, які є представниками різних прошарків суспільства, але переважно саме з ділових. Отримані дані узагальнюються працівниками Трансперенсі Інтернешнл і виставляється цифровий індекс за 10-ти бальною шкалою (де 0 – найвищий рівень сприйняття корупції, 10 – найнижчий). З 2007 року індекс став охоплювати 180 держав світу. Відтак, можна стверджувати, що він володіє достатньо високим рівнем географічної репрезентативності.

Відповідно до результатів дослідження, проведеного Трансперенсі Інтернешнл у 2020 році, Україна дещо покращила свій показник (+ 3 бали) та отримала 33 зі 100 можливих балів, посівши, тим самим, 117 залікове місце зі 180 держав зі списку corruption perception index. Втім, причин для втіхи нема: Україна все ще займає передостаннє місце в списку серед країн-сусідів, випереджаючи, при цьому, лише росію з показником 30 зі 100, котра займає 129 залікове місце [198].

Діяльність такої організації як Трансперенсі Інтернешнл допомагає ідентифікувати недоліки та прогалини антикорупційної політики країни,

сприяє здійсненню державою потрібних реформ, є корисним джерелом інформації в галузі попередження та протидії корупції.

Разом з тим, незважаючи на значні успіхи в сфері міждержавної боротьби з явищем корупції, такий вид співробітництва перебуває на стадії свого становлення. Станом на сьогодні актуальною для нашої держави є розробка більш широкого комплексу заходів, які будуть спрямовані саме на попередження корупції, з обов'язковим врахуванням дослідженого нами зарубіжного досвіду та практики запобігання корупції, а також міжнародних механізмів протидії цьому негативному соціально-правовому явищу.

Підводячи підсумок, можна з упевненістю стверджувати, що участь України в міжнародних антикорупційних організаціях поступово приводить до удосконалення законодавчої бази протидії корупції, що підтверджується застосуванням прогресивних антикорупційних практик, в тому числі і в правоохоронних органах.

3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України

Наявність позитивних зрушень щодо реалізації антикорупційної реформи в Україні, зокрема й в органах Національної поліції, не свідчить про те, що реформа завершена і не потребує подальшої підтримки та розвитку. Згадана реформа далека до свого завершення та успішної реалізації. Державні органи страждають від корупції і Національна поліція не становить виняток. Прояви корупції чинять руйнівний вплив на здобуті результати антикорупційної реформи.

Проблематика проявів корупції в органах Національної поліції не є новою, її не можна пояснити одним лише недостатнім матеріальним становищем працівників даного правоохоронного відомства. Окреслена проблема – комплексна та обумовлена різними чинниками: як просоціальними, так і компенсаторними. Окремі науковці переконані, що

вчинення корупційних правопорушень пов'язується із наявністю старої генези державних службовців з консервативною психологією, для яких демократичні реформи є непотрібними [199, с. 62].

Велика кількість проблем, пов'язаних з інтеграцією в поліцейське середовище антикорупційної складової, обумовлює потребу вжиття системи заходів різнопланового спрямування.

Вагому роль в подоланні негативних проявів корупції в органах Національної поліції відіграє механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в даному правоохоронному органі. Під механізмом адміністративно-правового регулювання варто розуміти сукупність правових способів (засобів, методів); структурне утворення, що об'єднує норми права, акти практичного застосування таких норм та інші складові.

Антикорупційні засоби, що використовуються в органах Національної поліції України, спрямовані на:

1. створення належних умов як для чесної, так і для законної реалізації працівниками правоохоронного органу своїх повноважень, а також створення несприятливих умов для максимального унеможливлення зловживання ними наділеними повноваженнями;
2. наявність чітко регламентованого законодавчими актами механізму добору працівників на службу в правоохоронний орган;
3. запобігання корупції повинно сприйматись як важлива складова загальної ідеї подолання корупції;
4. удосконалення системи вітчизняного антикорупційного законодавства;
5. запровадження інформаційно-культурних заходів як способу інформування громадськості про заходи щодо запобігання проявів корупції в Національній поліції України;
6. зведення корупційних ризиків в діяльності працівників органів Національної поліції України до мінімуму [200, с. 35].

Такі вчені як А. Сахно і А. Собакарь до числа факторів, які є перешкодою ефективній реалізації механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України, відносять такі:

1. недостатня концептуальна забезпеченість стратегічних і тактичних аспектів протидії корупції, що призводить до системних прорахунків, протиріч між окремими елементами програмного антикорупційного документу;
2. низький рівень прогностичного забезпечення;
3. відсутність комплексного залучення фахівців в галузі кримінології, економіки, бухгалтерського обліку, комп'ютерної техніки і технології, інших наук;
4. переважна орієнтація на діяльність правоохоронних органів;
5. низька ресурсна і наукова забезпеченість;
6. відсутність аналізу і обговорення результатів виконання прийнятих програм;
7. недостатня орієнтованість антикорупційних програм на певні галузі управлінської діяльності та виділення пріоритетних напрямів протидії корупції;
8. некоректність формулювання цілей такої боротьби, як-то подолання корупції;
9. формальний характер заходів ідеологічного впливу;
10. низький рівень диференціації заходів запобігання стосовно різних видів корупційних проявів;
11. відсутність механізму контролю за ходом їх реалізації і коригування в процесі реалізації;
12. відсутність належного соціального контролю з боку громадськості» [200, с. 133].

Знешкодження вищевказаних факторів за короткий проміжок часу видається вкрай складним завданням, проте, все ж, воно є реальним. Для

успішного подолання таких факторів необхідне застосування з одного боку заходів профілактичного характеру, а з іншого – карального. Разом з тим, умови сьогодення сприяють пануванню серед громадськості думки про необхідність застосування саме «каральної» складової: 46 % громадян відстоює позицію про застосування до державного службовця, винного у скоєнні корупційного правопорушення, санкції у вигляді звільнення з роботи у відповідному органі без права в подальшому займати посади в органах державної влади; 56 % громадян переконані, що нагальною є потреба у посиленні кримінальної відповідальності [202, с. 145].

Переважає більшість соціологічних досліджень стверджують, що вдосконалення антикорупційного законодавства є пріоритетною, першочерговою сходиною в напрямку підвищення результативності у боротьбі з проявами корупції. Однак ми не погоджуємось з даним твердженням та переконані, що інші фактори є не менш важливими. Практика боротьби з корупцією провідних країн світу наводить приклади традиційних форм запобігання явищу корупції в органах поліції:

1. надання працівникам правоохоронного органу соціальних гарантій як під час проходження служби, так і за фактом виходу на пенсію;
2. пропагування поліцейської служби та підвищення її престижу в засобах масової інформації;
3. ретельний та суворий відбір кандидатів на вступ в ряди поліцейських;
4. збільшення ролі інститутів громадянського суспільства в частині контролю за діяльністю органів поліції;
5. нормативно-правова регламентація служби;
6. фундаментальний принцип антикорупційної реформи – невідворотність настання негативних наслідків у вигляді покарання для особи, винної у скоєнні корупційного правопорушення;
7. ротація кадрів та подолання службових «кланів».

Наведені вище антикорупційні засоби прийнято вважати традиційними і вони виконують превентивну функцію, мають попереджувальний характер.

Зазначимо, що на наше переконання, застосування превентивних заходів антикорупційного спрямування у вітчизняних реаліях має справді важливе значення. Втім, станом на сьогодні чіткий поділ на загальні та спеціальні превентивні антикорупційні засоби відсутній. Слід зауважити, що основою спрямованості засобів загальної превенції має стати використання потенціалу саме позитивного поступу соціуму, покращення його політико-економічних, соціально-правових та інших інститутів, звільнення суспільства від кризових та соціально несправедливих явищ, що сприяють існуванню корупції. Вищенаведене матиме своїм наслідком обмеження соціальної сфери розповсюдження корупції, мінімізує ріст та поширення її проявів.

Звертає на себе увагу той факт, що серед опитаних поліцейських значна частина (59%) схильні вважати підвищення рівня грошового забезпечення серйозним стримуючим фактором від корупційних проявів (Додаток Б).

Багатоцільовий характер є однією з рис засобів загальної превенції антикорупційного спрямування. Це можна пояснити тим, що застосування арсеналу антикорупційних засобів не є для останніх єдиною метою. Засоби загальної превенції мають бути довгостроковими, а також підлягати застосуванню з обов'язковим врахуванням особливостей всіх без винятку напрямків поліцейської роботи та тих суспільних відносин, в яких будуть застосовуватись відповідні заходи запобіжного характеру.

До числа однієї з найбільш важливих антикорупційних засад превентивного характеру відносимо конкурсний відбір на посади в Національній поліції України. Так, відповідно до ст. 52 Закону України «Про Національну поліцію» з метою добору осіб, здатних професійно виконувати повноваження поліції та посадові обов'язки за відповідною вакантною посадою, у випадках, передбачених цим Законом, проводиться конкурс на службу в поліції та/або на зайняття вакантної посади (далі – конкурс). Проведення конкурсу здійснюється з урахуванням рівня професійної компетентності, особистих якостей і досягнень кандидатів на прийняття на службу та зайняття вакантної посади. Конкурс на службу в поліції

обов'язково проводиться серед осіб, які вперше приймаються на службу в поліції з призначенням на посади молодшого складу поліції. Комплектуванню в порядку просування по службі посад молодшого, середнього та вищого складу поліції, крім випадку, передбаченого частиною третьою цієї статті, за рішенням керівника, уповноваженого призначати на такі посади, може передувати або проведення конкурсу, або проведення атестації. Конкурс проводиться відповідно до Типового порядку проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади [203] (далі – Типовий порядок проведення конкурсу), що затверджується Міністром внутрішніх справ України [18].

Незважаючи на те, що інтеграція та подальша реалізація якісного конкурсу в органи Національної поліції України є вкрай важливим заходом, спрямованим на запобігання корупційних проявів в даному відомстві, останній, втім, це не єдиний такий засіб. Очевидно, що гострою необхідністю виступає подальше покращення механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. Відтак, нами запропоновано наступні напрямки його вдосконалення:

1. *Залучення інститутів громадянського суспільства до запобігання скоєння корупційних правопорушень в органах Національної поліції України.* Змістом даного напрямку є активізація громадських організацій, окремих громадян як в частині моніторингу за дотриманням прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина зі сторони правоохоронних органів, так і в реалізації механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупційних проявів в поліції. Незважаючи на те, що і антикорупційні поліцейські, і громадські формування вкрай активно користуються перевагами технологічного прогресу, антикорупційна діяльність досі залишається одновекторною. Відтак, можливість достовірно відстежити весь масив звернень, які надходять зі сторони громадян, що постраждали від протиправних корупційних діянь, відсутня.

Схожу ситуацію маємо можливість спостерігати в державах з перехідною економікою. Останнім також притаманне активне проведення процесів демократизації, політичної перебудови. Проблематика згаданих процесів актуалізувала питання про політичні інститути та правову культуру, а також щодо того як співвідносяться цінності. Суспільство, що переживає трансформацію, не знайоме із таким важливим соціальним інститутом громадянського суспільства як соціальний контроль. Наслідками слабозвиненого як громадянського, так і правового суспільства в нашій державі є те, що потреби та запити громадян мають вкрай низький рівень втілення таких в життя. Перевагою ж розвиненого громадянського контролю за діяльністю правоохоронних органів, зокрема й органів Національної поліції України, є сприяння підвищенню результативній діяльності відповідних органів. Ми вважаємо, що громадський контроль відіграє важливу роль своєрідної зовнішньої протизаги зі сторони суспільства щодо неефективної роботи органів поліції.

Попри наявність цілої низки антикорупційних нормативно-правових актів, громадський контроль в галузі застосування антикорупційних засобів щодо діяльності органів поліції перебуває на низькому рівні.

Відповідно до засад відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у МВС, викладених в Антикорупційній програмі МВС України на 2020-2022 роки, створення механізмів партнерства з інститутами громадянського суспільства є однією зі складових політики МВС України щодо запобігання і протидії корупції в апараті МВС та територіальних органів з надання сервісних послуг МВС [204].

Зразком спроби партнерства між громадянським суспільством та правоохоронними органами, на нашу думку, може слугувати інтеграція у вітчизняну правову систему інституту викривачів та положень щодо прав, гарантій та механізму захисту таких осіб. Ідеться, зокрема про Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» [205] від 17 жовтня 2019 року № 198-IX (далі – Закон

№ 198-IX) та Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів» [206] від 01 червня 2021 року № 1502-IX (далі – Закон №1502-IX).

Законом № 198-IX було закладено підвалини для запровадження в українську правову систему інституту викривачів: визначено відповідну дефініцію, встановлено права, гарантії захисту викривачів, виокремлено три види каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» – внутрішній, зовнішній, регулярний – та надано чіткий опис останніх тощо.

Втім, Закон № 198-IX також містив чимало протиріч. Нагальними питаннями, що потребували упорядкування, були:

1. створення Єдиного порталу повідомлень викривачів (далі – Портал), оскільки розгортання подібної інформаційної-телекомунікаційної системи окремо для кожного органу (лише міністерств та інших центральних органів виконавчої влади налічується близько 80) може коштувати державі від 2 до 5 мільйонів гривень, тоді як вартість створення єдиного такого порталу може взагалі не перевищити зазначених сум;

2. правовий захист викривачів: Законом № 198-IX передбачається захист викривачів зі сторони адвокатами системи безоплатної правової допомоги та працівниками Національного агентства з питань запобігання корупції. Втім, практична сторона питання довела, що дані положення Закону викликають низку проблем, відтак необхідно чітко визначити, що відповідний захист здійснюється саме адвокатами системи безоплатної правової допомоги.

Для врегулювання вищенаведеної проблематики було прийнято Закон №1502-IX. Так, відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» викривачем є фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень

цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

Згідно з положеннями частини другої-третьої статті 53¹ цього ж Закону подання повідомлень (у тому числі анонімних) через внутрішні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону здійснюється через відкритий для цілодобового доступу Єдиний портал повідомлень викривачів та спеціальні телефонні лінії.

Єдиний портал повідомлень викривачів – це інформаційно-телекомунікаційна система, яка має комплексну систему захисту інформації з підтвердженою відповідністю згідно із Законом України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», що забезпечує обмін даними з викривачем за допомогою мережі Інтернет, збирання, зберігання, використання, захист, облік, пошук, узагальнення повідомлень викривачів, а також іншої інформації, в тому числі про статус викривачів, стан та результати розгляду повідомлень викривачів.

Єдиний портал повідомлень викривачів гарантує викривачам дотримання умов конфіденційності та анонімності, а також забезпечує доступ викривачів до інформації про стан та результати розгляду їх повідомлень і є офіційним внутрішнім джерелом інформації про осіб, які мають статус викривачів.

Держателем та відповідальним за адміністрування Єдиного порталу повідомлень викривачів є Національне агентство, яке встановлює порядок його ведення [11].

Окрім цього, під час міжнародної конференції «Викривачі корупції в Україні: успіх та виклики», яка відбулась 24 червня 2021 року, Голова НАЗК Олександр Новіков заявив, що портал викривачів являє собою мільярдну

економію коштів платників податків, а сприяють у його створенні міжнародні партнери – проєкт «Взаємодія» Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) [207].

Втім, варто зауважити, що Законом № 1502-ІХ не визначено строків для створення та введення в експлуатацію Порталу. При цьому, абзацами 1-3 пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1502-ІХ передбачено наступне: «Про початок роботи Єдиного порталу повідомлень викривачів відповідно до цього Закону приймається рішення Національного агентства з питань запобігання корупції. До початку роботи Єдиного порталу повідомлень викривачів відповідно до цього Закону повідомлення приймаються через канали та розглядаються в порядку, які діяли до прийняття цього Закону» [206].

На нашу думку, відсутність чіткої регламентації часових рамок для створення Порталу, як одного із засобів запобігання та боротьби з корупцією, у вищезгаданому Законі створює певну невизначеність у суспільстві. З одного боку, держава відкрито декларує свої наміри протидіяти корупції та пропонує ще один шлях для успішної реалізації антикорупційної ініціативи, з іншого – «недопрацьовує» Закон і, тим самим, сприяє у відтермінуванні на невизначений термін початку функціонування Порталу.

Таким чином, пропонуємо доповнити пункт 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» від 01 червня 2021 року № 1502-ІХ абзацом другим наступного змісту: «Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції про початок роботи Єдиного порталу повідомлень викривачів відповідно до цього Закону повинно бути прийнято протягом двох років з моменту набрання чинності цим Законом».

Показовою в даній проблематиці являється також статистика, отримана з офіційного веб-сайту Національного агентства з питань запобігання корупції. Так, кількість судових справ, відкритих внаслідок отримання повідомлень викривачів з 01 січня 2020 року становить 63, тоді як кількість виграних

Національним агентством судових справ за цей самий період дорівнює 20. Загальна кількість справ даної категорії, супровід яких забезпечує НАЗК, складає 98 [208].

Беручи до уваги вищенаведене, вважаємо, що справді дієва партнерська взаємодія правоохоронних органів, зокрема й органів поліції, та інститутів громадянського суспільства з питань, пов'язаних із запобіганням корупції, відсутня. Крім цього, не створено необхідної нормативно-правової основи такої взаємодії. Описана проблематика ускладнюється також й тим, що інформаційний масив звернень громадян, що зазнали негативних наслідків від проявів корупції (включно з корупцією в поліції), є неконтрольованим: одні звертаються безпосередньо до правоохоронних органів, інші – передають інформацію громадським організаціям.

На нашу думку, для вирішення даної проблеми необхідно:

- сформувати дієвий моніторинг опрацювання отриманої від громадян інформації щодо всіх фактів проявів корупції, зокрема й в органах Національної поліції України;

- виробити докорінно нові форми взаємодії інститутів громадянського суспільства з поліцейськими формуваннями, які будуть ґрунтуватись на принципах партнерства, взаємної поваги та відповідальності.

Взаємодія державних поліцейських формувань з інститутами громадянського суспільства знаходить свій прояв, перш за все, в активізації ініціатив зі сторони громадян, залучення останніх до нових проєктів, інтеграцію суспільства для допомоги поліцейським в їх повсякденній нелегкій праці. Вважаємо, що відомий девіз: «Поліція з народом», – лаконічно демонструє спосіб отримання високої суспільної оцінки за належне виконання своєї роботи. Заснування нових партнерських програм між громадянами та Національною поліцією України сприятиме тому, що остання буде сприйматись населенням як надійний захисник, а не каральний орган, який стоїть на боці окремих осіб чи соціальних груп.

2. *Професійне забезпечення діяльності органів Національної поліції України.* Цим напрямком передбачається застосування антикорупційних засобів превенції в діяльності згаданого правоохоронного органу від моменту відбору кандидатів на конкурсній основі до безпосереднього виконання працівниками поліції поставлених завдань.

Вважаємо, що освітня складова відіграє ключову роль у вихованні доброчесності та етичних правил поведінки усіх правоохоронців. З метою якісного навчання антикорупційним практикам, доцільно до програм підготовки здобувачів вищої освіти, яку здійснюють заклади із специфічними умовами навчання, включити спеціалізовані курси чи освітні компоненти, з тим щоб антикорупційною тематикою були охоплені усі рівні здобуття освіти.

Як було розглянуто нами раніше, формалізація антикорупційних правил є ефективним засобом в країнах з розвинутими інститутами громадянського суспільства, відповідальною правовою державою, ініціативним населенням, де закон – обов'язковий до виконання та дотримання імператив, порушення якого карається накладенням суворої санкції. Втім, ситуація, що склалась в нашій державі свідчить про існування непорушної традиції видозмінювати формальні норми права неформальними правилами в ході їхнього виконання.

Яскравим зразком такої традиції є, наприклад, ситуація, коли значна частина грошового забезпечення працівника поліції складається з так званої премії, розмір якої залежить лише від суб'єктивних поглядів та міркувань відповідного начальника, а також наявних для використання обсягів бюджетних коштів. Вищенаведене створює підґрунтя для значних корупційних ризиків і жодним чином не задовольняє очікування працівників поліції. Доволі поширеними є випадки, коли працівників поліції позбавляють преміювання за рішенням начальника. Однак порядку оскарження такого рішення чинними нормативно-правовими актами не передбачено.

З огляду на це, вважаємо, що важливим є засіб механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції під назвою

відомчий антикорупційний контроль. Зміст останнього полягає в моніторингу рівня та способу життя працівників Національної поліції України. Безсумнівно, що ефективності такого засобу буде сприяти застосування колегіальної відповідальності. Мається на увазі ситуація, за якої при висуненні звинувачень окремому поліцейському у вчиненні корупційного правопорушення, обов'язково також перевірятимуться колеги останнього, а також керівництво та підлеглі працівники.

Вдосконалення даного напрямку вважається найбільш доцільним шляхом внесення змін до профільного Закону України «Про Національну поліцію», зокрема в частині вилучення правових норм, що можуть мати своїм наслідком виникнення корупціогенних факторів.

3. Програмно-стратегічне забезпечення формування механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України формує у суспільстві достатньо неоднозначні думки щодо антикорупційної політики держави в досліджуваному нами напрямі. Не викликає жодних сумнівів те, що Україна обрала демократичні цінності за основу власного подальшого розвитку. Значна увага топ-керівництва держави і Національної поліції зокрема приділяється питанням запобігання та боротьби з корупцією, що проявляється, з-поміж іншого в організації та проведенні різноманітних круглих столів, міжнародних та внутрішніх конференцій, панельних дискусій, за результатами яких приймаються програмно-стратегічні документи (програми розвитку, стратегії боротьби, плани досягнення ключових цілей тощо).

Втім, обраний курс на підтримку антикорупційної ініціативи залишається виключно на папері, спостерігається цілковита безрезультативність, програмно-стратегічні документи щороку доповнюються лише в частині оновлення понятійно-категоріального апарату, що жодним чином не впливає на зменшення корупційних факторів як в державі, так і в органах поліції зокрема.

На наше переконання, головною ідеєю усіх без винятку програм, що мають антикорупційну складову, повинно бути створення майбутніх концепцій (планів, програм, стратегій), основою яких є детальний моніторинг запропонованих попередніми програмними документами заходів на предмет ідентифікації причин часткового чи повного невиконання. В подальшому, головним критерієм створення програм такого роду має бути якість реалізації, а не кількість запропонованих заходів. Окрім цього, вважаємо за доцільне залучати до процесу розробки таких програмно-стратегічних документів представників інститутів громадянського суспільства антикорупційного спрямування.

4. Нормативно-правові акти антикорупційного спрямування як основа роботи органів Національної поліції. Проблематика корупційних правопорушень завжди супроводжується підвищеною увагою суспільства. Відтак, держава повинна не лише словесно декларувати свої обіцянки щодо суттєвих зрушень в галузі запобігання та протидії корупції, зокрема й в органах поліції, а й повинна продемонструвати народові прагнення до практичних змін. Першим кроком, який був зроблений Україною, для своєрідного запуску антикорупційної реформи можна справедливо вважати створення відповідних нормативно-правових актів, а також внесення змін до вже чинних законів, з метою усунення наявних факторів, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень.

Втім, від початку проведення антикорупційної реформи (кінець 2014 року) ані наявність здійсненої парламентом законотворчої роботи, ані закріплення на рівні нормативних актів обов'язковості здійснення антикорупційних експертиз в частині ідентифікації в чинних законах та підзаконних нормативних актах та їх проєктах чинників, що можуть сприяти скоєнню корупційного правопорушення, не дають можливості стверджувати про те, що стан правового забезпечення механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції є досконалим.

При проведенні опитування 59% респондентів вказали на недостатній рівень нормативно-правового регулювання у сфері запобігання корупції в Національній поліції (Додаток Б).

З огляду на вищенаведене, вважаємо, що серед правових засобів запобігання корупційним правопорушенням, зокрема й в органах Національної поліції України, розробка належних та необхідних нормативно-правових приписів займає одне з чільних місць. Адже останні не лише вказують на способи запобігання корупційним діянням, а й трактують права і форми практичної реалізації норм права, що сприяє зниженню кількості корупціогенних факторів.

Підсумовуючи, слід наголосити на тому, що втіленню в життя механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України має бути притаманний комплексний характер, необхідно обов'язково враховувати всі без виключення рівні оцінювання корупційних ризиків, зокрема на таких стадіях: створення та прийняття відомчих актів; інтеграція механізмів антикорупційної превенції в практичну роботу підрозділів поліції та окремих поліцейських; організація робочого процесу окремих підрозділів Національної поліції України щодо запобігання корупційним проявам всередині відомства; кооперація з іншими державними органами в частині запобігання корупційним проявам в поліції; громадський контроль за діяльністю органів Національної поліції України.

Висновки до Розділу 3

За результатами дослідження особливостей запобігання корупції в окремих країнах, міжнародних механізмів протидії корупційним проявам, а також внаслідок опрацювання проблематики ідентифікації напрямів вдосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України нами зроблено наступні висновки.

1. Потреба у використанні та врахуванні досвіду зарубіжних країн у галузі боротьби з корупцією в публічно-правовому секторі України обумовлена наступним: ключові закони функціонування апарату державних чиновників є універсальними як за своєю суттю, так і будовою, а також в багатьох аспектах жодним чином не залежать від специфіки держави. Антикорупційна стратегія повинна складатися з трьох незамінних частин: антикорупційні законодавчі акти, орган, котрий спеціалізується на боротьбі з корупцією, а також система, спрямована на стимулювання економічного розвитку.

2. Досвід Сполучених Штатів Америки в досліджуваній галузі є надзвичайно показовим, адже ця країна займає чільну позицію в процесі організації діалогу та кооперації держав в напрямку антикорупційної діяльності на світовому рівні. Проведене нами дослідження підтвердило, що в США є чимало державних органів, основними завданнями яких є виявлення та розслідування корупційних правопорушень, застосування визначених нормативними актами заходів, спрямованих як на запобігання, так і на безпосередню протидію корупції та її проявам. З огляду на це, непоодинокими є випадки, коли розслідуванням однієї справи займається декілька державних органів, координацію діяльності яких здійснює єдиний керівний орган. Таким чином, Сполучені Штати Америки не дотримуються міжнародних рекомендацій в частині необхідності створення єдиного органу, основним завданням якого має бути розслідування фактів корупційних правопорушень.

Можемо стверджувати, що за критерієм «спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції» антикорупційна політика США та України є ідентичною, адже відповідно до положень чинних нормативно-правових актів в Україні відсутній єдиний орган, до компетенції якого входить протидія корупції. Вважаємо, що дотримання такої політики має свої переваги та недоліки. До числа недоліків доцільно враховувати розпорошення сил, засобів та виділених ресурсів. Тоді як вагомою перевагою

є запобігання монополізації в антикорупційному секторі. На наше переконання, обрана нашою державою стратегія саме в частині виділення декількох спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції є правильною, адже сприятиме створенню певної конкуренції між державними відомствами.

3. Заслуговує на увагу досвід проведення антикорупційної реформи в Сінгапурі. Керівництво держави обрало курс на очищення суспільного життя від проявів корупції. Так, першочерговими в запобіганні та протидії корупції було визначено такі заходи: створення більш сучасного антикорупційного законодавства; заснування спеціального максимально самостійного державного органу по боротьбі з корупцією; посилення кримінальної відповідальності за корупційні діяння; встановлення високих соціальних гарантій державним та муніципальним службовцям; практика постійної та планової ротації управлінських кадрів; законодавчі гарантії безпеки особи та членів її сім'ї, в разі якщо така особа дала свідчення у справі про корупційне діяння; широке висвітлення антикорупційної діяльності в ЗМІ; проведення незалежної експертизи законів та нормативних актів на предмет виникнення корупційних наслідків.

Суть антикорупційної реформи в Сінгапурі можна описати однією фразою: «Ініціатори даної ідеї розуміли, що навіть невелика влада, надана людям, які не можуть гідно прожити на власну заробітну плату, створює вкрай заманливу стимуляцію для її неправильного використання».

Станом на сьогодні для більшості представників сучасного покоління лідерів Сінгапуру принцип залишатися чесним та непідкупним розуміється як звичка та норма життя. Вони мають престижну освіту, гідне та стабільне матеріальне становище, і вони йшли до влади не заради збагачення. Їхньою особистою бездоганністю було створено новий моральний клімат у суспільстві. Громадськістю корупція почала розглядатись як загроза для успішного розвитку країни, її авторитету на міжнародній арені.

До числа досягнень сінгапурців в антикорупційному напрямку можна справедливо віднести максимальну дебюрократизацію, адже внаслідок проведеної реформи було відмінено тисячі раніше вкрай необхідних дозволів та ліцензій. Натомість, забезпечено більш предметний нагляд за додержанням етичних стандартів службових відносин та посилено міру кримінального покарання за корупційні злочини.

На нашу думку, Україна повинна взяти на озброєння сінгапурську стратегію, оскільки вона є прикладом організованої роботи держави та блискавичної реакції суспільства на докорінні зміни. З іншого боку, не можна заперечувати факт проведення в нашій державі антикорупційної реформи, з-поміж іншого в частині прийняття антикорупційного законодавства, скасування зайвої «паперової роботи», поступового підвищення заробітних плат державним службовцям, зокрема й працівникам органів Національної поліції України, проведення заходів, спрямованих на популяризацію та підвищення престижу державної служби.

Втім, такі кроки зі сторони держави повинні супроводжуватись внутрішньою волею наших співвітчизників максимально відмовитись від корупційної складової у суспільному житті.

4. В ході дослідження міжнародних механізмів запобігання корупції було визначено, що одним з найбільш дієвих інструментів інтеграції позитивного європейського досвіду протидії корупції в публічно-управлінській сфері за умов регіонального розвитку є процедура асоціації з Європейським Союзом.

Великим здобутком Угоди про асоціацію України, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, вважаємо перехід до європейської практики проведення державних закупівель.

Дана Угода містить цілу низку положень, спрямованих на усунення корупційних ризиків в сфері державних закупівель. Таким, зокрема є положення про можливість українських компаній брати участь у

європейських тендерах і навпаки – європейських компаній в українських тендерах. Окрім цього, ми вважаємо такими, що сприятимуть позитивній антикорупційній тенденції, положення про те, що не лише державні закупівлі мають відбуватись на тендерній основі, а й закупівлі в приватних компаніях, які, за своєю сутністю та положенням на ринку, є природними монополіями та займаються наданням комунальних послуг.

Окрему увагу при дослідженні міжнародних механізмів протидії корупції приділено діяльності міжнародних антикорупційних організацій. До числа останніх віднесено: Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Група держав проти корупції (ГРЕКО), Платформа Парламентської асамблеї Ради Європи у боротьбі з корупцією, Трансперенсі Інтернешнл (Transparency International). Особливості діяльності останньої нами було розкрито більш детально в даній праці.

Слід резюмувати, що незважаючи на значні успіхи в сфері міждержавної боротьби з явищем корупції, такий вид співробітництва перебуває на стадії свого становлення. Станом на сьогодні актуальною для нашої держави є розробка більш широкого комплексу заходів, які будуть спрямовані саме на попередження корупції, з обов'язковим врахуванням дослідженого нами зарубіжного досвіду та практики запобігання корупції, а також міжнародних механізмів протидії цьому негативному соціально-правовому явищу.

5. Актуальними визначено такі напрямки подальшого удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України: залучення інститутів громадянського суспільства до запобігання скоєння корупційних правопорушень в органах Національної поліції України; професійне забезпечення діяльності органів Національної поліції України; програмно-стратегічне забезпечення формування механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України; нормативно-правові акти антикорупційного спрямування як основа роботи органів Національної поліції України.

Встановлено, що норми Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» від 01 червня 2021 року № 1502-IX щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів» не відповідають своїй антикорупційній спрямованості, адже, з одного боку, формально декларують створення Єдиного порталу повідомлень викривачів, а з іншого – не встановлюють часових рамок для реалізації НАЗК згаданої антикорупційної ініціативи, отже потребують додаткового врегулювання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі, з використанням сучасних методів пізнання, здобутків вітчизняної та зарубіжної юридичної науки, чинного вітчизняного законодавства, досліджено адміністративно-правове регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України.

1. Сучасний стан теоретико-правового розуміння корупції нерозривно пов'язаний з її давньоримським етимологічним джерелом, відповідно до якого така діяльність розцінювалася як підкуп чи корозія влади та передбачала наявність двох сторін: «corruptor» – той, хто спокушає і, тим самим, руйнує щось ціле та «corruptus» – той, хто може бути підданий впливу, здатний спокуситися.

Аналізуючи еволюцію розуміння сутності явища корупції в історичному аспекті, дослідники погоджуються з тим, що вона супроводжує розвиток суспільних відносин з часів виникнення держави та її апарату примусу.

Ведучи мову про юридичну визначеність та закріплення поняття «корупція» у законодавствах сучасних держав, слід визнати пріоритетність міжнародно-правових актів за допомогою яких окреслюються єдині підходи до розуміння сутності корупції, її проявів та негативних наслідків, яких вона заподіює суспільним відносинам. Особливо небезпечною та шкідливою є поширеність корупції в правоохоронних органах, зокрема в поліції, що підтверджується даними соціологічних досліджень.

2. Для формування комплексного підходу та розробки заходів щодо запобігання корупції було проаналізовано окремі групи факторів, серед яких: правові, політичні, економічні та соціально-політичні. Враховуючи специфіку діяльності Національної поліції, при розгляді причин виникнення та поширення корупції серед поліцейських, нами підтримана позиція тих науковців, які розмежовують їх на дві групи: об'єктивні (пов'язані з особливостями професійної діяльності) та суб'єктивні (зумовлені особистісними характеристиками окремого працівника). З числа останніх ми

пропонуємо виокремити наступні: здатність особи «пливти за течією» та піддаватися сторонньому впливу; відсутність стійких моральних переконань та принципів, що зумовлює неготовність рішуче протидіяти корупції; бажання будь-що залишатися «своїм» у колі співпрацівників; відсутність чіткого розуміння належної поведінки поліцейського з дотримання етичних норм та стандартів доброчесності; неналежний рівень розвитку морально-ділових якостей. Окремо наголошено на неготовності до дій в екстремальних ситуаціях, зокрема в умовах воєнного стану, що призводить до порушення встановлених заборон чи обмежень, вимог законодавства, в тому числі й антикорупційного.

3. Досліджуючи можливі прояви корупції в діяльності Національної поліції та підтримуючи ідею їх поділу на зовнішні (прийняття поліцейським від громадян пропозиції вчинення певних дій за винагороду) та внутрішні (корупційні відносини між членами поліцейського колективу, підрозділу, органу) виокремлено такі, які мають місце в діяльності поліцейських в умовах дії правового режиму воєнного стану, а саме: ті, що зумовлені відсутністю або суттєвою зміною правового регулювання і супроводжується розширенням дискреційних повноважень; ті, що зумовлені виконанням не притаманних для поліції функцій, у порівнянні з роботою у мирний час.

Проаналізовано корупційні прояви у різних сферах професійної діяльності, а також з урахуванням способу організації та скоєння корупційних правопорушень в результаті чого акцентовано на необхідності впровадження заходів запобігання корупції спрямованих на утвердження норм доброчесності в роботі поліцейських.

4. Підтверджено надзвичайну небезпечність наслідків та значний руйнівний вплив існування корупції в поліцейському середовищі, оскільки підривається авторитет не лише правоохоронних органів, а державних інституцій в цілому; в злочинців з'являється більше шансів уникнути передбаченого законом покарання; у громадян розвивається зневіра у

справедливість, зростає рівень правового нігілізму та виникає стійке усвідомлення можливості вирішення питань поза законом.

5. Досліджено наукові підходи до визначення і розуміння поняття механізму адміністративно-правового регулювання та погляди вчених стосовно його структури та елементів. Запропоновано авторський підхід до визначення поняття механізму адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції, під яким пропонується розуміти комплекс адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється імперативно-нормативне врегулювання діяльності, спрямованої на попередження корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень серед поліцейських. Одним із шляхів підвищення ефективності вказаного механізму визначено потребу удосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання корупції, зокрема нормативного. З цією метою удосконалено класифікаційні підходи нормативно-правового регулювання запобігання та протидії корупції в Україні залежно від юридичної сили шляхом виокремлення в цьому критерії такої ієрархічної послідовності:

закони України:

- загальний – «Про запобігання корупції» (2014);
- профільний – «Про Національну поліцію» (2015);
- спеціальний – «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» (2022).

6. Аналізуючи етимологічне значення слів «запобігання», «протидія», «боротьба» та погляди науковців щодо розуміння їх змісту та співвідношення між собою обґрунтовано доцільність розмежування понять «механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції» та «механізм адміністративно-правового регулювання протидії корупції», оскільки останнє вважається ширшим за обсягом та поглинає перше.

Вважаємо, що механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції є складником більшої за обсягом категорії – адміністративно-правового регулювання запобігання

корупції в цілому, оскільки спрямований на виконання лише окремої функції держави – запобігання корупції в органах Національної поліції за допомогою адміністративно-правових засобів.

7. Порівнюючи підходи вчених стосовно елементного складу та його змістовного наповнення у питанні адміністративно-правового статусу, нами була використана «блокова структура» з'ясування змісту адміністративно-правового статусу окремих державних органів у сфері запобігання корупції, із акцентуацією на компетенційний та цільовий блоки, а не на структурно-організаційний. Особливу увагу приділено опрацюванню завдань, функцій та прав суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції, що дало змогу запропонувати наступну класифікацію з урахуванням їх функціонального призначення та виконуваних завдань:

4) загальні суб'єкти, до яких можемо віднести:

а) органи публічної влади – Президент України (Національна рада з питань антикорупційної політики), Верховна Рада України (Комітет з питань антикорупційної політики), Кабінет Міністрів України (Департамент з питань безпеки, оборони, діяльності органів юстиції та запобігання корупції), державні органи та органи місцевого самоврядування;

б) громадські організації, громадяни;

2) спеціальні суб'єкти, до яких можемо віднести органи:

а) визначені в Законі України «Про запобігання корупції» – органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;

б) правоохоронної спрямованості – Державне бюро розслідувань, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

3) суб'єкти координаційної спрямованості – Рада національної безпеки і оборони при Президентові України, Координаційна робоча група з питань антикорупційної політики при НАЗК.

8. Аналіз адміністративно-правового статусу Національної поліції, як одного зі спеціальних суб'єктів у сфері запобігання корупції, було проведено з урахуванням існуючого в науковій літературі підходу щодо здійснення адміністративної діяльності поліції у двох окремих, однак взаємопов'язаних напрямках: зовнішньому та внутрішньо-організаційному. Встановлено, що зовнішня адміністративна діяльність, включаючи юрисдикційну, здійснюється Департаментом стратегічних розслідувань Національної поліції України стосовно непідпорядкованих суб'єктів. Здійснення внутрішньої адміністративної діяльності забезпечується діяльністю Управління запобігання корупції Національної поліції України та Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції, з виконанням останнім юрисдикційних повноважень.

Вважаємо, що застосування адміністративно-правових засобів запобігання корупції в органах Національної поліції має бути пріоритетним, оскільки має попереджувальний характер, завдяки чому впливає на регульовані відносини в цій сфері на ранньому етапі, утримуючи поліцейських від учинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, не допускає заподіяння шкоди.

9. Узагальнюючи правове регулювання та досвід протидії корупції в правоохоронних органах зарубіжних країн сформульовано декілька висновків: а) значну роль у формуванні вітчизняного антикорупційного законодавства відіграють норми міжнародних правових актів, які після їх ратифікації у встановленому порядку, імплементуються в сучасне правове поле стосовно запобігання та протидії корупції; б) деякі антикорупційні інструменти вже активно використовуються у сфері протидії корупції, а певні перебувають на стадії запровадження та потребують підтримки і популяризації; в) участь України у міжнародних організаціях сприяє поступовій реалізації задекларованих намірів під тиском взятих на себе зобов'язань; г) діяльності правоохоронних органів, в тому числі і поліції притаманне послідовне звуження кола дискреційних повноважень,

упорядкування надання адміністративних послуг, збільшення відкритості та прозорості.

10. Протягом розвитку вітчизняного антикорупційного законодавства, в якому можна виділити декілька періодів, докорінно змінилися підходи до формування системи суб'єктів запобігання та протидії корупції – від одного спеціалізованого органу до декількох, що на даний час уподібнює підходи України та США.

11. Ведучи мову про вдосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України, в межах напрямку пов'язаного із професійним забезпеченням діяльності поліцейських, запропоновано обов'язкове включення спеціалізованих антикорупційних курсів або навчальних дисциплін до програм підготовки поліцейських у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

12. З метою покращення нормативно-правового регулювання запобігання та протидії корупції, в тому числі і в поліції, запропоновано зміни та доповнення до чинного законодавства, зокрема:

а) до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо надання прокуророві права подавати апеляційну скаргу на постанову судді у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, а також встановлення адміністративної відповідальності за порушення обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також за невжиття заходів щодо звільнення з роботи (служби) особи, яка визнана судом винною у вчиненні адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;

б) до Закону України «Про запобігання корупції» стосовно упорядкування окремих питань захисту викривачів;

в) до наказу Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони, Державної судової адміністрації України від 22.04.2013 р. №52/394/172/71/268/60 щодо відображення у Звіті про стан протидії корупції

(форма 1-КОР) окремих позицій, за допомогою яких можна деталізувати показники роботи суб'єктів виявлення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією та участь у цьому процесі викривачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Joisten K. Vom Zerrei en und Stürzen. Ein Versuch zur corruptio humana. Korruption. Interdisziplin re Zug nge zu einem komplexen Ph nomen / V. von Nell, G. Schwitzgebel, M. Vollet (Hrsg.). Verlag: Deutscher Universitats, 2003. S. 19–30.
2. Filek J. Polski trojkąt korupcyjny. Annales: etyka w życiu gospodarczym. 2006. Vol. 9. № 1. S. 157–171.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
5. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.
6. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text.
7. Рамкове рішення Ради № 2003/568/ПВД про боротьбу з корупцією в приватному секторі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_945#Text.
8. Користін О. Є., Посполітак А. І. Загальні підходи до визначення корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 170–176.
9. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 05 жовтня 1995 р. № 356/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-вр#Text>.
10. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 7 квітня 2011 року № 3206-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17#Text>.

11. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
12. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юридична думка, 2004. 400 с.
13. Кісіль З. Р. Сучасний стан адміністративно-правового розуміння корупції, її соціальної сутності як об'єкта впливу правоохоронної системи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 144-153.
14. Виступ Голови Верховної Ради України В. М. Литвина на VII з'їзді суддів України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/5840.html>.
15. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні : причини, наслідки, механізми протидії : монографія. *Академія прокуратури України*. Київ : КНТ, 2008. 368 с.
16. Індекс сприйняття корупції-2020. URL: <https://ti-ukraine.org/research/ indeks-spryjnyattya-korupciyi-2020/>.
17. Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення. URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-spryjniattia-dosvid-stavlennia/>.
18. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
19. Корупція в Україні 2020: розуміння, сприйняття, поширеність. URL: <https://euaci.eu/ua/news/prezentaciya-doslidzhennya-korruptsiya-v-ua-2020>.
20. Тодика О. Проблема забезпечення законності виборчого процесу і політична корупція. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 1. С. 83-86.
21. Психологічні засади запобігання корупційним правопорушенням в органах державної влади та місцевого самоврядування [Текст] : навч. посіб. / О. І. Кудерміна, Л. І. Казміренко, В. Г. Андросюк, А. Б. Фодчук. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 168 с.

22. Кирюха К. І. Детермінанти корупції в органах Національної поліції України. *VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS*. 2021. № 4. С. 117-121.
23. Валле В. Корупція: роздуми після Майдану. Київ : Дух і Літера, 2015. 280 с.
24. Грицак Я. Корупція: короткі історичні нотатки. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/korupsiya-kоротki-istorychni-notatky>.
25. Невмержицький Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук : 23.00.02. Київ, 2009. 32 с.
26. Ткаченко О. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 208 с.
27. Кирюха К.І. Корупційні прояви в окремих сферах діяльності органів Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 95. С. 111-118.
28. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
29. Марущак А. І. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері доступу громадян до інформації як засіб боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2016. № 14. 136 с.
30. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
31. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>.
32. Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС від 10 жовтня 2004 року № 1177. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1361-04#Text>.

33. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації проведення особистого прийому громадян в органах та підрозділах Національної поліції України: Наказ МВС України від 15.11.2017 № 930. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1493-17#Text>.

34. Про затвердження Положення про дозвільну систему : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 р. № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-92-%D0%BF#Text>.

35. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : Наказ МВС України від 21.08.1998 № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#n65>.

36. Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану : наказ МВС України від 01.03.2022 № 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0273-22#Text>.

37. Про внесення змін до пункту 2⁴ Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2022 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-%D0%BF#Text>.

38. Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану – Київ, Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni_shemy_ta_ryzyku_pid_chas_vyi-zdu_z_Ukrai-ny_v_umovah.pdf.

39. Вікторія Бриндза. Perpetuum corruptio. URL: <https://krytyka.com/ua/articles /perpetuum-corruptio>.

40. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми : монографія ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів : Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 442 с.
41. Corruption / United Nations official. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/>.
42. Defence and security. Transparency International. URL: <https://ti-defence.org>.
43. Mo P. H. Corruption and Economic Growth. *Journal of Comparative Economics*. 2001. № 2. URL: <http://projects.iq.harvard.edu/files/gov2126/files/sdarticle-3.pdf>.
44. LaMontagne B., Scruggs L., Stockemer D. Bribes and Ballots: The Impact of Corruption on Voter Turnout in Democracies. *School of Political Studies, Univ. of Ottawa*. URL: <http://cleanri.org/images/docs/voting.pdf>.
45. Ray J. Ukrainians Disillusioned With Leadership. Gallup, 2015. URL: http://www.gallup.com/poll/187931/ukrainians-disillusionedleadership.aspx?utm_source=twitterbutton&utm_medium=twitter&utm_campaign=shar.
46. Chaye S. Corruption and terrorism: the causal link. URL: <https://carnegieendowment.org/2016/05/12/corruption-and-terrorism-causal-link-pub-63568>.
47. Кваша О. О. Корупція як імунітет від кримінального переслідування учасників організованих злочинних структур. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 08 груд. 2017 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутрішніх справ, 2017. С. 93–94.
48. Koyunen S., Yilmaz R. The Impact of Corruption on Deforestation: a Cross-Country Evidence. *The Journal of Developing Ideas*. 2009. URL: <https://muse.jhu.edu/article/251975>.

49. Соловйов В., Береза О. Сучасний стан та особливості корупційних проявів у правоохоронних органах України. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2012-3-14.pdf>.
50. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття) : посібник. Ірпінь, 1998. 108 с.
51. Гончарук С. Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. Київ : НАВС, 2000. 240 с.
52. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком-Інтер, 2011. 576 с.
53. Остапенко О. І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного ун-ту внутрішніх справ. Серія Юридична*. Львів : ЛьВДУВС, 2010. Вип. 2. С. 142–149.
54. Стеценко С. Г. Механізм адміністративно-правового регулювання: сучасні проблемні питання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 35. С. 31–34.
55. Колпаков В. К., Кузьменко О. В., Пастух І. Д. Адміністративне право України. Загальна частина : курс лекцій. Київ : ЦУЛ, 2011. 395 с.
56. Єщук О. М. Механізм адміністративно-правового регулювання охоронної діяльності. *Держава і право*. 2010. № 47. С. 255–258.
57. Решетнік А. Р. Деякі особливості механізму адміністративно-правового регулювання діяльності державного службовця в судовій установі. *Форум права*. 2015. № 1. С. 269–274.
58. Моргунов О. А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 274–277.
59. Онищук О. О. Механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції. *Форум права*. 2010. № 4. С. 686–689.

60. Ткаченко О. В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2008. 19 с.
61. Клок О. В. Протидія корупційним правопорушенням засобами адміністративного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2015. 214 с.
62. Шатрава С. О. Адміністративно-правовий механізм запобігання корупції в органах Національної поліції. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 6. С. 86–91.
63. Бездольний М. Ю. Державно-правовий механізм протидії корупції. *Форум права*. 2009. № 2. С. 38–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
64. Коросташова І. М. Механізм адміністративно-правового регулювання як правова категорія та багатоаспектне явище. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 1. С. 52–61.
65. Корсун С. І. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання фінансуванню тероризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. Одеса : МГУ, 2010. С. 116–118.
66. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право : навч. посібник. / В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд та ін.; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 272 с.
67. Маслова Я. І. Правове регулювання суспільних відносин в сфері запобігання корупції. *Держава та регіони. Серія Право*. 2021. № 2 (72). С. 169–173.
68. Сірко В. С. Поняття та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. С. 109–112.

69. Городецька І. А. Механізм адміністративно-правового регулювання охорони, використання і відтворення тваринного світу: теоретичні аспекти. *Публічне право*. 2016. № 3. С. 117–124.
70. Кравчук М. Ю. Генеза механізму адміністративно-правового регулювання. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2019. № 8. С. 90–98.
71. Андреев А. В. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 125–128.
72. Йосифович Д.І. Адміністративно-правове регулювання протидії корупції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2015. Вип. 3. С. 115-123.
73. Дмитренко О. Д. Особливості протидії корупції в Україні як об'єкту адміністративно-правового регулювання. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності* : тези доп. учасників наук.-практ. семін. (м. Харків, 14 травня 2020 р.). С. 58–61.
74. Середницька І. А. Механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції. *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 листопада 2017 р.). Одеса : ОДУВС, 2017. С. 108–111.
75. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2003. 1440 с.
76. Мельник М. І. Протидія корупції: поняття, мета, напрями. *Право України*. 2002. № 4. С. 22–26.
77. Дем'янчук Ю. В. Сучасні адміністративно-правові засоби запобігання та протидії корупції у системі державної служби. *Право та інновації*. 2016. № 4 (16). С. 92–97.
78. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 481 с.

URL: http://idpnan.org.ua/files/2020/trepak-v.m.-teoretichno-prikladni-problemi-zapobigannya-ta-protidiyi-koruptsiyi-v-ukrayini_a.docx.

79. Серьогін С. М., Серьогін С. С. механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади. *Публічне управління: теорія та практика* : збірник наукових праць Асоціації докторів наук із державного управління. Харків : ДокНаукДержУпр., 2010. № 1. С. 134–140.

80. Кирюха К. І. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 104. С. 33-40.

81. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Закон України від 18.10.2006 № 251-V. *Голос України*. 2006. 16 листопада.

82. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.10.2006 № 252-V. *Голос України*. 2006. 16 листопада.

83. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_172#Text.

84. Civil Law Convention on Corruption (ETS No 174). Combating Corruption. Anti-corruption instruments of the Council of Europe. 2007. P. 31–40.

85. Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 16.03.2005 р. № 2476-IV. *Урядовий кур'єр*. 2005. 21 квітня.

86. Міжнародне антикорупційне законодавство та Конвенція ООН проти корупції: до чого тут Україна? URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mizhнародne-antykoruptsiyne-zakonodavstvo-ta-konventsija-oon-proty-koruptsiyi-do-chogo-tut-ukrayina/>

87. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23 травня 2013 року № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text>.

88. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / упоряд. М. І. Камлик. Київ : Школяр, 1999. 478 с.
89. Антикоруptionний набір інструментів. Глобальна програма проти корупції. URL: http://transperancy.org/INTER/DOC/Toolkit1_6_2001.doc.
90. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 51/49. *Офіційний сайт ООН*. UN Doc. A/RES/51/59. URL: <http://www.un.org/law/>.
91. Декларація ООН про боротьбу з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_369#Text.
92. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та Протоколів, що її доповнюють : Закон України від 4 лютого 2004 року № 1433-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433-15#Text>.
93. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни : Закон України від 3 березня 2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.
94. Про Національну раду з питань антикорупційної політики : Указ Президента України від 14 жовтня 2014 р. № 808. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808/2014#Text>.
95. Про утворення Національного антикорупційного бюро України : Указ Президента України від 16 квітня 2015 р. № 217. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217/2015#Text>.
96. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та осіб, які для цілей Закону України «Про запобігання корупції» прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 р. № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2000-%D0%BF#Text>.

97. Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-%D0%BF#Text>.

98. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-%D0%BF#Text>.

99. Про утворення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104-2016-%D0%BF#Text>.

100. Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2016 р. № 803-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2016-%D1%80#Text>.

101. Про затвердження Положення про Управління запобігання корупції Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 27.08.2020 № 630. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/0/5/6/0/4/D5RHbnWHesXnYqe0p5CbG8k9ckkqe6SmCz8dROla.doc>.

102. Про деякі питання реалізації антикорупційного законодавства у сфері захисту викривачів : Наказ МВС України від 28.01.2021 № 63. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/0/0/4/0/9/wYjQjelqnl2nSKSppQl2BCZpLSCYxAzNwYIPcDH.docx>.

103. Про внесення змін до Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2020-2022 роки : Наказ МВС України від

10.05.2022 № 281. URL:
<https://mvs.gov.ua/upload/1/2/0/9/2/0/wzhNJXwyXRwhhMACU0D01C1A7qUy6obHV0IHu9kM.doc>.

104. Про утворення робочої групи з оцінювання корупційних ризиків у Міністерстві внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 10.05.2022 № 281. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/prevention-corruption/normativni-ta-organizaciino-rozporjadci-dokumenti-mvs-z-pitan-zapobigannya-korupciyi/nakaz-vid-22112022-764-pro-utvorennia-robocoyi-grupi-z-ociniuvannia-korupciinix-rizikiv-u-ministerstvi-vnutrisnix-sprav-ukrayini>.

105. Про затвердження Антикорупційної програми Національної поліції України на 2022–2024 роки : Наказ Національної поліції України від 30.12.2021 № 1088. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-preprod/sites/1/Docs/Zapobigannya_korupcii/AntiKorupciini_programy/2022/Nakaz_APr_na_2022-2024.pdf.

106. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984, додаток до № 51, ст.1122.

107. Гурковський М. П. Адміністративно-правові засоби запобігання корупції в органах Національної поліції. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип.4 (10). С. 87–93.

108. Джафарова О. В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні : питання теорії та практики : монографія. Харків : Диска плюс, 2015. 688 с.

109. Про ведення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>.

110. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі

банку-нерезидента, проведення перевірок) : Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 07.03.2022 № 4. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/documents/roz-yasnennya-4-vid-07-03-2022-shhodo-zastosuvannya-okremyh-polozhen-zakonu-ukrayiny-pro-zapobigannya-koruptsiyi-stosovno-zahodiv-finansovogo-kontrolyu-v-umovah-voynenogo-stanu-podannya-deklaratsiyi-p/>.

111. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. *Голос України* від 09.07.2022. № 141.

112. Безпалова О. І., Горбач Д. О. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Національної гвардії України. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/3037>.

113. Кириченко Ю. М. Поняття та структура адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування. *Юридичний бюлетень*. Вип. 7. Ч. 2. 2018. С. 41–47.

114. Чистоклетов Л. Г. Нариси з адміністративного права: монографія. Львів: Растр-7, 2020. 292 с.

115. Зеленський Є. С., Карпенко О. М. Адміністративно-правовий статус підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. *Публічне право*. 2021. № 1 (41). С. 63–70.

116. Лебідь Н. В. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2004. 202 с.

117. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. ; за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.

118. Данількевич М. І. Адміністративне право України : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпропетровський національний університет, 2001. 134 с.

119. Небеська М. С. Сутність адміністративно-правового статусу працівників Національної поліції в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 2 (72). С. 72–75.

120. Бригінець О. О. Адміністративно-правовий статус Державної податкової служби України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2011. 220 с.
121. Ковалів М. В. Адміністративно-правове регулювання діяльності правоохоронних органів в демократичній державі. *Науковий вісник ЛьвДУВС*. 2018. № 1. С. 166-173.
122. Україна проти корупції: Економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014–2018 рр. Дніпро : Середняк Т. К., 2018. 85 с.
123. Мельник М. І. Суб'єкти та принципи протидії корупції. URL: <http://www.mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/5.htm>.
124. Шатрава С. О. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах національної поліції України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 47 с.
125. Добровольський О. І. Адміністративно-правове регулювання протидії корупції в органах державної фіскальної служби України : дис. ... канд. юрид. наук, спец. : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ : Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», 2015. 201 с.
126. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260.
127. Маринюк М. В. Результати правозастосовної діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. *Митна справа*. Львів, 2012. № 4 (82). Ч. 2. Кн. 2. С. 138–142.
128. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
129. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР. *Урядовий кур'єр* від 04.04.1998.
130. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. *Урядовий кур'єр* від 14.11.2014 р. № 212.

131. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.

132. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. *Урядовий кур'єр* від 27.01.2016 р. № 16.

133. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII. *Голос України* від 10.12.2015. № 233.

134. Чистоклетов Л., Ковалів М., Єсімов С., Скриньковський Р., Сердюк В., Хмиз М., Хитра О., Слінько С. Судовий контроль як гарантія діяльності органів прокуратури за дотриманням прав людини в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: "Юридичні науки". 2022. № 4. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2022/4/7975>

135. Про затвердження Положення «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією» : Наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України від 26.04.2012 р. № 43/375/166/353/284/241/290/236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0043900-12#n16>.

136. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Генеральної прокуратури України : Наказ Генерального прокурора від 08.02.2021 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0029905-21#Text>.

137. Адміністративна діяльність Національної поліції : навч. посіб. / кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., засл. юрист України В. А. Глуховеря. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с.

138. Адміністративна діяльність поліції : підручник / В. В. Середа, М. П. Гурковський, Ю. С. Назар та ін. ; за заг. ред. В. В. Середи. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 776 с.

139. Про утворення територіального органу Національної поліції : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2019 р. № 867. *Урядовий кур'єр* від 17.10.2019 р. № 198.

140. Про затвердження Положення про Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 23.10.2019 р. № 1077. URL: https://dostup.prawda.com.ua/request/65592/response/161043/attach/5/attachment.pdf?cookie_passthrough=1.

141. Назар Ю. С. Взаємодія суб'єктів системи профілактики адміністративних правопорушень. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 2. С. 276-283.

142. Предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанови Верховної Ради України від 29 серпня 2019 р. № 19-IX. URL: https://crimecor.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/predv/72687.html.

143. Про затвердження структури Секретаріату Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 р. № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2016-%D0%BF#Text>.

144. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII. *Голос України* від 13.06.2018. № 107.

145. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX. *Голос України* від 24.03.2021 р. № 54.

146. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2022. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_pdf.

147. Йосифович Д. І. Суб'єкти, які несуть відповідальність за вчинення адміністративних корупційних правопорушень // *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія юридична. Зб. наук. праць*. – Львів: Камула, 2015. – Вип. № 2. – С. 145-152

148. Мельничук Р. В. Адміністративно-правові засади запобігання корупційним ризикам в діяльності Національної поліції України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 22 с.
149. Алфьоров С. М. Адміністративно-правовий механізм протидії корупції в органах внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 35 с.
150. Шатрава С. О. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах Національної поліції України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 47 с.
151. Про затвердження Положення про Управління запобігання корупції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 23.09.2021 р. № 798. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Zapobigannia_korupcii/Nakaz_798_.pdf.
152. Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 09.11.2015 р. № 83. URL: https://media-www.npu.gov.ua/npu-pre-prod/sites/1/Docs/Zapobigannia_korupcii/Departament_vnutrisnoi_bezbeky/Polojenya_DVB_.pdf.
153. Про затвердження Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ : Постанова Кабінету Міністрів УССР від 29 липня 1991 р. № 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-91-%D0%BF#Text>.
154. Чемерис І. В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 3 (12). С. 117.
155. Соснін О. Про необхідність використання світового досвіду у боротьбі з корупцією у вітчизняній практиці. *Віче*. 2014. № 1–2. С. 16–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_1-2_7.
156. Corruption and Development. The Anti-Corruption Campaigns. Edited by Sarah Bracking, Palgrave MacMillan. 2007. 310 p.

157. Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act. URL: <https://www.britannica.com/topic/Racketeer-Influenced-and-Corrupt-Organizations-Act>.

158. Foreign corrupt practices act of 1977. URL: <https://www.justice.gov/criminal-fraud/foreign-corrupt-practices-act>.

159. Як США бореться з корупцією в Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/201903/5/645830/>.

160. Застосування антикорупційного законодавства США та Великобританії до українських компаній. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/zastosuvannya-antikorupciynogozakonodavstva-ssha-ta-velikobritaniyi-do-ukrayinskih-kompaniy.html>.

161. Behind Petrobras \$ 1.8 Billion FCPA Settlement, An Interesting Accounting. URL: <https://www.paulweiss.com/practices/litigation/anti-corruption-fcpa/publications/behind-petrobras-18-billion-fcpa-settlement-an-interesting-accounting?id=27511>.

162. Telia Company and Uzbek subsidiary to pay \$965M for FCPA violations. URL: <https://www.complianceweek.com/telia-company-and-uzbek-subsidiary-to-pay-965m-for-fcpa-violations/9254.article>.

163. Siemens Agrees to Record-Setting \$800 Million in FCPA Penalties. URL: https://www.willkie.com/-/media/files/publications/2008/12/siemens-pleads-guilty-to-fcpa-charges-including-_/files/siemenspleadsguiltytofcpatchargespdf/fileattachment/siemens_pleads_guilty_to_fcpa_charges.pdf.

164. VimpelCom to Pay \$795 Million in Global Settlement for FCPA Violations. URL: <https://www.sec.gov/news/pressrelease/2016-34.html>.

165. Alstom Sentenced to Pay \$772 Million Criminal Fine to Resolve Foreign Bribery Charges. URL: <https://www.justice.gov/opa/pr/alstom-sentenced-pay-772-million-criminal-fine-resolve-foreign-bribery-charges>.

166. SocGen pays \$585 million to resolve Libya FCPA offenses. URL: <https://fcpublog.com/2018/06/04/socgen-pays-585-million-to-resolve-libya-fcpa-offenses/>.

167. Halliburton and KBR entities to pay \$579 million, the largest penalty ever paid by a U.S. company in an FCPA case. URL: https://www.willkie.com/-/media/files/publications/2009/02/halliburton-and-kbr-entities-to-pay-579-million-___/files/halliburtonandkbrentitiestopay579millionpdf/fileattachment/halliburton_and_kbr_entities_to_pay_579_million.pdf.

168. Teva Pharmaceutical Paying \$519 Million to Settle FCPA Charges. URL: <https://www.sec.gov/news/pressrelease/2016-277.html>.

169. Keppel Offshore & Marine Ltd. and U.S.-Based Subsidiary Agree to Pay \$422 Million in Global Penalties to Resolve Foreign Bribery Case. URL: <https://www.justice.gov/usao-edny/pr/keppel-offshore-marine-ltd-and-us-based-subsidiary-agree-pay-422-million-global>.

170. Hedge Fund Reaches \$412 Million FCPA Settlement with DOJ and SEC. URL: <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-003-7082?transitionType=Default&contextData=%28sc.Default%29>.

171. SEC Enforcement Actions: FCPA Cases. URL: <https://www.sec.gov/enforce/sec-enforcement-actions-fcpa-cases>.

172. Victim and Witness Protection Act of 1982. URL: <https://www.congress.gov/bill/97th-congress/senate-bill/2420>.

173. Comprehensive Crime Control Act of 1984. URL: <https://www.congress.gov/bill/98th-congress/senate-bill/1762>.

174. Federal Bureau of Investigation. URL: <https://www.fbi.gov>.

175. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів: ЛьВДУВС, 2011. 220 с.

176. Internal Revenue Service. URL: <https://www.irs.gov>.

177. United States Secret Service. URL: <https://www.secretservice.gov>.

178. Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives. URL: <https://www.atf.gov>.
179. Principles of Ethical Conduct for Government Officers and Employees. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-12731-principles-ethical-conduct-for-government-officers-and-employees>.
180. Ethics in Government Act of 1978. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/64614NCJRS.pdf>.
181. Прокопів Б. В. Стан та шляхи вдосконалення реалізації антикорупційної політики України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1. С. 152-156.
182. Из третьего світу в перший. Сінгапурська історія: 1965-2000. Мемуари Лі Куан Ю. Том 2 / Пер. з англ. К. Сисоєва. К.: *Видавництво Олексія Капусти*. 2011. 684 с.
183. Міжамериканська конвенція проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_089#Text.
184. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
185. Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0293>.
186. Задорожній О.В. Міжнародно-правові стандарти боротьби з корупцією. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: *матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф.* (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 49–55.
187. Measures against corrupt practices of transnational and other corporations, their intermediaries and others involved. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/189574>.
188. 21st Conference of European Ministers of Justice. URL: [https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/mju21-1997-prague#{"18278298": \[1\]}](https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/mju21-1997-prague#{).

189. Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи «Про двадцять принципів боротьби з корупцією». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_845#Text.
190. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_uk.pdf.
191. Regions for Economic Change. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/r/regions-for-economic-change.
192. Stepping up the EU fight against organised crime: first proposals tabled. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20130318IPR06657/stepping-up-the-eu-fight-against-organised-crime-first-proposals-tabled>
193. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n1135.
194. Annexes XXI – Кабінет Міністрів України. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/21_Annexes.pdf.
195. Bribe Payers Index. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Bribe_Payers_Index.
196. Global Corruption Barometer. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Global_Corruption_Barometer.
197. Global Corruption barometer 2013. URL: https://images.transparencycdn.org/images/2013_GlobalCorruptionBarometer_EN_200525_112757.pdf.
198. Індекс сприйняття корупції-2020. URL: <https://ti-ukraine.org/research/index-spryjnuyattya-koruptsiyi-2020/>.
199. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. Київ : Товариство «Знання»; КОО, 1998.187 с.

200. Кирюха К. І. Напрями підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 73. Частина 2. С. 32-37.
201. Собакарь А. О., Сахно А. П. Забезпечення законності та дисципліни в діяльності органів публічної адміністрації : монографія. Донецьк : ДЮІ МВС України; ПП «ВД «Кальміус», 2013. 253 с.
202. Коровяк О. Я. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання і протидії корупції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Львів, 2014. 214 с.
203. Типовий порядок проведення конкурсу на службу до поліції та/або зайняття вакантної посади : Наказ МВС України від 25.12.2015 № 1631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0050-16#Text>.
204. Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2020-2022 роки : Наказ Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0084320-20#Text>.
205. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#n6>.
206. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів» : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1502-20#Text>.
207. Портал викривачів – це мільярдна економія державних коштів – Олександр Новіков. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/portal-vykrivachiv-tse-milyardna-ekonomiya-derzhavnyh-koshtiv-oleksandr-novikov/>.
208. Моніторинг діяльності Національного агентства. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/monitoring-diyalnosti-natsionalnogo-agenstva/#vikrivachi>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

2. Кирюха К. І. Корупційні прояви в окремих сферах діяльності органів Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 95. С. 111-118.

2. Кирюха К. І. Напрями підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 73. Частина 2. С. 32-37.

3. Кирюха К. І. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 104. С. 33-40.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кирюха К. І. Напрями удосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства. *Механізм функціонування громадянського суспільства: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (22 листопада 2019 року)*. Львів: ЛьвДУВС. 2019. С.165-167.

2. Кирюха К. І. Історико-правові аспекти визначення підходів до розуміння поняття «корупція». *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 28 травня 2021 року)*. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 26-28.

3. Кирюха К. І. Причини існування корупції в українському суспільстві. *Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання): збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (19 листопада 2021 року)*. Львів: ЛьвДУВС. 2021. С. 197-199.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Кирюха К. І. Детермінанти корупції в органах Національної поліції України. *Visegrad journal on human rights*. 2021. № 4. С. 117-121.

**Анкета для працівників підрозділів Національної поліції України
(було опитано 157 осіб)**

№	Питання та перелік відповідей	Кількість чол.	%
1	Підрозділ в якому Ви працюєте		
	1) Досудового розслідування	28	18%
	2) Дізнання	25	16%
	3) Дільничні офіцери поліції	27	17%
	4) Превентивна діяльність	26	17%
	5) Ювенальна превенція	24	15%
	6) Реагування патрульної поліції	27	17%
	Загальний стаж роботи в поліції		
2	1) до 5-ти років	60	38%
	2) 5-10 років	68	43%
	3) Більше 10-ти років	29	19%
3	Нормативно-правове регулювання у сфері запобігання та протидії корупції в Національній поліції є:		
	1) достатнім	56	36%
	2) недостатнім	93	59%
	3) важко відповісти	8	5%
4	На Вашу думку, корупція в Національній поліції є: (вибрати одну відповідь)		
	1) дуже поширеною	25	16%
	2) поширеною	118	75%
	3) поодинокі випадки	14	9%
	4) відсутня	-	-
5	Якщо Вам відомі випадки корупційних проявів, звідки Ви про них дізналися:		
	1) були свідком	-	-
	2) розповідали колеги по службі	12	8%
	3) розповідали знайомі, родичі	50	32%
	4) інші джерела інформації (ЗМІ, соціальні мережі)	95	60%
6	Чи повідомили б Ви своєму керівникові чи спеціально уповноваженому суб'єкту у сфері протидії корупції про відомий Вам факт корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення		
	1) так	94	60%
	2) ні	25	16%
	3) важко відповісти	38	24%

7	Чи відомі Вам випадки тиску керівників на підлеглих з метою вчинення ними неправомірних дій у період воєнного стану		
	1) так	28	18%
	2) ні	129	82%
8	Чи доводилося Вам виконувати функції, які раніше не виконували або які не були притаманними Вашій діяльності у мирний час		
	1) так	108	69%
	2) ні	49	31%
9	Чи збільшилися зараз повноваження поліції в частині приймати рішення на власний розсуд, по ситуації?		
	1) так	131	83%
	2) ні	26	17%
10	Впродовж останнього року ризик вчинення корупційних діянь є найвищим у сфері:		
	1) дозвільної системи	81	52%
	2) несення служби на блок-постах	28	18%
	3) патрулювання під час комендантської години	12	8%
	4) роботи з тимчасово переміщеними особами	22	15%
	5) важко відповісти	14	9%
11	Що на Вашу думку сприятиме зниженню корупційних проявів серед поліцейських		
	1) підвищення рівня грошового забезпечення	93	59%
	2) посилення контролю за їх діяльністю	12	8%
	3) проведення просвітницьких та тематичних кампаній	20	13%
	4) цифровізація	28	18%
	5) проведення атестації	4	2%
12	Підвищення рівня ефективності здійснюваних антикорупційних заходів можна досягнути завдяки:		
	1) запровадженню перевірки на добросесність	12	8%
	2) запровадженню перевірки за допомогою поліграфа	35	22%
	3) розробки чітких алгоритмів дій у різних ситуаціях службової діяльності	50	32%
	4) спрощення адміністративних процедур та прозорість їх виконання	60	38%

Статистичні відомості про кількість складених та розглянутих протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 9 міс.
Кількість протоколів про корупційні правопорушення, направлених до суду у звітному періоді (без повторно направлених)	2147	2994	5846	10110	11229	11994	14152	5115
з них: складено працівниками органів Національної поліції	246	1342	5846	10110	11229	11994	14152	5115
Кількість протоколів, за якими судом прийнято рішення у звітному періоді	2066	2665	4521	9237	11235	10853	13330	4558
У тому числі закрито адміністративних справ	346	765	1942	4384	5476	3703	3237	1428
У тому числі накладено штраф	1720	1900	2579	4853	5759	7150	10093	3130
Ст. 172-2 КУпАП	2	-	-	-	1	-	-	-
Ст. 172-3 КУпАП	-	-	-	-	-	-	-	-
Ст. 172-4 КУпАП	117	122	44	25	6	8	10	6
Ст. 172-5 КУпАП	66	32	3	3	1	9	4	1
Ст. 172-6 КУпАП	774	199	1107	3781	5180	5079	5187	1326
Ст. 172-7 КУпАП	727	1521	1370	1038	570	2051	267	129
Ст. 172-8 КУпАП	8	16	-	4	-	-	3	-
Ст. 172-9 КУпАП	26	10	3	2	1	-	1	-
Усього осіб, звільнено з посад у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення	24	24	19	33	16	3	4	1

Інформація отримана за посиланням: <https://mvs.gov.ua/uk/activity/prevention-corruption/statistika>

Додаток Г

Статистичні відомості про кількість внесених подань на незаконні судові рішення за результатами розглянутих адміністративних справ про правопорушення, пов'язані з корупцією

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 9 міс.
Кількість протоколів, за якими судом прийнято рішення у звітному періоді	2066	2665	4521	9237	11235	10853	13330	4558
У тому числі закрито адміністративних справ	346	765	1942	4384	5476	3703	3237	1428
У тому числі накладено штраф	1720	1900	2579	4853	5759	7150	10093	3130
Унесено подань на незаконні судові рішення	157	286	548	845	41	8	2	-
з них: задоволено	32	105	68	8	3	-	-	-

Інформація отримана за посиланням: <https://mvs.gov.ua/uk/activity/prevention-corruption/statistika>

Додаток Д

**Статистичні відомості про кількість внесених подань, інших документів
реагування на усунення причин та умов, що сприяють корупційним
проявам**

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 9 міс.
Кількість протоколів про корупційні правопорушення, направлених до суду у звітному періоді (без повторно направлених)	2147	2994	5846	10110	11229	11994	14152	5115
Кількість протоколів, за якими судом прийнято рішення у звітному періоді	2066	2665	4521	9237	11235	10853	13330	4558
Унесено подань, інших документів реагування на усунення причин та умов, що сприяють корупційним проявам	612	4176	3978	3694	3296	2172	2339	913

Інформація отримана за посиланням: <https://mvs.gov.ua/uk/activity/prevention-corruption/statistika>

Додаток Е

Статистичні відомості про кількість направлених до суду протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (стосовно працівників Національної поліції)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 9 міс.
Кількість протоколів про корупційні правопорушення, направлених до суду у звітному періоді (без повторно направлених)	45	15	48	256	359	328	263	67
з них: складено працівниками органів Національної поліції	-	1	46	256	358	328	263	67

Інформація отримана за посиланням: <https://mvs.gov.ua/uk/activity/prevention-corruption/statistika>

ПРОПОЗИЦІЇ**до Кодексу України про адміністративні правопорушення****від 7 грудня 1984 року № 8073-Х**

(Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984, додаток до № 51.

Ст. 1122 Із змінами)

1. Доповнити частину 5 статті 7 «Забезпечення законності при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення» словами: **..., а також при розгляді справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.**

2. Викласти частину 5 статті 7 «Забезпечення законності при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення» у редакції:

Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, **а також при розгляді справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.**

Далі за текстом.

ПРОПОЗИЦІЇ**до Кодексу України про адміністративні правопорушення****від 7 грудня 1984 року № 8073-Х**

(Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984, додаток до № 51.

Ст. 1122 Із змінами)

1. Доповнити Главу 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» статтею 172-8-2 **«Порушення встановлених законом обмежень щодо працевлаштування після припинення професійної діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування».**

2. Викласти статтю 172-8-2 **«Порушення встановлених законом обмежень щодо працевлаштування після припинення професійної діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування»** у редакції:

Порушення обмежень щодо працевлаштування та здійснення професійної діяльності у сферах, які пов'язані з виконуваною раніше роботою по виконанню функцій держави чи місцевого самоврядування - тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією отриманого доходу від такої діяльності.

Примітка. Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені у пункті 1 та підпункті "в" пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», а також особи, зазначені в частині другій статті 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань».

ПРОПОЗИЦІЇ**до Кодексу України про адміністративні правопорушення****від 7 грудня 1984 року № 8073-Х**

(Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984, додаток до № 51.

Ст. 1122 Із змінами)

1. Доповнити статтю 172-9 «Невжиття заходів щодо протидії корупції» частиною третьою та викласти у редакції:

«Невжиття передбачених законом заходів щодо звільнення з роботи (служби) особи, визнаної судом винною у вчиненні адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Далі за текстом.

ПРОПОЗИЦІЇ**до Закону України від 01 червня 2021 року № 1502-ІХ****«Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції»****(Відомості Верховної Ради України. 2021. № 32. Ст. 259)**

1. Доповнити пункт 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» абзацом другим наступного змісту: **«Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції про початок роботи Єдиного порталу повідомлень викривачів відповідно до цього Закону повинно бути прийнято протягом двох років з моменту набрання чинності цим Законом».**

2. Викласти пункт 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» у редакції:

2. Про початок роботи Єдиного порталу повідомлень викривачів відповідно до цього Закону приймається рішення Національного агентства з питань запобігання корупції.

Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції про початок роботи Єдиного порталу повідомлень викривачів відповідно до цього Закону повинно бути прийнято протягом двох років з моменту набрання чинності цим Законом.

Далі за текстом.

Додаток М

ПРОПОЗИЦІЇ

до Інструкції про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, затвердженої наказом Генеральної прокуратури, Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства Внутрішніх справ України, Міністерства доходів і зборів України, Державної судової адміністрації України від 22 квітня 2013 року № 52/394/172/71/268/60

1. Доповнити розділ I «Загальні положення» Інформаційної картки про кримінальне або адміністративне корупційне правопорушення пунктом 6-1 наступного змісту: **«Корупційне правопорушення виявлено за інформацією викривача».**

Далі за текстом.

Додаток Н

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Львівського державного університету
внутрішніх справкандидат юридичних наук, професор
полковник поліції

 Тарас СОЗАНСЬКИЙ
 30.11.2022

АКТ

30.11.2022

Львів

№ 50

Про впровадження результатів дисертації
Кирюхи Катерини Іванівни «Адміністративно-
правове регулювання запобігання корупції в
органах Національної поліції України» в
освітній процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу забезпечення якості освіти та методичної роботи кандидата юридичних наук, доцента Руслана СТРОЦЬКОГО;
- начальника відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук майора поліції Людмили ПАВЛИК;
- декана факультету № 3 ІПФПНП кандидата юридичних наук, доцента полковника поліції Степана ГНАТЮКА;
- завідувача кафедри адміністративного права та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПНП кандидата юридичних наук, доцента капітана поліції Юрія ХАТНЮКА;
- директора загальної бібліотеки Ірини КРАВЕЦЬ.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 березня 2021 року № 100 розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» аспіранта кафедри адміністративного права та адміністративного процесу факультету № 3 ІПФПНП та наукові праці Кирюхи Катерини Іванівни «Адміністративно-правове регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України»

Проаналізовано основні результати дослідження Кирюхи К.І., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Кирюха К. І. Корупційні прояви в окремих сферах діяльності органів Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2021. № 95. С. 111-118. (стаття)

2. Кирюха К. І. Детермінанти корупції в органах Національної поліції України. VISEGRAD JOURNAL ON HUMAN RIGHTS. 2021. № 4. С. 117-121. (стаття) (зарубіжне видання іншої держави).

3. Кирюха К. І. Напрями підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 73. Частина 2. С. 32-37. (стаття)

4. Кирюха К. І. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Журнал східноєвропейського права*. 2022. № 104. С. 33-40.) (стаття)

5. Кирюха К. І. Напрями удосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства. *Механізм функціонування громадянського суспільства: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (22 листопада 2019 року)* Львів: ЛьвДУВС. 2019. С.165-167.

6. Кирюха К.І. Історико-правові аспекти визначення підходів до розуміння поняття «корупція». *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 28 травня 2021 року)*. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 26-28.

7. Кирюха К.І. Причини існування корупції в українському суспільстві. *Механізм функціонування громадянського суспільства (осінні читання): збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (19 листопада 2021 року)* Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. С.197-199.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що наукові праці Кирюхи К.І. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції», «Адміністративне право», «Поліцейська діяльність», а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр», «магістр» та освітньо-наукового ступеня «доктор філософії».

Члени комісії:

 Руслан СТРОЦЬКИЙ
 Людмила ПАВЛИК
 Степан ГНАТЮК
 Юрій ХАТНЮК
 Ірина КРАВЕЦЬ

Додаток II

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Департаменту патрульної поліції

Національної поліції України

полковник поліції

Євгеній ЖУКОВ**АКТ**

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кирюхи Катерини Іванівни на тему «Адміністративно-правове
регулювання запобігання корупції в органах
Національної поліції України»**

“05” 12 2022 року

м. Київ

№ 9848/41/45/05-2022

Комісія у складі:

начальника управління кадрового забезпечення Департаменту патрульної поліції Національної поліції України полковника поліції Черствого Максима Анатолійовича, начальника відділу професійної підготовки управління кадрового забезпечення Департаменту патрульної поліції Національної поліції України капітана поліції Руденка Євгенія Геннадійовича та тимчасово виконуючого обов'язки начальника відділу запобігання корупції Департаменту патрульної поліції Національної поліції України капітана поліції Сидорова Ігоря Станіславовича, склала цей акт про те, що дисертаційне дослідження на тему «Адміністративно-правове регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України» проведене Кирюхою Катериною Іванівною охоплює пріоритетні напрями наукового забезпечення діяльності МВС України визначені наказом МВС України від 11.06.2020 № 454 «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки». Результати отримані у ході дослідження використані у практичній діяльності відділу запобігання корупції Департаменту

патрульної поліції Національної поліції України у системі службової підготовки щодо питань запобігання проявам корупції серед поліцейських, а саме: стосовно адміністративно-правового регулювання запобігання корупції, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, пов'язаних з корупцією, підвищення професійного рівня у вказаній сфері.

Начальник управління кадрового забезпечення

Департаменту патрульної поліції

Національної поліції України

полковник поліції

Максим ЧЕРСТВИЙ

Начальник відділу професійної підготовки

управління кадрового забезпечення

Департаменту патрульної поліції

Національної поліції України

капітан поліції

Євгеній РУДЕНКО

Тимчасово виконуючий обов'язки

начальника відділу запобігання корупції

Департаменту патрульної поліції

Національної поліції України

капітан поліції

Ігор СИДОРОВ